306
20

Yakup Kadri Karaosmanoğlu

b

yakup kadri karaosmanoğlu

YAŞAMI
SANATI
YAPITLARINDAN SEÇMELER

BİLGİ YAYINEVİ

BİLGİ YAYINLARI : 306
BÜYÜK OZANLAR / YAZARLAR DİZİSİ : 20

ISBN 975 - 494 - 406 - 7
93 06 Y. 0105 0570

Birinci Basım
Kasım 1993

BİLGİ YAYINEVİ
Meşrutiyet Cad. 46 / A
Telf 431 81 22 - 434 12 71
434 49 98 - 434 49 99
Faks : 431 77 58
06420 Yenişehir - Ankara

YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU

YAŞAMI
SANATI
YAPITLARINDAN SEÇMELER

Derleyen Muzaffer UYGUNER

BİLGİ YAYINEVİ

kapak düzeni : fahri karagözoğlu

BÜYÜK OZANLAR / BÜYÜK YAZARLAR DİZİSİ

(YAŞAMI, SANATI, SEÇMELER)

1. YUNUS EMRE (*)
2. PİR SULTAN ABDAL (*)
3. KARACAOĞLAN (*)
4. ÂŞIK VEYSEL (*)
5. DADALOĞLU (*)
6. ÖMER SEYFETTİN (*)
7. SEYRANİ (*)
8. DERTLİ (*)
9. SAİT FAİK (*)
10. ŞİNASİ (**)
11. MEHMET ÂKİF ERSOY (**)
12. MEMDUH ŞEVKET ESENDAL (**)
13. CAHİT SITKI TARANCI
14. MEHMET EMİN YURDAKUL
15. ZİYA GÖKALP
16. SABAHATTİN ALİ
17. HALİT ZİYA UŞAKLIGİL
18. YAHYA KEMAL BEYATLI
19. YAŞAR KEMAL
20. YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU
21. REŞAT NURİ GÜNTEKİN

M. E. B. Talim ve Terbiye Kurulu'nun 29.8.1991 gün ve 4499 sayılı yazısı ile öğretmen ve öğrencilere tavsiye edilmiştir.
M. E. B. Talim ve Terbiye Kurulu'nun 20.3.1992 gün ve 2524 sayılı yazısı ile öğretmen ve öğrencilere tavsiye edilmiştir

dizgi : faruk kaya
tel : 230 85 76
baskı : cantekin matbaacılık yayıncılık ticaret ltd. şti.
tel 433 30 84 – 435 83 56

İÇİNDEKİLER

YAŞAMI, SANATI, YAPITLARI 7

YAŞAMI 9
Dış Ülkelerdeki Görevleri 25
Yurt İçindeki Görevleri 26

DÜŞÜNCELERİ VE SANATI 31
A) Düşünceleri 31
1) Yaşam 32
2) Toplum 36
3) Ulusçuluk 40
4) Uygarlık-Akdeniz uygarlığı 41
5) Kadınlar-Kadın hakları 43
6) İnsan 44
7) Sanat ve sanatçı 45
8) Dil 46
9) Roman 47

B) Sanatı 48
1) İlk etkiler 51
2) Bazı özellikler 52
3) Karaosmanoğlu'nun dili 56
4) Yakup Kadri'de imgeler 58
5) Yakup Kadri'de konular 59
6) Yapıtlarındaki tipler-insanlar 61
7) Öykülerine bir bakış 65
8) Romanlarına özet olarak bakış 67
9) Gazeteciliği 70
10) Şiir - düzyazılar 70

YAPITLARI 71
A) Şiir - düzyazılar 71

B) Gazete yazıları 74
C) Oyunları 76
D) Kişi tanıtmaları (monografiler) 77
E) Anılar 79
F) Öykü kitapları 81
G) Romanları 85
H) Çeviriler 92
I) Çeşitli Kitaplar 92

BASILMIŞ KİTAPLARININ
ABECESEL DİZİNİ 93

HAKKINDA YAZILANLAR 95

YAPITLARINDAN SEÇMELER

Öykülerinden 101
Ses Duyan Kız 101

Romanlarından 107
Kiralık Konak'tan 107
Nur Baba'dan 112
Yaban'dan 116
Panorama 1'den
Atikler Köyünden Kasabaya 122

Makalelerinden 127
Ham Madde ve Halkla Sanatkâr 127
Alp Dağlarından - VII 130

Anılarından 135
Zoraki Diplomat'tan 135

Monografilerinden 140
Atatürk'ten 140

Düzyazılarından 144
Gençlik ve Edebiyat Hatıraları'ndan 144

Düzyazı - şiirler (mensureler) 148
Erenlerin Bağından'dan 148

YAŞAMI, SANATI, YAPITLARI

YAŞAMI

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, 1889 tarihinde Kahire'de doğmuştur. Babası, Abdülkadir Beydir ve Manisa çevresinde yaşayan bir aileden gelmektedir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun baba tarafından dedeleri 17. yüzyıldan sonra adları duyulan bir ailedir. 1644 yılında Manisa'nın Yayaköyü'nde ölen Kara Mehmet Çavuş'un dört oğlundan biri olan Kara Osman Ağa kendisinden sonra gelenlere adını vermiştir. Tarihin incelenmesinde, bazıları, bu ailenin halka zulüm yaptığını söylemekte; bazıları da halka ve hükümete yardımcı olmuştur demektedir. Osmanlı hükümetinin güçsüzlüğünden yararlanarak Manisa'dan başka Aydın, İzmir ve Denizli ile Isparta yörelerine kadar söz sahibi oldukları bilinmektedir. Bütün bu alanlarda bir derebeyi gibi egemen olmuşlardır. Çeşitli kaynaklarda bu aile ile ilgili bilgiler bulunduğu gibi adları Lord Byron'un uzun bir şiirinde de anılmaktadır.

Yakup Kadri'nin annesi, İkbal Hanımdır. İkbal Hanım, Yakup Kadri'nin iki göbek yukarı büyük amcası Yakup Beyin evlatlığı tarafından Mısır Sarayı'na alınmış, orada yetiştirilmiş; okuma yazma öğrendiği gibi Fransızca dersleri de almış ve sonra Prens İbrahim ile evlendirilmiştir. An-

cak, iki yıl içinde çocukları olmadığından ayrılma kararı alınmış ve gene de sarayda kalmıştır. Yıllar sonra Arabî Paşa Olayı sırasında Hidiv ailesi Mısır'dan kaçmış ve Yakup Beyin evlatlığı Şemsi Hanım da eski efendilerini anımsayarak İzmir'e gelmiş ve Manisa'da Yakup Kadri'nin babasının evine inmiştir. Abdülkadir Bey, karısı Behiye Hanım ile iyi geçinememekte ve Behiye Hanım, sefih bir yaşam içinde dedelerinin servetini tüketmekte olan kocasından ayrı olarak İzmir'de yaşamaktadır. Arabî Olayı sona erince, Şemsi Hanım, Mısır'a dönerken Abdülkadir Beyi de götürmüştür. Prenses Şemsi Hanım, evladı gibi yetiştirdiği İkbal Hanım ile Abdülkadir Beyi evlendirdi. İşte Yakup Kadri Karaosmanoğlu, bu evlilikten doğmuştur. Kendi sözüne göre, doğum tarihi, 27 Mart 1889'dur. Hasan Âli Yücel, 1305 Rumî yılının 27 Mart günü olarak değerlendirdiği bu tarihi 8 Nisan 1889 olarak belirtmektedir (*Tarihimizden*, s. 15). Prenses Şemsi Hanım, Yakup adını, babalığı Yakup Beyin anısına saygı olarak vermiştir.

Beş altı yaşına kadar Mısır'da yaşamıştır. Evleri, Halvan istasyonu karşısında geniş bir bahçe içinde, ağaçlar arasında görkemli bir ev, âdeta bir saraydır. Yakup Kadri, dört yılını burada geçirmiş ve dadılar, lalalar arasında, çeşitli safalarla sürüp giden bu mutlu yaşam, İbrahim Paşa ile Şemsi Hanımın ölmesiyle sona ermiştir. Babasının sorumsuzca harcamaları karşısında borçlar iyice artmış, annesi, iki çocuğunun geleceğini düşünerek mücevherlerini kocasından sıkı sıkıya saklamış ve bir iki ev eşyasını alarak Ma-

nisa'ya gelmişlerdir. Orada, eski dostlardan Hulusi Bey onları evine alır ve altı aylık bir konukluktan sonra da kiracılarını çıkardığı başka bir evine yerleştirir. Babası, yataktan çıkamaz durumda inmeli bir hastadır ve 38 yaşında iken bu inmeli durumda ölür. Annesi de 1925 yılında ölmüştür.

Manisa'ya gelince, bir yandan Yakup Kadri ve ablası çevreyi yadırgamış; bir yandan da çevre onları değişik bulmuştur. Dillerinin Arapçaya çalması, başlarında geniş hasır şapkalar bulunması bu yadırgamanın başlıca nedenleridir. Ama, çocukluk yaşamı içinde, belirli bir zaman sonra çevreyle ilişkiler düzelir ve Yakup Kadri de "Donuk ve sessiz Gediz'in getirdiği mille beslenmiş gürbüz üzüm kütükleri arasında" geçirir günlerini. Mısır'da geçen rahat, atlı ve arabalı günler de artık unutulmuştur. Babasının iyi olmayan yaşamı, kaba sözleri karşısında içine kapanık, yaşının küçüklüğüne karşın hayata küskün, kendi iç dünyasında yaşar olmuştur. Çocukluğunun "En ferahlı günleri Gediz çayının kenarında" geçmiştir. "Herhangi bir derme çatma tekneye atlayarak bu adaların aralarında dolaşmak en sevdiği" eğlencelerden biridir. Yücel'e göre, "bütün ömrünce ruhunu saran kötümserlik, insanlara emniyetsizlik, bu küçük yaşların ezgin günlerinden kalma duygular ve ruh izleridir."

Babasının ölümünden sonra, annesi, Mısır'dan getirdiği mücevherleri satarak iki çocuğunun geçimini sağlamıştır. Yakup Kadri, bu sıralarda ilköğrenimine, dört sınıflı Fevziye Oku-

lu'nda başlamıştır. Manisa'daki bu okulda iki yıl okuduktan sonra 1903 yılında İzmir İdadisi'ne gönderilir ve orada da üç yıl kalır. Kendisine göre, ilköğrenimi, yalınayak, şalvarlı köylü çocukları ile birlikte yapılmıştır. Bir sini çevresinde oturup yediği yemekler de çevreye uygundur. Bu ortam içinde, çevreyi, doğayı ve yerel yaşamı tanımıştır. Ama, gene de bir ağa oğlu olma havası tam olarak silinmiş sayılamaz. O yıllarda, hiç kimsenin bilmediği *Monte Kristo* gibi kitapları annesinden dinlemiş, sonra da kendisi okumuştur. Onun edebiyat alanındaki çalışmalarında bu romanın o günlerden gelen etkisi olduğu bilinmektedir.[1] Kendisi de bir yazısında buna değinerek, "Belki bugünkü varlığımda *Monte Kristo* kahramanlarının bazıları hâlâ yaşamaktadır. İhtimal on bir, on iki yaşımda iken bu kitap elime geçmemiş olsaydı, ben şimdi büsbütün başka bir adam olacaktım.. Kim diyebilirdi ki Anadolu'nun bir köşesinde, on yaşında bir Türk çocuğu bir balmumu parçası halinde büyük Fransız romancısının dehasındaki ateşe düşecek, eriyecek, dağılacak, sonra yine bu ateşin tesiri altında yeni bir şekil, yeni bir renk kazanacak."

Yakup Kadri, ilköğrenim yıllarında, annesinin ve kendisinin okuduklarının etkisinde kalarak, çevresindeki yaşamı da görüp algılayarak basit bazı oyunlar yazmış ve arkadaşları ile oynamıştır. Bu arada, hiç yayımlamadığı manzumeler yazdığı da anlaşılmaktadır.

1903 yılında İzmir İdadisi'ne gelince, yaşının küçüklüğüne karşın başlayan bu edebiyat hevesinden ötürü, o yıllarda İzmir'de görevli bulu-

nan Ömer Seyfettin ile tanışır; daha sonra da Şahabettin Süleyman ve Baha Tevfik ile dostluklar kurar. Askeri Kıraathanedeki toplantılara katılır ve Akhisarlı Abdullah Rahmi Beyin verdiği Edebiyat-ı Cedide yayınları ile kendine yeni bir dünya kurmaya yönelir. Abdullah Rahmi, bu yapıtların gerçek örneklerinin Fransız yazınında olduğunu ve bu nedenle Fransızca öğrenmesinin yararlı olduğunu söyler.

İzmir yaşamı üç yıl kadar sürer. Annesinin mücevherleri satıla satıla tükenmiştir. Mısır'da Prens Mehmet Ali Paşa'yı düşünür ve kendisine yardım elini uzatacağına inanarak Mısır'a giderler.

Mehmet Ali Paşa onları çok iyi karşılar ve İskenderiye'de boş duran sarayını onlara bırakır. Yakup Kadri, burada, Fransızca öğretim yapan Frères'ler Okulu'na devam eder. Ama, bu ortam Yakup Kadri'yi sıkar. İzmir'i ve arkadaşlarını özler. Bunun üzerine İzmir'e döner ve sınav vererek İzmir İdadisi'nin beşinci sınıfına girer. Yaz tatilinde Mısır'a gider ve orada Jöntürklerle tanışır. Bu kez de Mısır'dan ayrılmak istemez ve sınavla yeniden Frères'ler Okulu'na girer. İki yıl sonra da sınavını vererek ortaöğrenimini bitirir. Bu okulda, mistik bir havanın etkisinde kaldığı söylenebilir.

Mısır'da, Frères'ler Okulu yanında bir İsviçre Lisesi'ne devam ettiği ve Neuchâtel'li Henri Lamon adında birinden yazın dersleri aldığı ve böylece Daudet, Zola ile Goncourt kardeşleri tanıdığı, Maupassant ile İbsen'i de bu yıllarda bulduğu söylenmektedir. Bunların yanında, Jön-

türklerle ilişkileri de sürüp gitmiştir. Miralay İsmail Hakkı Bey, Mithat Paşa'nın kızının oğlu Kemal Mithat Bey, Ali Kemal, Ahmet Saip, Abdullah Cevdet, İsmail Gaspirenski, Sami Paşazade Sezai ile orada tanışmıştır. Jöntürklerin etkisiyle siyasal fikirler onda da yeşermeye başlamış, özgürlük ve vatan sevgisi yanında istibdat düşmanlığı böylece gelişmiştir. Şerafettin Mağmumi'nin Kahire'de yayımladığı *Türk* adlı dergide, Yakup Kadri'nin Fransızcadan bazı çevirileri yayımlanmıştır.

Bu sıralarda Prens Mehmet Ali ölmüş ve ailenin Mısır'da yaşaması güçleşmiştir. 1908 yılında, annesi ve ablasıyla birlikte İstanbul'a gelip Kadıköy'e yerleşirler. Yakup Kadri, yükseköğrenimini yapmak üzere Hukuk'a yazılır ve üç yıl burada öğrenim yapar ise de diploma almadan ayrılır. İstanbul'da ilk tanıdıkları arasında Refik Halit, Faik Âli (Ozansoy), Müfit Ratib vardır. İzmir İdadisi'nden tanıdığı Şahabettin Süleyman da o sırada Mülkiye'de öğrencidir. Müfit Ratib'in akrabasından birinin basımevindeki küçük bir odada yapılan buluşmalar sonunda, Fransa'daki benzerleri gibi bir topluluk kurmak isterler ve aralarına Celâl Sahir'i de alırlar. Faik Âli'yi onur başkanı seçerler; böylece Fecr-i Âti doğmuş olur.

Yakup Kadri'nin ilk yazısı 1909 yılında yayımlanmıştır. *"Nirvana"* adlı düzyazıda İbsen'in etkisi görülmektedir. Kahire'de bulunduğu sırada birkaç oyununu seyretmiş olan Yakup Kadri, Yücel'e göre, "insan ruhunun en korkunç yerlerini keşfetmiş bulunan bu kanı soğuk kuzey ada-

mının etkisi altında" kalmıştır. Tek perdelik bir konuşma olan bu yazı, ilk kez, Şahabettin Süleyman tarafından *Resimli Kitap* dergisinde (No: 9, Haziran 1909) yayımlanmıştır. Yakup Kadri, yıllar sonra, "Nirvana" ile ilgili olarak şunları yazmıştır: "Ben, *Nirvana*'da aşırı zevklere dalmış bulunan ve hiç sebebi yokken birdenbire yaşamaktan bıkıp yokluğa karışmak isteyen bir genç adamın geçirdiği ruh krizlerini bir sahnelik dram şeklinde göstermeye çalışmıştım. İyi ama, o zamana kadar Türk edebiyatında ne böyle karışık bir ruh krizine değinildiği görülmüş; ne de Nirvana diye bir laf işitilmişti *(Gençlik ve Edebiyat Hatıraları,* s. 63). Bu arada, bir dip notu ile de, "Bu yazımda Norveçli dram yazarı İbsen'in bir eserinden ilham almıştım" diye bir açıklama yapmıştır.

Yakup Kadri, Fecr-i Âti topluluğu içinde nasıl ad yaptığına da değinir bu anılarında. Fecr-i Âti, Türk yazınında adı hep anılan bir hareket olduğu gibi Yakup Kadri'nin yazınsal yaşamında en büyük harekettir. Şahabettin Süleyman'ın onu alıp götürdüğü topluluk içinde yer almış ve kendi alınyazısını topluluğun alınyazısına bağlamıştır. Fecr-i Âti'nin kuruluşunu, üye alışlarını onun yazılarından izlemek mümkündür. Anlayışlarına göre "Sanat, sanat içindir. Bu anlayış içinde, yazdıklarını birbirlerine okurlar, uygun bulunanlar yayımlanırdı. Yazılarında "Toplumsal tad" (içtimai çeşni) yok diye karşı çıkıldığında, buna yanıtlar vermişlerdi. *Servet-i Fünun* dergisinde yayımlanan bildirilerinde ("Fecr-i Âti Encümen-i Edebîsi Beyannamesi") ise birçok konu

hakkındaki görüşleri açıklanmış ve bu arada, bu anlayışın asıl savsözü olan "Sanat, şahsi ve muhteremdir" tümcesine de yer verilmişti. Bildiride, amaç şöylece belirtilmiştir: "Dilin, yazının, yazın ve toplum bilimlerinin gelişmesine hizmet etmek, ayrı ayrı şurada burada beliren yetenekleri bağrında toplayarak birlik ve topluluğun yaratacağı güçle olgunlaşmaya, fikirlerin çarpışmasının parlatacağı gerçek şimşeği ile fikirleri aydınlatmaya çalışmak."

Fecr-i Âti'nin ilk toplantılarının Mart 1909 ayı içinde başladığı anlaşılmaktadır. 31 Mart olayında, toplantı yerleri olan Hilâl Basımevi basılmıştır. Topluluk ise 1911 yılına kadar sürmüş, bundan sonra dağılma yoluna girmiştir.

Yakup Kadri, ilk yazılarını yayımladığı *Resimli Kitap*'tan sonra *Servet-i Fünun, Rübab* dergilerinde yazmaya başlamıştır. 16 Kasım 1913 tarihinde çıkmaya başlayan *Peyam* gazetesinin yazın eklerinde sürekli olarak görülmeye başlar yazıları. 43 sayı yayımlandıktan sonra da 1914 yılında sona erer. Yakup Kadri, bu yazılarında, güncel olaylara pek değinmez; o olayları içinde biriktirip daha sonraki büyük yapıtlarında birer gereç olarak kullanır. *Peyam* eklerinde, "Bir Huysuzun Defterinden" başlığı altında bir dizi yazı yayımlar. Bu dizide, biraz da kendi ruhsal bunalımlarını ve yaşantısını buluruz. Daha önceki tarihlerde ise, "Nev Yunanîlik" denilen bir anlayışı belirten yazılar yayımlar. Bunların ilki, 1912 yılında yayımlanır. Temmuz 1914 tarihli *İrşat*'ta ise Akdeniz uygarlığından söz ettiğini görürüz.

Birinci Dünya Savaşının patlaması ve daha sonra seferberlik ilanı yüzünden yaşama koşulları epeyce ağırlaşmıştır o yıllarda. Yakup Kadri de gündüzleri erkenden Üsküdar Lisesi'nde ders verir, öğleden sonra da *İkdam* gazetesine gidip gece geç vakitlere kadar çalışır; gazetenin yazı işlerini yönetir. O günlerde hiçbir taşıtın bulunmaması yüzünden, oturduğu Kadıköy'den Üsküdar'a kadar yürüyerek giderdi. Bu, elbette büyük bir yorgunluktu. Ayrıca, *İkdam* gazetesindeki çalışması da bedensel ve ruhsal yorgunluk içinde bırakıyordu onu. Asker ve sivil iki yanlı öndenetim (sansür), en olmayacak bir haberde bile sakınca buluyor ve onu ya Emniyet ya da Basın Genel Müdürlüklerine götürüyordu. Kendisi, şunları yazıyor: "Cılız vücudum bu hale ancak bir yıl dayanabilmiş, bir akciğer veremi beni yatağa sermişti ve bunun üzerine başta Ziya Gökalp'la diğer bazı nüfuzlu tanıdıklarım beni İsviçre'de tedaviye göndermek dostluğunda bulundular. Orada, üç yıl bir sanatoryumda kaldım ve mütareke devrinde, şöyle böyle iyileşmiş olarak, İstanbul'a döndüm *(Gençlik ve Edebiyat Hatıraları,* s. 82). İsviçre'ye 1916 yılında gitmişti. 1918 yılındaki bu dönüşü, onu şaşırtmıştı. İstanbul, yabancı güçlerin işgali altında bulunuyordu. Düşünceleri allak bullak olmuştu. İstanbul, bir mahşer, bir cehennemdi onun gözünde. Bir yıl önce Manisa'ya göçen annesiyle kızkardeşinin yanına gitmeyi düşünmüş ise de gidememişti. Konuk olarak kaldığı yakınlarının birinin evinden çıkıp da eski dostlarını aradığında hiçbirini bulamamış; yalnız Refik Halid'in Posta-Telgraf

Genel Müdürü olduğunu öğrenmiş ve böyle bir kukla hükümetin buyruğunda nasıl çalıştığına şaşmıştı. Fakat sonradan, Refik Halid'in düşüncelerinin başka olduğunu öğrenmekle avuntu duymuştu.

Yakup Kadri, İstanbul dönüşü bir süre bocalamış ve yeniden gazeteciliğe başlamıştır. Onu, yeniden *İkdam* gazetesinde görüyoruz ve 1919 Temmuzundan sonra da sık sık yazıları yayımlanmaya başlamıştır. Böylece başlayan *İkdam*'daki fıkra yazarlığı 1922 yılı sonlarına kadar sürmüştür. Yayımlanan 385 yazısından 59 tanesi *Ergenekon* adlı iki ciltlik kitabında toplanmıştır. Yakup Kadri, bu yazılarında Anadolu'da yaşanan Kurtuluş Savaşımızı desteklemiştir. *İkdam* gazetesinde, İsviçre'ye gitmeden önceki dönemde olduğu gibi öyküleri de yayımlanmış ve bu arada 1920 yılında *Kiralık Konak* adlı romanı da bölümlü olarak bu gazetede çıkmıştır.

İçinde bulunduğu ortamda ruhsal bazı değişiklikler geçirmiştir. Kişisel anlayışından yavaş yavaş uzaklaşmış ve toplumsal bir görüşe yönelmiştir. Bunu, kendisi de şöyle açıklamıştır: "On sekiz yaşımda iken şeyda bir anarşist idim. Yüksek bir makam sahibini veya herhangi bir kudretli adamı yere sermek en büyük gayemdi. Sonradan bir ihtilalin başına geçmek ve halk kitlelerini bir rüzgârın bir ormanı dalgalandırışı gibi harekete getirmek istedim. Otuzumda bunların hepsinden vazgeçmiş, hiçbir şeye inanmaz olmuş ve kendimi cismanî hazlara terk etmiştim. Fakat etin bu iltihabından ruhun başka türlü bir iltihabı ile uyandım. Mistik bir sevda canevimi

bir yangının alevi gibi sarmıştı. Bu alevle tutuştukça hayat buluyordum. Ve ılık uzletimi, yüzleri berrak su kaynaklarını andıran hayaletlerle dolduruyordum. İşte, millet aşkına ben bunlar arasında vasıl oldum. Ve bu aşk yolunda can vermeyi o vakit cana minnet bildim. Lakin, bu yeni dinde kendime peygamber yine kendimdim. Onun için ruhum imansız kalan cemaat gibi perişandı. Ne vakit ki Anadolu yaylalarının maverasından onun (Atatürk'ün) sesini duydum; nur ile ateş, vecd ile humma arasındaki farkı o vakit bildim. Ancak bu millet mürşidinin emri altındadır ki kısır bir ateşle beyhude yere yanıp tutuşmaktan ve yıpratıcı ihtiyaçlar içinde beyhude yere kıvranıp durmaktan kurtuldum" *(Ergenekon,* c. II, s. 178).

1921 yılında, kurtuluş hareketlerini izlemek üzere bazı arkadaşları ile Ankara'ya çağrılmış; yıkık ve yanık Anadolu içinde gittikçe güçlenen hareketi yakından görmüştür. Batı cephesini gezerek, ölüm kalım savaşı veren ulusun durumunu, Kütahya, Eskişehir, Sakarya yörelerindeki hazırlıkları ve halkın acıklı halini gördü. Böylece, yakınlık duyduğu Kurtuluş Savaşı hazırlıklarını daha da güçle savunmaya yöneldi. İstanbul'a dönüşünden sonra, birbiri ardına, Anadolu ile ilgili yazılar yayımlamaya yöneldi: "Anadolu Dörtyol Ağzı" (*İkdam,* 20.2.1921), "Anadolu Gönüller Uğrağı" (İkdam, 28.2.1921), "Yeni İstikamet" (*İkdam,* 2.3.1921), "İstanbul ve Anadolu" (*İkdam,* 14.3.1921), İnönü tutkusu üzerine yazılan "Zafer Münasebetiyle" *(İkdam,* 7.4.1921) ve daha başkaları. 1922 Ağustosundan sonraki dö-

nemle ilgili yazıları da gene *İkdam*'da yayımlanmıştır. Bu arada, İzmir'e giren ordu ile birlikte onu da İzmir'de buluyoruz. Ordumuzun İzmir'e girişinin hemen ertesinde, (kendisi, *Politikada 45 Yıl* adlı kitabında "İzmir'e girişimizin ya ikinci ya üçüncü günüydü" der, s. 5) konuk olarak kaldıkları Uşşakizade köşkünde Atatürk ile karşılaşır. Birlikte bulunduğu Falih Rıfkı Atay, "Paşam, der, "kazandığınız zaferi askeri ve siyasi yönlerinden bize anlatmak lütfunda bulunur musunuz?" Atatürk de, Afyon'dan İzmir'e doğru akıp gelen olayların tablosunu çizmeye başlar. Bu anlatılanlar gazetelere gönderilir. İzmir'de on, on beş gün kaldıktan sonra da Bursa'ya doğru yola çıkılır. İzmir'den Uşak'a kadar, Yunan yabanıllığının yürekleri burkan ve Türk kahramanlığının göğüsleri kabartan izleri üstünde adım adım yürümüşler; Kütahya-Bursa yolunda ise tutsak er ve subayların Anadolu içindeki tutsak kamplarına götürülüşlerini görmüşlerdir. Bursa'daki durumu, Mudanya Bırakışması'nın yapılmasını yakından izlemiştir. Giyim eşyaları İzmir yangınında yandığından, Bursa'dan kendilerine verilen asker kaputları ile İstanbul'a giderken bu gördüklerinin heyecanı içindedir. İstanbul'a gelişinde ise karanlık bir görüntü ile karşılaşır ve üzülür. Daha sonra Atatürk'ün İzmit'teki basın toplantısına katılmış; orada karşılaştığı çirkinlikler ile İstanbul'daki kötülükleri gördükten sonra bu durumu Atatürk'e açıklayan bir mektup yazmıştır.

Yakup Kadri, 1923 yılında yapılan milletvekili seçimlerinde Atatürk'ün ısrarı üzerine Mardin

listesinde yer alır ve oradan da milletvekili seçilerek Türkiye Büyük Millet Meclisine katılır. Böylece TBMM'nin ikinci döneminde milletvekili olarak göreve başlamıştır. Ankara'ya gelişinde, henüz çalışmalar başlamamış olup Başbakan olan Rauf Orbay da işi bırakıp gitmiş; İsmet Paşa ise henüz Lozan'dan dönmemiştir. Yakup Kadri, birçok önemli kararlar alan bu Meclis içinde çalışmış; bir yandan da yazılarını sürdürmüştür. 4 Ocak 1924 tarihinde CHP'nin organı olan *Hâkimiyet-i Milliye* (sonradan *Ulus* adını almıştır) gazetesinde güncel konulara değinen yazılar yayımlamaya başladığı gibi *Cumhuriyet* gazetesinde de 26 Mayıs 1924'ten başlayarak "Sırça Köşkten" genel başlığı altında çeşitli konulara değinen yazılar yayımlamıştır. *Cumhuriyet*'teki yazarlığı 19 Aralık 1924 tarihine, *Hâkimiyet-i Milliye*'deki yazarlığı ise 10 Temmuz 1924 tarihine kadar sürmüştür. *Hâkimiyet-i Milliye*'de ikinci kez yazmaya ise 17.2.1929 tarihinde başlamış ve temmuz ortalarına kadar sürmüştür. Daha sonraları da *Ulus* gazetesinin başyazarı olarak bu gazeteye tekrar dönmüştür. 1923 yılının şubat ve haziran aylarında, *Yeni Mecmua*'da da 6 yazısı çıkmış olup bunların ilki, Atatürk'ün İzmit'teki basın toplantısı ile ilgilidir ve derginin 1 Şubat 1923 tarihli sayısında "İzmit Sarayında Bir Gece" adlı yazıdır.

Aynı tarihlerde, Yakup Kadri, *Akşam* gazetesinde de yazılar yayımlamıştır. Bu gazetede yayımlanan "Bir Muvazaa mı?" başlıklı yazısı özellikle Meclisin Bütçe Komisyonu (Muvazene-i Maliye Encümeni) üyelerince çok sert olarak karşı-

lanmıştı. Hazırlanan bütçe yasasında en başa "Makam-ı Muallâ-yı Hilâfet" deyimi yazılarak ödenek konulmuş ve bundan sonra Cumhurbaşkanlığı ödeneğine yer ayrılmıştı. Yakup Kadri, bir cumhuriyetçi bilinciyle buna karşı çıkmıştı. Bir süre sonra da halifeliğin kaldırılmasına karar verilmiştir.

Bu Meclis, karşıcıl kümeleşmelerin görüldüğü ve Atatürk'ün yakın arkadaşlarından bazılarının bazı görevlerden ayrılıp karşıcıllarla görüş birliğine vardığı bir Meclistir. Yakup Kadri, Atatürk'ün ve hükümetin yanında yer almış; gerek Meclis içi ve gerekse dışı hareket ve davranışları ile kendi anlayışını savunmuştur. Çankaya'daki sofra toplantılarına çağrılanlar arasında Yakup Kadri de bulunuyordu. 1926 yılı başında eski hastalığı yeniden ortaya çıkmış ve gene İsviçre'ye gitmiştir. Orada iki yıl kadar kalmış ve İstanbul'da yayımlanan *Milliyet* gazetesine arada sırada yazılar göndermiştir. *Hüküm Gecesi* adlı romanı 1927 yılında bu gazetede yayımlanmıştır. 1928 yılında ise *Sodom ve Gomore* adlı romanını yazmıştır. Yurda döndükten sonra da bazı kitaplarını yazmış ve 1932 yılında da *Yaban* yayımlanmıştır.

1927 yılında yapılan milletvekili seçimlerinde Mardin'den milletvekili seçilerek Meclise gelmiştir. Bu dönemde de Türk alfabesinin değiştirilmesi ile ilgili çalışmalara katılmış ve çeşitli yerlerde yazılar yayımlamış, bazı romanları üzerinde çalışmıştır. Bilinçli bir cumhuriyetçi ve devrimci olarak Atatürk'ün yanında yer almıştır.

1931 yılında yapılan milletvekili seçimlerin-

de ise baba yurdu Manisa'dan seçilerek Meclis'e gelmiştir. Bu yıllarda dünya ekonomik bunalımı başlamış ve ülkemizde de etkileri ve serpintileri görülmüştür. Özgür anamalcılığın ekonomik yaşamda etkili olamaması karşısında devletçiliğin önemi üzerinde durulmaya başlanmış; Şevket Süreyya Aydemir, Atatürk'e, bu konulardaki görüşlerini ve gelişmeleri belirten bir rapor sunmuştur. Atatürk de, çevresindeki bazı kişilerle bu konu üzerinde görüşmelere başlamış ve devletçilik terimi altındaki kavramın yavaş yavaş yayılması yolunda çevresindekileri konuşmaya yöneltmiştir. Devletçilik düşüncesi çevresinde birleşenler, CHP'nin bu görüşlere yakın olduğunu görerek daha etkin bir düşünce ortamı yaratmak üzere *Kadro* adlı bir dergi yayımlanması için girişimlerde bulunmuşlardır. Bu yolda Yakup Kadri de ilkin, o zaman CHP Genel Sekreteri olan Recep Peker'e başvurmuş ve CHP'nin öncü organı görevini yapacak bir dergi çıkarma niyetinden söz etmiş, olumsuz bir yanıt almıştı. Ama, Karaosmanoğlu, Atatürk ve İsmet İnönü'den gereken izni almış ve dergi de çıkmaya başlamıştı.

Bilindiği gibi, *Kadro* dergisi Ocak 1932'den başlayarak yayın yaşamına girmiştir. "Ayda bir çıkan o iki üç formalık mütevazı fikir dergisi, iki buçuk yıl boyunca CHP Merkez İdare Heyeti'ni ikide bir Çankaya Köşküne taşındıran ve Atatürk'ün başını ağrıtan bir mesele, bir dava haline girmiş, daha doğrusu, benimle arkadaşlarım aleyhine türlü türlü şikâyetlere yol açmıştı" diyor Yakup Kadri (*Politikada 45 Yıl*, s. 94). Sonra da şunları ekliyor: "Umumiyetle neydi o şikâyet-

lerin konusu? En önce, dergiye verdiğimiz ad: Başta Recep Peker olmak üzere, CHP Merkez İdare Heyeti'ne göre, *Kadro* sosyalist partilerde *'cadre'* tabirinden alınma yabancı bir sözdü ve içindeki yazılarda da yabancı ideolojilerin kokusu vardı. Ona göre ise, altı okun neyi belirttiğini açıklama amacı vardı o derginin. "Bu ilkelerden en anlaşılmayanı da *'devletçilik'*ti. Millet Meclisinde bile bazı kimseler bunun bir ekonomi sistemi olduğunu bilmiyor; buna devlet tarafını tutmak gibi bir mana veriyordu. İş başında bulunanların çoğu ise devletçilikle devlet tekelciliğini birbirine karıştırıyor ve ilk sanayileşme hareketimiz, bu yüzden, bir türlü beşinci okun gösterdiği istikamete yönelemiyordu." Dergide, devletçilik üzerinde duruluyor ve savunuluyordu. Bir özel sayıda, İnönü'den de bir yazı yayımlanmıştı.

Yakup Kadri, *Kadro* dergisinin ikinci sayısından başlayarak birçok sayısında yazı yayımlamıştır. Bu arada, 1932 yılı başlarında Moskova'da yapılan bir yazın kongresine katılan Yakup Kadri, derginin 7'nci sayısından başlayarak 16'ncı sayısına kadar izlenimlerini yazmıştır. Yakup Kadri'nin bu dergide yayımlanan yazılarında elbette ekonomik konulara değindiği söylenemez. Fakat, derginin genel havası ve özellikle de yukarıda belirtilen karşı davranış yüzünden Yakup Kadri'ye karşı olan görüşler gittikçe artmış ve sonunda en iyi çözüm yolu onun dışişlerinde bir görevle yurtdışına gönderilmesi olmuştur. Böylece, "Zoraki Diplomat"lığı başlamıştır.

Bu dönemden önce, Yakup Kadri, Atatürk'ün devrimci politikasını desteklemiş; harf

devrimi gibi dil devriminin de öncülerinden olmuştur. Türk Dil Kurumu'nun, Türk Dili Tetkik Cemiyeti adı ile ilk kuruluşunda, 12 Temmuz 1932 tarihinde dilekçe verenler arasında yer almıştır.

Dış Ülkelerdeki Görevleri

1934 yılının sonbaharında, yarı tedavi ve yarı uluslararası bir kongrede bulunmak üzere gittiği dış ülkelerde uzunca bir tatil döneminden sonra Ankara'ya dönüşünde, *Kadro*'da çıkan yazılarından dolayı aleyhine bir havanın yaratıldığını öğrenmişti. Vasıf Çınar'dan aldığı bilgiye göre, *Kadro* dergisinde ekonomik siyaseti baltalayan ve hatta Parti Genel Sekreterinin görüşüne göre yönetimin temellerini sarsan yayınlarda bulunuyormuş. O sırada, kendisine disiplin cezası verilmesi bile düşünülüyormuş. Hatta, Atatürk tarafından yazdırılan bir yazı ile, "Ya durumunu düzelt, ya partiden çekil" diye bir yazı alacağını da Falih Rıfkı Atay'dan duymuş ve onun sözü üzerine de Atatürk'ü hemen görme girişiminde bulunmuştur. Kendisiyle görüşmede, üzücü bazı olaylara neden olan *Kadro* dergisini hemen kapatacağını bildirmiştir. Atatürk ise, dergiyi kapatmasına gerek olmadığını, bazı yazılar üzerinde bilgi vermek üzere çağrılacağını, derginin yayınını sürdürmesini istemiştir. Ancak, bu arada, onun Tiran elçiliğine atanması kararlaştırılmış ve o günlerdeki bir karşılaşmasında bunu dolaylı olarak Atatürk'ten öğrenmiştir. Bir akşam ye-

mekte de kararnamenin çıktığını kesinlikle öğrenmiştir. Bir yıl önce önemli bir ameliyat geçirmesi yüzünden Tiran'a gitmekte tereddüt ediyordu. Atatürk, Tiran'da altı aydan fazla kalmayacağı yolunda güvence vermiş ve Yakup Kadri de atandığı Tiran'a yollanmıştı (1934). Tiran ortaelçiliği görevi 1935 yılının ortalarına kadar sürmüş; o tarihlerde Prag elçiliğine atanmıştır. Yakup Kadri'nin Tiran elçiliği döneminde İtalyanların Habeşistan'la savaşları başlamış; Prag elçiliği sırasında ise Hitler Almanyasının genişleme hareketleri bütün şiddetiyle ortaya çıkmıştır. Özellikle Südet'ler sorunu bütün şiddetiyle bu yıllarda kendini göstermiş ve sonunda da Prag'ın Almanlar tarafından ele geçirilmesinde Karaosmanoğlu orada bulunmuştur. Bundan sonra, kendisi 1939 yılında Lahey elçiliğine atanmıştır. 1940 yılında, Hollanda'nın Almanlara teslimi üzerine buradaki görevi de sona ermiş; çok güç koşullarda yapılan bir yolculuktan sonra Ankara'ya dönmüştür. 1940 yılındaki bu dönüşten 1942 yılına kadar Ankara'da kalan Karaosmanoğlu, 1942 yılında Bern büyükelçiliğine atanmış ve 3.11.1942'de başladığı görevle 7 yıl orada kalmıştır. Bern'i sevmekte bir hayli geciktiğini belirtmektedir anılarında. Bütün Avrupa savaş gürültüleri ve ölümleri içinde iken İsviçre kendi sınırları içinde bunlardan uzak; ama savaş ekonomisinin kısıntıları içinde yaşamıştır. Yakup Kadri de bu kısıntılı ve biraz da sıkıntılı günlerin içinde bazı yapıtlarını tamamlamıştır.

Temmuz 1949 ayı içinde ise Tahran büyükelçiliğine atanan Karaosmanoğlu, Bern'den ay-

rılıp İran'a doğru yola çıkmıştır. 1.10.1949'da göreve başladığı Tahran büyükelçilik konağındaki oldukça ilkel durumun Yakup Kadri'yi rahatsız ettiği anılarından anlaşılmaktadır. Oradaki binaları bakımsız ve perişan bulmuş; damlarının aktığını, sularının olmadığını pek çabuk anlamıştır. Şimran'daki yazlık köşkün durumu da onu üzmüştür. "Geniş, latif ve ihtişamlı parkını çeviren duvarlar yer yer yıkılmış ve taraçasının üstünü örten damı da nerede ise çökmek" üzeredir. Bahçesinde inekler otlamaktadır. Güç geçirilen günlerden sonra onarım yapılabilmiştir. Ancak, sağlık nedenleriyle başka yere atanmasını istemiş ve 1951 yılında yeniden Bern ortaelçiliğine atanmıştır. Büyükelçilikten ortaelçiliğe atanma elbette yadırgatıcı olmuştur. Buradaki görevine 29.5.1951 günü başlamıştır.

Karaosmanoğlu, 1955 yılında emekliye ayrılmıştır.

Yurt İçindeki Görevleri

Bern elçiliğinden yaş sınırı nedeniyle 1955 yılında emekliye ayrılan Yakup Kadri, Ankara'ya gelmiş ve bir süre Ankara Palas Otelinde kalmıştır. Önce, eskiden milletvekilliğini yaptığı CHP'yi ziyaret etmiş, bir süre dinlenmiştir. Bu dinlenme süresi içinde *Cumhuriyet, Tercüman* gibi gazetelerden yazarlık önerileri almış ve kapatılan *Ulus* gazetesinin yerine çıkan *Halk* gazetesine bazı yazılar yazmış; *Ulus*'un yeniden yayımlanmasından sonra bu gazetede sürekli olarak yaz-

maya başlamıştır. *Tercüman* gazetesinde yazdığı sıralarda, yazılarında açık bir karşıtlık çeşnisi bulunuyordu. *Ulus*'un yayımlanması ile bu gazetede yazdıklarında ise biraz daha sert bir doz görülmekteydi. Bu yüzden de DP iktidarı zamanında sık sık Basın Savcılığına gidiyordu. 1915-1916 yıllarında *İkdam* gazetesi yazı işleri müdürlüğünü yaptığı yıllardaki durum yeniden karşısına çıkmıştı. Adnan Menderes'e hakaretten açılan bir davada ise, Menderes izin vermediği için dava düşmüştü. Bu arada, Menderes'i tanıması nedeniyle iktidar ile muhalefet arasında arabuluculuk yapması yolunda başvurular da almış ve bazı toplantılarda bulunmuştur. DP iktidarının baskısı arttıkça bazı çevrelerde ve üniversite gençleri arasında bazı kıpırdanışlar başlamıştı. Bir gece, İstanbul'da, gençler, hiç kimseden yardım görmediklerini kendisine duyurmuşlardı. Karaosmanoğlu, gençleri destekleyen yazılar yazmaya yönelmiş ve durumun iyi olmadığını belirtmişti. İstanbul ve Ankara'daki üniversite ve gençlik olayları karşısında da görüşlerini açıkça yazmıştı. 1960 Nisan ve Mayıs olaylarına ilişkin birçok yazısı vardır. Bütün bunların sonunda 27 Mayıs 1960 olayı olmuş ve yeni bir durum ortaya çıkmıştı. 27 Mayıs sabahı İzmir'de, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu'nun evinde bulunuyordu. O günün çalkantısı içinde İzmir'de kalmış ve 30 Mayıs günü de Ankara'ya dönmüştü.

Kurucu Meclisin açılması söz konusu olduğunda, Milli Birlik Grubu onun da kendi adayları olarak bu Meclise girmesini önermiş; CHP'li olduğunu ve *Ulus* gazetesinde yazdığını, tarafsız

olamayacağını söylemesine karşın gene de bu Meclise, üye olarak girmişti. Fakat, Milli Birlik'in yaptığı bazı işlemlere karşı olduğunu *Ulus*'taki yazılarında belirtmeyi sürdürmüş; üniversite öğretim görevlileri ile ilgili işlem nedeniyle 31 Ekim 1960 tarihli "Üniversitede Tasfiye Hadisesi" başlıklı yazısında, bu işlemi, "Üniversiteye indirilen darbe" olarak nitelemişti. Adalet Divanı kuruluşu ile ilgili görüşlerini de çekinmeden yazmıştı. Bütün bunlara karşın, Kurucu Meclis üye olarak düşünülmesi görüşlerinin yerinde olduğunun bir kanıtı olarak değerlendirilmelidir.

1961 seçimlerinde, Karaosmanoğlu, Manisa'dan aday oldu ve milletvekili seçilerek Millet Meclisine girdi.

Sonraki yıllarda Ankara'da oturdu ve bazı kitaplarının yayımını sürdürdü. Bu arada Anadolu Ajansı Yönetim Kurulu'na atanmıştı. 13 Aralık 1974 tarihinde öldüğünde bu ajansın Yönetim Kurulu Başkanlığı görevinde bulunuyordu. Ölümünden sonra cenazesi İstanbul'a götürüldü ve Beşiktaş'taki Yahya Efendi Mezarlığı'na gömüldü.

Ahmet Haşim'e göre, Onun "nahif bir vücut üstünde taşıdığı başı ince bir sap üzerinde iri siyah bir haşhaşı andırır. Baş, vücudu yemiş, azaltmış gibidir. Zannedilir ki büyük bir çınar suretinde asırların içine dalan Karaosman ailesi, bir gün bu nahif çiçeği açabilmek için havalara azim dal ve budaklarını salmıştı. Büyük ağaç, bu keskin kokulu tek çiçeği yetiştirmekten daha iyi ne yapabilirdi? Bu çiçek nahiftir. Çünkü teferruatın bayalığından sıyrılmış, mütekâmil eşkâlin

bediiyeti kanununa teb'an güzelliğin yalnız esaslı anasırını ihtiva ediyor. Yakup Kadri'de yağ erimiş, kemik incelmiş ve vücut girânbahâ ruhun etrafında ince altundan örülmüş ve mahfaza halini almıştır. Yakup Kadri'nin büyük başına dünyanın güzellikleri, kadife siyahlığında, derin, halim ve aynı zamanda haşin iki büyük gözden geçer, ses sıtmadan yanan sesler gibi geniş, sıcak, munis ve şehvanîdir. (Yakup Kadri, *Akşam* gazetesi, 9 Mayıs 1922).

Ruşen Eşref Ünaydın da, "Diyorlar ki.. dizisindeki konuşmasında, "nahif vücudunun üstünde bir mücessem küre gibi duran başı ve siyah kaşlarının kalın siperi altında iri iri parlayan koyu kestane gözleriyle.. diyerek bir portresini çizer (*Dergâh* dergisi, s. 17).

O, kendini, İzmir'deki ilk yıllarda "utangaç ve sükûtî" olarak görür. On sekiz yaşlarında iken "Şeyda bir anarşist"tir. İstanbul'a geldiğinde ise "Oldukça toy ve sakar"dır. Otuzunda, "Hiçbir şeye inanmaz olmuş ve kendini cismânî hazlara" bırakmıştır. Daha sonraki yaşlarında ise "Mistik bir sevda can evini bir yangın alevi gibi sarmıştır." Bir ara da toplumsalı ön plana almıştır.

Dr. Niyazi Akı'ya göre, "Ufak ve nahif bir vücut yapısı, büyük bir baş, geniş bir alın, nispeten çekme bir sima.. Yazar bu vücut yapısıyla Sigaud'nun morfolojik tasnifinde 'Cérébro-spinal'lere girer" (*Yakup Kadri Karaosmanoğlu*, s. 23).

DÜŞÜNCELERİ ve SANATI

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, yazarlık yaşamının başlangıcında bazı konulardaki düşüncelerini açık ve seçik olarak çeşitli yazılarında ortaya koymuştur. 1934 yılından sonra dış ülkelerdeki görevleri sırasında ise Türkiye'deki basın organları ile ilişkileri bu yönden daha az olmuş ve bu dönemde bu gibi görüşlerini bildirmesi ancak yapılan bazı konuşmaları ile sınırlı kalmıştır. Emekli olup yurda döndükten sonra da durum değişmemiştir. Günlük gazetelerde yayımlanan yazılarında, daha çok güncel politik olaylara ağırlık verdiği görülmektedir. Bu gibi önemli sayacağımız bazı görüşlerini ise bazı anılarını toplayan kitaplarında dağınık olarak belirtmiştir.

Bu bölümde, onun çeşitli konulardaki düşüncelerini anaçizgileri ile belirtip sanatı üzerinde durulacaktır.

A) Düşünceleri

Yakup Kadri'nin düşünceleri, çeşitli yazılarında dağınık olarak yer alır. Çünkü, o bir düşünür gibi dizgesel bir bütünlük ve düzen içinde

değildir. Türkiye için uzunca sayılabilecek yaşamı boyunca, çeşitli vesilelerle bu gibi görüşlerini ortaya koymuştur. Günlük politikaya dönük yazılarında beliren siyasal görüşleri burada ele alınmayacaktır.

1) Yaşam: Yakup Kadri'nin kendi yaşamında bazı aşamalar olmuştur. Bu nedenle, yaşama da bu aşamalardaki görüş açılarından bakmıştır.

İlk dönemde karamsar ve olumsuz bir davranış içindedir yaşama karşı. Çok güç koşullar altında geçmiş bir çocukluğun bunda büyük bir etkisi olduğu söylenebilir. Özellikle *Nirvana*'da bu çağdaki karamsar görüşlerini yoğun olarak belirtmiştir. Ona göre, yaşam, "bütün boşluklarıyla, hiçlikleriyle. sizin önünüzde ve siz bu boşluğun karşısında yalnız, yapayalnız kaldığınız zaman etrafınızda tutunacak bir şey ararsınız.. bir şey.. ben onu ispirtoda bulurum.. Yaşamak, bu bir alçaklıktır; bu bir korkaklıktır; bu bir denaettir. Yaşamak, esir olmak, yaşamak daima, daima tenezzül etmek. Yaşamak kirlenmek, daima kirlenmektir... Bir hükümdarın zulmü, itisafı, kamçısı, tekmesi altında mutî ve sessiz sürüklenen bir kavme bugün sefil diyorlar. Sefil, pek sefil!. Ya bu hayatın ya bu tabiatın kan kusan kanunları önünde baş eğen bu kitle-i sefile-i beşer... buna ne demek lâzım gelir."

Bu karamsarlık ve boşluk, hiçlik duygusu o günlerde yazdıklarının hepsinde görülür.

Yakup Kadri'nin bu görüşünde Alman filozoflarından ve budist felsefesiyle beslenen Schopenhauer'in etkisi bulunmaktadır. Bu filozofa

göre, "doğa, birbirini yiyenlerle doludur. Tarih, sonu gelmez yağmalardan, cinayetlerden, entrikalardan ibarettir. Erdem denmeye değer şey ancak budist anlayışın ilkesi olan sevecenliktir. Varolmak ıstırap çekmekle aynı anlama gelir; olumlu mutluluk yazınsal bir vehimdir; mümkün olan ancak ıstırabın durmasıyla varılacak olumsuz mutluluktur, buna ulaşmak için de biricik çözüm, yaşamın ve yaşamdaki hazların boşluğunu anlayıp kendini yadsıyarak, var olmaktan, yaşamaktan, haz duymaktan vazgeçmektir. Schopenhauer, bu acılı, elemli yaşamdan kurtuluşu güzel sanatlarda, güzel sanatların karşısında duyulan coşkunlukta bulurken Yakup Kadri bunu ve aşkı da yadsır, hepsini boş bulur.

Bu hiçlik ve boşluk düşüncesi "Bir Huysuzun Defterinden" başlığı altında *Peyam-ı Edebî*'de yayımlanan yazılarında geniş bir planda ele alınmıştır. Bu yazılarında, onun kendini bulduğu ve kendi kabuğu içine çekildiği görülür. Bu yazılarının bazılarında beliren görüşlerine göre, insan, benliğiyle doğa arasında bir uyum kurmalıdır; "Özgürlük, ancak benliğini işlemiş ve onu barbar olan dış dünyanın tutsaklığından kurtarabilen insanın hakkıdır." Fakat, zamanla, bu benliği ile de çatışmaya başlar. "Bir insanda çeşitli insanlar vardır. Bu ben de bu çeşitliliği içerir. "Gönül" olarak da deyimlenen bu "ben" Türk yazınında ve özellikle de halk şiirinde büyük bir yer tutar. Âşıklar, gönülleri ile zaman zaman bir çatışma içine girerler. Niyazi Akı, Karaosmanoğlu'nun ben ile çatışmasına Fransız yazarlarından Maurice Barrès'nin kitaplarını okuyarak ulaştığı-

nı söyler de Türk yaşamı içindeki "Gönül" anlayışının etkisi olup olmadığını belirtmez. Belki de, Yakup Kadri'nin, kitaplar okuyarak kendini yetiştirmiş bir aydın yazar olduğu görüşüne bağlanmış olmasının bunda büyük etkisi vardır. Ama, Yakup Kadri, ilk çocukluğunu Manisa'da geçirmiş ve annesinden de halkın genel kanılarını öğrenmiştir.

Şu muhakkak ki, Yakup Kadri, o günlerdeki yazılarında hep acı ve hüzün üzerinde durmuştur. Akı, bütün bunlarda "münevver aristokratlığı" bulur. Bu çağındaki yalnız kalma isteğini, kitleden, toplumdan, zamandan, çağından kaçma eğilimini buna bağlar da çocukluğunun olaylarına ve babasının davranışlarına bağlamaz. Konuya tek yönlü eğilmemek gerektiğine inanıyoruz. Bu yaşam görüşünde kitaplar kadar çocukluk yaşamının etkisini kabul etmeliyiz.

Yakup Kadri, o günlerde, bu acılı düşüncelerine kimsenin karışmasını ve bunlarla alay edilmesini istemez. "Sanat şahsi ve muhteremdir" ilkesini kabul ettiği gibi ıstırabın da kişisel ve saygın olduğunu, herkesin istediğini yapmakta ve söylemekte özgür olacağını söyler. "Yalnız Kalmak Korkusu" adlı öyküsünde şöyle demiştir bu konuda: "..ben ıstırabımı, ruhumun sızılarını, benliğimin yaralarını her ne olursa olsun muhterem tutarım, istemem ki onlara dokunulsun, onlarla eğlenilsin! İstemem ki onlar bir alay mevzuu olsun.

Yakup Kadri 1917 yılına kadar bu anlayış içindedir. Daha sonraları gizemci (mistik) bir anlayışa yönelmiş ve kurtuluşu gizemcilik anlayışın-

da bulmuştur. Böyle bir anlayışa yönelmeden önce de bedensel hazlara dönük bir anlayış içinde kalmıştır. *Sodom ve Gomore*'de, bu bedensel hazları İstanbul'un işgal altındaki yaşamını anlatırken ortaya koymuştur diyebiliriz. Bedensel hazlara dönük anlayışı, karamsar kişisellikten, iç sıkıntılardan ve çeşitli kuşkulardan kurtulmak için atıldığı bilinmeyen bir umman olarak nitelenebilir. Belki de bu ummanın sonsuzluğunda geçirdiği günler gizemcilerin kıyılarında kendini bulmuştur. Yakup Kadri'nin bir Bektaşi tekkesine girip çıktığı ve bu anlayış içinde bir kurtuluşa varmak istediği bilinmektedir. *Nur Baba* adlı romanın da bu deneyimlerin, bu yakınlaşmaların sonucu olduğu söylenmektedir.

Türk Kurtuluş Savaşı başlamadan önceki günlerde, bütün yurdun yabancı orduların ayakları altında bulunduğu yıllarda yeni bir uyanışını görüyoruz. Bu gerçek karşısında topluma ve ulusallığa bir yönelişi olmuştur. Bunu kendisi de belirtmektedir. Bundan sonraki yaşamında ulus ve toplum sorunları içinde buluyoruz onu. Karamsarlığı bir yana atılmış; yaşamın kendine özgü kuralları kabullenilmiş ve doğum gibi ölümün de doğal bir olay olduğu görüşüne varılmış ve insanın bu iki olay arasında bazı görevleri bulunduğu benimsenmiştir. Doğumla başlayan yaşamın ölümle sonuçlanmasına kadar, yeryüzünde herkesin kendine düşen görevleri yerine getirmesi gerektiği inancındadır artık. Ölçülü bir yaşam içinde günlerin geçirilmesi, topluma ve insanlara yararlı bir davranış içine girilmesi olağandır. Yakup Kadri de bunu yapmıştır; yaşamış, eğlen-

miş, kitaplar yazmış, toplumu en iyi bir yaşam düzeyine ulaştırma yolundaki görüşlerini savunmuş ve bazen bu konuda kavga etmiş, bazı kişilerle küsüşmüş ve sonra da bazıları ile yeniden barışmıştır. *Kadro* dergisi deneyimi, daha sonraki yıllarda *Ulus* gazetesindeki yazılarında ve anılarında bu durumu izlemekteyiz.

2) Toplum: Yakup Kadri, 1917 yılından başlayarak kişiselliği, "..şeytana mahsus olan benlik, o hudutsuz kibir"i bir yana itmeye yönelir. 1917 yılında yazdığı "Rahmet" adlı öyküde, erkek kahraman Emin için; artık, "ruha musallat küçük ve şahsi gamların hiç hükmü yok" der. *Erenlerin Bağından*'ın on üçüncü mektubunda ise, daha da ileri giderek, "Ey dost, meğer ne kadar gafil ve safderûn imişiz. Asıl hezimet, bizim için gönlümüzü milletin aşkına bağladığımız günden başladı. Velût ve muhteşem uzletin kapıları bize o günden sonra kapandı" diye yazmıştır. Bundan sonraki mektupta da "Fakat bende artık o bildiğin müterreddit, korkak ve ham ruhtan eser kalmadı" demiştir.

Balkan Savaşının ortaya koyduğu yoksulluk ve perişanlık tablolarının bu dönüşümde etkisi vardır elbette. 1919 yılında İsviçre'deki sanatoryumdan dönüşünde de İstanbul'un aşağılık yaşamını sürmüş ve kişisel görüşlerinden, iyiden iyiye silkinmiştir. Bundan sonraki yıllarda *İkdam* gazetesinde yazdığı yazılarında toplumsal konular kadar Türklük konularına da geniş yer verir. Ziya Gökalp'dan gelen Türklük ve Türkçülük düşüncesi, kendi süzgecinden geçerek yansır yazılarında. 1920 yılında yazılan *Kiralık Konak* adlı

romanda topluma dönük büyük bir gelişme ve yönelme görülür. İçinde yaşadığı toplumun durumu daha sonraki romanlarında ve yazılarında geniş yer tutar; hatta bütününü oluşturur. Yaşadığı günler boyunca yaptığı gözlemler, izlemeler ve edindiği izlenimler ayrıntılardan temizlenerek, bileşimci bir görüşle yapıtlarında belirtilir. *Sodom ve Gomore,* işgal altındaki İstanbul yaşamını gösterir ve Yakup Kadri, bu romanında, bozulmuş, pisliğe bulaşmış insanların yaşamını ortaya koyarken toplumun sağlığını nasıl yitirdiğini anlatır. Böyle bir toplum, gerçek toplum olmaktan uzaktır onun için. Toplum, erdemli insanlardan oluşmalıdır; erdemsiz insanlardan oluşan, töresel yönden sıfıra inmiş insanların oluşturduğu toplum, Sodom ve Gomore kentlerinde olduğu gibi yok olmaya mahkûmdur.

Yakup Kadri, birbirinin haklarını hiçe sayanların, kendi çıkarlarını her şeyin üstünde görenlerin, insan düşmanlarının her toplumda var olduğunu ve bunların toplum yaşamını etkilediğini birçok yapıtında belirtmiştir. Topluma dönük yapıtları arasında, yukarıda belirtilen dışında *Bir Sürgün, Ankara, Panorama* sayılabilir. Cumhuriyet sonrasındaki Türk toplumundaki yaşamı, değişmeleri özellikle son iki romanında buluruz. Yakup Kadri, *Panorama*'nın her iki cildinde, Cumhuriyetten sonraki yıllarda devrimler konusunda, ulusal kurtuluş ruhunda başlayan gevşemeler üzerinde durur ve insanlara düşman, toplumu yiyip bitiren kişiler konusunda görüşlerini ortaya koyar. O, toplumu kalkındırmak ve insanları refaha kavuşturmak görüşündedir ve bu-

na aykırı her hareketin karşısındadır. Dün birlikte yaşadığı insanların bugün kişisel çıkarları uğrunda neler yaptığını görmek onu bir kırgınlığa ve karamsarlığa götürmüştür.

Yakup Kadri, Osmanlı İmparatorluğu'nun son çağlarından başlayarak 1937 yılına kadar uzanan bir dönemin toplumunu, toplumu oluşturan kişileri ve toplumsal değişimleri, olayları ele almış ve bunları bir romanlar zinciri içinde değerlendirmiştir. Yakup Kadri, bu romanlarında bir toplumsal eleştiri yapmıştır. Toplumun kalkınması, birtakım devrimlerle yaşam biçiminin değiştirilmesi gerekirdi. Yakup Kadri, bir yandan ekonomik bir etkeni zorunlu görmüş ve bunu *Kadro* dergisini çıkarmakla ortaya koymuştur. Öte yandan da, insanların birbirbirine saygılı olduğu, birbirinin haklarına saygı gösterdiği bir toplumu özlemiş ve bunun için de eğitimi, uygarlığı gerekli bulmuştur. Yazılarında doğrudan doğruya belirttiği bu görüşlerini romanlarında bazı kişilere söyletmiştir. Romanlarında yer alan çıkarcı kişilerin karşısında bir davranış içinde görülmektedir de diyebiliriz.

Yakup Kadri bu davranış içinde bir toplumsal eleştiri yapmıştır diyebiliriz. *Miss Chalfrin'in Albümünden* adlı ve mektuplardan oluşan kitabında, yabancı bir ulustan seçtiği bu kadının ağzından, 1911 yılının İstanbul yaşamını ve dolaylı olarak da Türk toplumunu eleştirmiştir. Yakup Kadri'yi, bu mektuplarında, toplumun kötü yanlarını alaycı bir dille eleştirir davranış içinde görüyoruz. Hasan Âli Yücel'e göre, Yakup Kadri, "hürriyetin yaratıcı havasında yeniye ve canlıya

hasretinin en cilalı devrinde, tembel, uyuşuk bir cemiyetin kımıldanmasını isteyen bir ruhla belki bu şairane, fakat ameli kıymeti sıfır hayat ölçüsünden sıkılarak yazıyordu. Yakup'ta halin, daha doğrusu istikbalin şuuru vardı. Yaşadığı günden şikâyet ediyor ve geleceklerin rüyasını görüyordu. Bu ağır tenkide kendi eli ve dili varmadığı için o hissini bir yabancıya söyletmekte teselli buldu" (*Edebiyat Tarihimizden,* s. 163).

Yakup Kadri, toplumu değiştirmek ve ileri bir uygarlık düzeyine yükseltmek için belirli bir politikanın olmamasından yakınmış ve bu yoksunluktan sürekli olarak üzüntü duymuştur. Bunu, Miss Chalfrin'in ağzından açıklamıştır: "Siyaset, ilim ve fikir adamları içinde ne bu değişmeye bir program düzeni verip formülleyebilecek tek radikal ruhlu ileri bir adam; ne de bu esaslı hamleyi tabii hale çekebilecek, ifratını ayıklayabilecek kıymet ve iradede bir muhafazakâr insan vardı. İttihat ve Terakki, fikirce her temayülden vatanperveri göğsünde toplamıştı. Milliyet, henüz şuur aydınlığına çıkamamış, fikir olamamıştı; ancak müphem bir duyguydu; biraz Müslüman, biraz Türk, biraz garplı, biraz şarklı, herhalde ne olduğu belirsiz bir duygu. Yakup Kadri, bu görüş içindeyken Atatürk'ün Anadolu'da bilinçli bir harekete girişmesini önemli ve "Değişmeye bir program düzeni verip formülleyebilecek tek radikal ruhlu ileri bir adam" olarak görmüş, "Anadolu yaylalarının maverasından onun sesini duydum; nur ile ateş, vecd ile humma arasındaki farkı o vakit bildim. Ancak bu millet mürşidinin emri altındadır ki kısır bir ateş-

le beyhude yere yanıp tutuşmaktan ve yıpratıcı ihtilaçlar içinde beyhude yere kıvranıp durmaktan kurtuldum" demiştir. Bundan sonraki yıllarda da onu izlemiş, onun devrimlerine candan bağlanmış, devrimleri gevşetenleri, devrimlere karşı olanları şiddetle eleştirmiştir. Devrimlerden bazı ödünler veren CHP'yi de bu eleştirilere hedef olarak seçmiştir. *Politikada 45 Yıl* adlı kitabında bu eleştirileri görmekteyiz.

3) Ulusçuluk: Yakup Kadri, ulusçuluk konusuna gereken önemi vermiş ve kendi ulusunun durumuna eğilmiştir. Daha ilk yıllarda, *Musavver Muhit* adlı derginin 36-37'nci sayısında yayımlanan "On Temmuz" adlı yazısında ulus bilincinin izlerini görüyoruz. Daha sonraki yıllarda ise, Ziya Gökalp'ın fikirlerine yakınlık duymuş ve bu fikirlere yakın bazı görüşler ileri sürmüştür. Onun bu konudaki düşüncelerinde Maurice Barrès'nin de etkisi olduğu sanılmaktadır. 1919 yılında İsviçre'den döndükten sonra, İstanbul içinde karşılaştığı birçok olay, onu Türk öğesini ve Türklüğü aramaya daha çok yöneltmiştir. *İkdam* gazetesinde yazdığı yazılarında ırk, din ve Türklük sorunlarına geniş ölçüde eğilmiştir. Onun ulusçuluğu, coğrafyaya ve etnik kökenlere dayanır. Atalarımızın bıraktığı yapılarda ve yapıtlarda görkemli ve büyüleyici bir yön bulur. Manisa Dağını kendi atalarının bir simgesi olarak kabul ettiği gibi Anadolu köylüsüyle konuşmayı da kendi aslı ile birleşme olarak değerlendirir.

Niyazi Akı'ya göre, onun ulusçuluğu, ırkçılığı yadsıyan, derinin rengine önem vermeyen,

her ulusu aynı derece yetenekli sayan *"humanitaire"* (insancıl) bir ulusçuluktur. Türk ulusçuluğu, gururdan ve övünmeden kurtulmalı, bunun yazınından sıyrılmalı ve gerçek kimliğine bürünmelidir. Ona göre, bu anlamda Türkçülük Yahya Kemal'in öncülüğünde yayımlanan *Dergâh* dergisinde oluşmuştur. Mehmet Emin Yurdakul'un "Ben bir Türküm, dinim, cinsim uludur" anlayışını ulusçuluğa uygun bulmaz. Ulusçuluk, onun için bir kültür birikimidir ve bu da övünmekle değil bu kaynakları bulmak ve onlara yönelmekle olur. Ancak, bu kaynaklar, Orta Asya'da değil de yaşadığımız Anadolu'dadır. Bu anlayışıyla onu, Ziya Gökalp'dan çok Yahya Kemal'in anlayışına yakın buluyoruz. *İkdam* gazetesinde yayımlanan "Karagöze Dair", "Fikrî Türkiye", "Anadolu Dört Yol Ağzı", "Anadolu Gönüller Uğrağı" "Halk Kitleleri", "Zafer Münasebetiyle", "Türk Bedii", "Türk Bediinin Yeni Umdeleri", "Türkler ve Ermeniler", "Milliyet Meselesi mi, Din Davası mı?" gibi yazılarında bu konuya değinmiştir.

4) Uygarlık - Akdeniz uygarlığı: Önce uygarlık konusundaki görüşünü aydınlatmak gerektiği kanısındayım. Ona göre, uygarlık, araçlardan çok insanın içine dönük bir durumdur, "ruhun bir tür soyluluğu ve asaletidir." Benliğinde bu iyilikleri taşıyan; içgüdüsel olarak sencil, mert, cömert, özverili, yardımsever, cesur olan kişi uygardır. Bu meziyetler doğu dünya görüşüne ve yaşam anlayışına daha çok uygundur. Böylece, o, geleneklerine bağlı, tinsel yönden

doğuya dönük olarak görünür. Ona göre uygarlık bütünüyle tinseldir. Buna karşılık da çağdaşlık (asrilik) tümüyle özdeğe dayanır.

Bu nedenle o, çok eskilere yönelir; eski Akdeniz uygarlığına kadar uzanır. Yahya Kemal de, Fransız yazarlarının etkisinde kalarak bu kaynağa yönelmiştir. Yahya Kemal'e göre, bu yönelişle varılacak ülkede fikir, haz, şiir, kadın, şehvet ve incelik yaşanan; tüllerden yapılmış yaratıkların dolaştığı bir ülke idi. O günlerde buna Nev-Yunanilik deniyordu. Yakup Kadri de bu yeni-Yunancılık düşüncesine 1912 yılında yönelmişti. O tarihlerde Anatol Franče'ın *Sur la Pierre Blanche* ("Beyaz Taş Üstünde") adlı yapıtında eski Yunan ve Roma'daki çoktanrıcılıktan (paganisme) söz edilmiştir. Bunlara duyulan hevesle birçok kitap okumuştur. O sıralarda Yahya Kemal de yurda dönmüş ve bu konuya dönük yazılar yayımlamaya başlamıştır. Yahya Kemal, aynı zamanda, José Maria de Hérédia'nın da etkisiyle bu eski kaynaklardan esintiler getirince, o heves ve eğilimle kaynaklarına inmiş ve Yunan yazarları gibi bazı denemeler yapmıştır. Bu konudaki yazılarından biri "Siyah Saçlı Yabancı İle Berrak Gözlü Genç Kızın Sözleri"dir. Bu yazıda bir "dialog" biçimi vardır. Dil, süssüz ama sağlamdır. Bazı çok eski sözcüklere karşın, kullanılan sözcükler de Türkçedir. Ama, yazının içinde geçen birçok ad ile mitolojiye dayanan öğeler Türk okuru için tüm olarak yabancıdır. Daha sonraki bazı yazılarında da Yunan mitolojisinden bazı öğeler görülür.

Böylece Akdeniz uygarlığı konusunda ilk ya-

zanlardan biri de Yakup Kadri oldu. Ama, bu konuda bir bütünlüğe kavuşmuş yapıt veremedi. Ayrıca, Akdeniz uygarlığının Anadolu yakasına dönük herhangi bir söyleyişi de olmamıştır. Halbuki, Manisa Dağı ile ilgili birçok efsane vardır ve bunlar bugüne kadar da gelmiştir.

Yakup Kadri, bu yönelişinin yıllarında bir coşku içinde görülür. Onun için, o eski çağlar dışında bir mutluluk, bir uygarlık yoktur. İnsanlık, ona göre bu çağlardan uzaklaştıkça bütün değerlerini yitirmiştir.

Homeros, Vergilius, Euripides, Horatius gibi yazarları da okuyarak o eski çağların havasına giren Yakup Kadri, o yıllarda ortaya çıkan çeşitli savaşlar yüzünden bu yoldan çabuk ayrılmıştır denilebilir. Sanatına bir ışık dalgası gibi yansıyan bu dönem de böylece kapanmıştır.

5) Kadınlar Kadın hakları: Yakup Kadri, İkinci Meşrutiyet'ten sonra başlayan kadın sorunu karşısında bazı görüşler ortaya atmıştır. 1914 yılına kadar hararetli bir biçimde sürüp giden bu konu, elbette onu da etkilemiştir. O yıllarda, kadını topluma alıştırmak ve iş yaşamına sokmak, genç kızların düşmesinin önüne geçmek, özel okullar açarak kadınları aydınlatmak ve yetiştirmek, kadına da erkeğe tanınan haklarda eşitlik getirmek, evlenme konularını bir çözüme bağlamak ve çok karılığı ortadan kaldırmak üzerinde durulmuştur. Kadını topluma alıştırmak ve iş yaşamına sokmak, belirli bazı büyük kentlerde bir sorun olarak çıkmıştır o tarihlerde karşımıza. Çünkü, köylerde kadın zaten çalışıyordu ve toplumun içinde bulunuyordu. Ama, haklarda

eşitlik yoktu ve özellikle de evlenme konularında eşitsizlik iyiden iyiye büyük kentlerde görülüyordu.

Yakup Kadri, *Peyâm-ı Edebî*'de "Kadınlık ve Kadınlarımız" sütununda bu konulara eğilmiştir. Öyle anlaşılıyor ki, bu yazılarında kadını ruhbilimsel ve toplumbilimsel açıdan ele almamıştır. Ona göre kadın, bir karşıtlıklar toplamıdır. Söyledikleri, bilimsel ya da mantıksal olmaktan çok "muhabbetlerin, nefretlerin, ümitlerin" birer yansımasıdır.

Yakup Kadri, *Okun Ucundan*'da yer alan 9 mektubunda ve daha başka yazılarında kadınların evde kalıp doğal görevlerini yerine getirmelerini, uygarlık ve insanlık bakımından böylece gereken görevlerini yerine getirebileceklerini belirtir. O tarihlerdeki duruma göre, bizde kadınlık bakımından görülen ilerlemeler hep görünüştedir, yapmacıktır. Halbuki asıl ilerleme "içten gelen bir şeydir, ruhun ve şahsiyetin güzelliğe ve iyiliğe doğru bir nevi inkişafıdır. Ama, şu anda böyle bir gelişme olmadığı kanısındadır. Niyazi Akı, kadın konusunda, "Yakup Kadri'nin dışa ait hususlarda terakkiperver, içe ait hususlarda ise ananeci olduğu" kanısındadır.

6) İnsan: Yakup Kadri, genel olarak insan ve insanlık konusuna da değinmiştir yapıtlarında.

Yazılarından çıkabilen sonuca göre, insan ruh ve maddeden oluşur ve bu ikisinin bileşimi olmakla birlikte, ruh yanıyla büyük; madde yanı ile de aşağılıktır.

Niyazi Akı, insan konusundaki bu karamsar

görüşlerinde Maupassant ile Zola'nın etkilerini bulur. Çünkü, Maupassant da, "Bizler hayvanız, daima içgüdülerin tutsağı kalacağız, bizi hiçbir şey değiştirmeyecektir" der *Sür L'Eau* adlı yapıtında. Zola da, *La Faute de l'Abbé Mouret* (Abbé Mouret'nin Yanılgısı) adlı kitabında, içgüdülerin dinsel duyguları bile yeneceği savını ortaya koymuştur.

Yakup Kadri, gelişen düşünce dizgesi içinde bu düşüncelerinin bazılarını bırakmıştır diyebiliriz. Özellikle 1945 yıllarından sonraki dönemde insanlık için yeni düşünceler atılır ortaya. Yakup Kadri, daha 1934 yılında, *Ankara* adlı romanında şunları yazmıştı: "Yeni insan, hem tabiat, hem onun bir cüz'ü olan kendi benliğine hükmetmesini bilecektir. Kaza ve kader, baht, tesadüf kelimeleri artık cin ve peri masallarındaki tabirler gibi muayyen bir şey ifade etmeyen mecazi lügatlar sırasına girecektir. Çünkü insan kendi alınyazısını kendi eliyle yazacak ve kaza, kader insanın kendi arzusu, kendi iradesi olacaktır" (s. 166). *Panorama* adlı iki ciltlik romanında ise insan hakkında biraz daha ileri görüşler vardır. İnsan içgüdüleriyle değişmez; kafasını kullanarak olgunlaşma yolunda ilerleyebilir. Birtakım "değer"lerin, değer yargılarının değişmesi de bunu göstermektedir.

Yakup Kadri'ye göre ideal insan, insanlık duyguları ile dolu, düşünce olgunluğuna ulaşmış, görevine düşkün ve iradeli, biraz da kahraman olmalıdır.

7) Sanat ve sanatçı: Yakup Kadri, Fecr-i Âti topluluğu içinde yer almış ve bu toplu-

luğun bildirisinde de açıkça ortaya konulan "sanat şahsi ve muhteremdir" görüşünü benimsemiştir. Buradaki "şahsi" sözcüğünü iki anlamda almak gerekiyor kanısındayım. Birincisi, sanatın kişilere dönük olmasıdır; ikincisi de sanatçının kendi anlayışına uygun olmalı ve sanatçıya güdümlü bir sanat uygulaması yolunda baskı yapılmamalıdır.

Yakup Kadri'ye göre, sanatçı, "bir şahs-ı mümtazdır *(seçkin kişi)* ve pek basit bir hakikattır ki bir şair ve bir sanatkâr demek, muhitinde hissen herkesten ziyade incelmiş ve fikren herkesten ziyade yükselmiş bir kimse demektir..

Üstün gördüğü sanatçının da bu üstünlüğü hak edebilmesi, gerçek bir sanatçı olabilmesi için sürekli olarak okuması, çevresindeki ilişkileri gözlemesi, insan ile doğayı incelemesi gerektiği inancındadır.

8) Dil: Yakup Kadri, ilk yazarlığa başladığı yıllarda dilde yenileşmenin yanında görünmemektedir. O, Selânik'te yayımlanan *Genç Kalemler* dergisinde başlayan "yeni lisan" hareketinin de karşısında gibidir. Hasan Âli Yücel'e göre, bu davranışında içtendir. Gene ona göre, Yakup Kadri, dilin kuruluşuna, iskeletini oluşturan hususlara dikkat etmemiş ve yalnızca fizyolojisi üzerinde durmuştur. Çok sonraları bir konuşmasında, o yıllarda dil konusunda belirli bir fikrinin bulunmadığını, dilin sadeleşmesine karşı da olmadığını, o yıllardaki aykırı görüşünün yalnızca bu dil akımına verilen "yeni lisan" adına olduğunu belirtmiştir. Bu konuya yenilik-eskilik açısından bakılmasına karşı bulunduğunu ve asıl

görüşünün de yenilik bulgulanmasından çok eski Türkçeye, eski Türkçe metinlere ve halk yazını Türkçesine gidilmesi olduğunu açıklamıştır. Türkçeyi Divan şiiri bozmuştur ona göre ve Ziya Gökalp'ı tanıdıktan sonra dil sorununa bilimsel bir çeşninin katılmış olduğunu gördüğünü de açıklamıştır. Yakup Kadri, öz Türkçenin içten tarafları olduğunu bir konuşmada belirtmiştir. Ancak, ona göre, bazı sözcüklerin Osmanlıcadan çeviri olması hatalı bir yoldur. Bunun yerine, her kavramın sözcüğüyle doğması gerektiği kanısındadır. İlk yıllarda Dil Encümeni'ndeki çalışmaları sırasında da bu görüşte olduğunu ve bu yüzden aykın kaldığını da açıklamıştır.

Görülüyor ki, Yakup Kadri, dilimizi eski Türkçe yapıtlarda ve masallarımızda bulacağımız kanısındadır. O, dillerin sözcük almasına kesinlikle karşı değildir; ama dilbilim kuralları almasına karşıdır. Türkçenin, söylendiği gibi yazılmasına taraftarlığını 1922 yılında ortaya koymuştur.

Bütün bunların yanında diyebiliriz ki, Türk Dil Kurumu'nun kurucuları arasında yer alan ve onun ilk yıllardaki çalışmalarında yer alan Yakup Kadri, bu yoldaki eylemlere tam olarak katılmamış; yazılarında kullandığı sözcüklere gereken özeni göstermemiştir. Bu hususu, yapıtlarının dilini incelerken belirteceğiz.

9) Roman: Yakup Kadri, çeşitli yazılarında ve konuşmalarında roman ve roman sanatı üzerinde durmuş ve görüşlerini açıklamıştır. *Yücel* dergisinin 1935 yılında yayımlanan 77'nci sayısında, bu konudaki görüşler derli toplu olarak şöyle belirtilmiştir: "Roman bir hayat tecrübesi-

nin mahsulü.. bir mizacın ve şahsi bir görüşün bir sanat eseri halinde tecellisidir.. roman, yaratıcı muhayyilenin yavrusudur.. romanlarım, çocukluğumdan beri üzerimde tesir bırakmış vakaların, insan tiplerinin kendi mizacıma ve kendi hayat telâkkime göre hikâye ve tahlilleridir.. fakat bundan bir sanat eserinin alelade bir tabiat ve cemiyet kopyası olduğu manası çıkarılmamalıdır.

Yakup Kadri, Victor Hugo gibi romantiklerden çok Balzac, Zola gibi gerçekçi ve doğacı sanatçılara daha yakın bir çizgide bulunmaktadır. Bu yakınlık, Balzac ile Yakup Kadri'nin romanları karşılaştırıldığında da görülür. Yakup Kadri'nin romanları da birbirini tamamlar niteliktedir ve toplumun belirli bir akışını ortaya koyar. Gerçekçi ve doğacı yazarlar gibi birçok konuda, onun romanlarında zamana ve yere uyan açıklamalar ve betimlemeler görülür ve bunlar bir bakıma daha sonrakiler için birer tarihsel kaynak olarak da değerlendirilebilir. Sözgelişi, *Panorama*'da, birçok kentin ve insanın betimlemelerini buluruz. Fazla ayrıntılı olamamakla birlikte bina, kıyafet ve mobilya betimlemeleri de bu değeri kazanabilir. Özellikle de politikacı tipleri ilginçtir.

Demek oluyor ki, Yakup Kadri, roman anlayışı bakımından gerçekci bir anlayıştadır.

Yakup Kadri öykü bakımından da aynı anlayış içindedir.

B) Sanatı

Yakup Kadri, çocukluğunda birtakım masal-

lar dinlemiştir. Bu arada, çok küçük yaşlarda bazı kitaplarla karşılaştığı da anlaşılmaktadır. *Miss Chalfrin'in Albümünden* adlı kitabındaki şu satırlarda buna dönük bazı gerçekler vardır: "Analarımız Türk tarihini ezbere bilirler ve şifahen bize naklederler. Onlara da kendi anaları ve analarının anaları, bu tarzda tarihi terbiye verirdi. Birtakım frenkçe kitaplar, süt emerken öğrendiğim bu hakiki ilmi benden nezettiler. Bu tarih, birtakım küçük küçük masal parçalarından müteşekkildi, zannederim. Bu masalların eşhası peri kızları, padişah oğulları, bir kılıç darbesiyle dağları yaran kahramanlar ve asâsının vurduğu yerde hazineler açılan velilerdi. Anam bana tarihin hiç zaptetmediği bir sürü harikulade vakadan bahsederdi. Hiçbir haritada görmediğim memleket isimleri söylerdi. Bazen de hiç yer ve şahıs ismi söylemezdi; bir dağ başında beyaz sakallı bir adam, derdi; veya pınar başında uzun saçlı bir peri kızı derdi. Acayip renkler anlatırdı; içiçe yüz tunçtan kapısı birer yumrukta kırılarak fethedilen kaleler tarif ederdi. Mislini, büyüdükten sonra hiçbir yerde görmediğim padişah sarayları ve saraylarda düğün tasvirleri yapardı. Anamın bana anlattığı tarihte âdil hükümdarlarla zalim vezirlere dair bahisler vardı.

Bu masalların ve cinlerle perilerin öykülerinin onun kulağında kaldığı muhakkaktır. Öyle anlaşılıyor ki, onun yazına merakı, Manisa'daki evde babasından kalan kitaplarla başlamıştır. Bunların arasında çeviri birçok roman olduğu sanılmaktadır. Bu romanları, annesinin zaman zaman kendisine okuduğu anlaşılıyor. Çünkü,

Annemin Kitabı'nda şu satırlar var: "Annem bize, arada bir *Ekmekçi Kadın* adlı bir roman okurdu. Bu, cefakeş bir işçi kadının hikâyesiydi.. Annem bütün bir kışın geceleri bize *Ekmekçi Kadın*'ı okuduktan sonra ertesi kış *Monte Kristo* diye daha büyük bir romana başlamıştı. Bu, *Ekmekçi Kadın* gibi beni yalnız kalbimin köklerinden kavrayan bir acıklı hikâye değildi. Onda, varlığım, sanki sonsuz bir hayal deryasına kapılıp gittiydi... *Monte Kristo*'nun kahramanı benim için yegâne ideal örnekti ve yegâne emelim onun gibi bir adada bir define bulmaktı.

İlk dinlediği ve sonra da okumayı sökebildiği zaman okuduğu kitaplar bunlardır. Bunları okurken, benzerlerini yazmayı da düşlemiştir. O yıllarda Manisa'ya gelip giden Rum tiyatrolarının oynadığı piyesleri de seyretmiş ve bunların da etkisinde kalmıştır. Bu etki ile, bunlara benzeyen oyunlar yazmış ve bunları akraba çocukları ile birlikte oynamıştır da. Bu arada *İçli Kız* adlı kitabı da akrabasından Suat ile birlikte bir odaya çekilip yüksek sesle okuduğunu kendisi belirtmiştir. İzmir İdadisi'ne gittikten sonra, Servet-i Fünun anlayışı ile karşılaşmış ve bu anlayış içinde *Garam-ı Şebap* (Gençlik Aşkı) adlı bir roman yazmıştır. Yayımlanmamış olan bu romanın müsveddelerinin ne olduğunu bilemiyoruz.

İzmir İdadisi'nde karşılaştığı Abdullah Rahmi (Akhisar Malmüdürü'nün oğlu olup sonradan Mülkiye Mektebi'ne girmiş ve orada iken ölmüştür) ona yol göstericilik yapmıştır. Ayrıca, daha büyük sınıflarda olan Şahabettin Süleyman (daha sonraları Mülkiye Mektebi'ni bitirmiş ve bazı

önemli yapıtlar vermiş, çok genç yaşında ölmüştür) da ona yol göstermiştir. O yıllarda Muallim Naci, Mehmet Celâl ve Vecihi gibi yazarları okurken Abdullah Rahmi bunları bırakmasını, Fransızcadan bazı Fransız yazarlarını okumasını ve bu arada da Edebiyat-ı Cedide yazarlarını izlemesini salık vermiştir. Halit Ziya'yı, Mehmet Rauf'u ve Tevfik Fikret'i o tanıtmıştır Yakup Kadri'ye.

1) İlk etkiler: Yukarıdaki satırlarda ilk etkilerin birinci aşaması görülür. Annesinin söylediği masallar ve sonra bunlarla birlikte *Ekmekçi Kadın* ve *Monte Kristo.* Bu iki kitap da Fransız yazarlarından çevrilmiştir dilimize; birincisi Alexandre Dumas Père'den, ikincisi de Xavier de Montepin'den. Daha sonraları öğrendiği Fransızca ile, Edebiyat-ı Cedide yazarları yanında ve onların kaynaklarına inerek Emile Zola, Guy de Maupassant, Paul Bourget, Honoré de Balzac gibi o çağın üst düzeydeki yazarlarını okumuştur.

Sonraki yıllarda da çeşitli konularda ve türlerde birçok kitap okumuştur. Akı'ya göre, "Okuduğu eserlerin peşinde gitmekten kendini alamayan yazar" önce kişiselliği göklere çıkarır; Maurice Barrés'nin etkisiyle başka sulara dümen kırar ve bir zaman da eski Roma ve Yunan yazarlarının etkisiyle Akdeniz uygarlığı düşüncesine yönelir.

İnsanın acılı yaşamını yansıtan yazılarını yazdığı yıllarda gene Alman filozoflarından Nietzsche'nin de Yakup Kadri'nin ruhsal yaşamında etkili olduğunu söylemeliyiz. Nietzsche, bilin-

diği üzere daha çok bir yoksayımcı (nihilist) olarak çıkar karşımıza. Değer bilmezlik ve değer düzensizliği içinde ve toplumsal baskıların altında, sevinçten ve gerçekten kaçan acılı, köksüzleşmiş, yaşamı yadsıyan ve ölümü özleyen karamsar bir insanlık doğmuştur ona göre. Nietzsche, aynı zamanda, insanların içgüdülerine bağlı, onların tutsağı olduğu görüşündedir de. Böylece, Maupassant ile aralarında bir bağ kurulabilir. Bu iki kanaldan gelen etki Yakup Kadri'de iyice kendini gösterir. Nietzsche, içgüdülerin baskısından kurtuluşu, bütün insanlığı içine alan mutlu çağlar ardında koşmakta bulur. Belki Yakup Kadri de aynı düşüncededir. Akdeniz Uygarlığı ardında bir ara görünmesinin nedeni de budur sanırım. O yıllarda Homeros, Vergilius, Horatius ve Euripides gibi eski yazarları okumasının da etkisi vardır bu düşüncesinde; belki de bu etkiyle okumuş ve hatta Horatius'dan çeviriler de yapmıştır. Özellikle de Homeros'u okuyunca coşar.

2) Bazı özellikler: Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun sanatını incelediğimizde bazı özellikler görürüz. Bunların başında bir geçmiş özlemi gelir. Marcel Proust ile ilgilenmesinin ve onun bazı yapıtlarını dilimize aktarmasının nedeni budur. Bilindiği üzere, Proust'un *Swanların Semtinden* adlı roman dizisinde geçmiş zaman ana konusu ele alınmıştır. Yakup Kadri'nin geçmiş özlemini bu romanlara bağlamak doğru olamaz kanısındayım. Çünkü Yakup Kadri, daha önce de geçmiş zamanla ilgileniyordu. Sözgelişi, 1921 yılında yazılan "Hasretten Hasrete" adlı yazısında yer alan "Hâlâ dimağında tatlı bir ha-

yal gibi kalan maziye girilecek kapıyı arıyordu" der. Yakup Kadri'de böylece geçmişe yönelmek ve onun kapılarını arayıp bulmak, o kapılardan girmek, yaşadığı andan kaçmak, yaşadığı anın acılarından, dertlerinden, insanı deli eden karmaşasından kurtulmak için bir atılımdır. Çok daha önceleri Akdeniz Uygarlığı'na yöneliş de aynı davranışla açıklanabilir. Çünkü, o yıllarda Akdeniz Uygarlığı bir dinlenme, huzur bulma, günlük dağdağadan kurtulma olarak da düşünülmüştür.

Birçok yazarın da söylediği gibi, Yakup Kadri'nin yapıtlarındaki özelliklerden bir başkası da "kitabi"liktir. Yakup Kadri, okuduğu kitaplardan fazlaca etkilenmiş ve kitap dünyasına daha fazla açılmıştır. Yapıtlarında, eski tarihlerden, din kitaplarından, gizemcilikle ilgili yapıtlardan birçok simge ve etkilenme görülür. İlk dönemdeki anlatım tekniğinde İncil'in ve özellikle Tevrat'ın tekniği vardır. Akdeniz Uygarlığı ile ilgili olarak okuduğu kitaplardan birçok simge ve ad yapıtlarına yansımıştır. Sözgelişi, *Kiralık Konak*'ta "Aylarca çarmıhı omuzumda taşıdım da biriniz farkına varmadınız" tümcesi görülür ve burada İsa'nın çarmıha gerilmeden önceki durumu ile bir bağlantı kurulduğu gibi yalnızca "çarmıh" sözcüğü bile değişik bir dünya yaratır. Gene aynı dünyaya dönük olarak *Nur Baba*'da şöyle bir tümceye rastlanır: "Bu çehreyi kara kalemle çizilmiş bir havarî resmine benzetti. *Hüküm Gecesi*'nden alınan aşağıdaki tümcede ise, kitaplardaki bazı kişilerden ve onların yaptıklarından söz edilir: "Ahmet Kerim, Anatole France'ın romanında Napoli'de yolunu şaşıran Sylvestre Bo-

nard gibi. *Yaban*'da ise, "Tevratî akşam"dan söz eder; *Sodom ve Gomore*'de ise "tamamiyle Bizanten bir gece" der. *Leyla ve Mecnun* ile *Yusuf ve Züleyha* gibi halk öykülerimizden de zaman zaman söz eder.

Kitaba dönük bu dünya, belki onun, söyleyiş gücünü artırmak için başvurduğu bir yöntemdir. Ama, kitap, gerçek dünyadan onu uzaklaştıran ve böylece huzura kavuşturan bir başka dünyadır. Bu kurtuluşu, bu sığınışı *Yaban*'da buluyoruz. Romanın kahramanı Celâl, kitaplara sığınmakla gerçek dünyadan uzaklaşır: ..o vakit, bu çıplak ve yalçın oda reel dünyadan daha geniş, daha ferahlı bir âlemin munis sevimli ve her biri sihir ve füsunla yoğrulmuş mahlûklarıyla dolmaya başlar. Kendileri çekildikten sonra kokuları havada kalan dilber ve nadide kadınlar, sesleri bir ana sesinden daha yakın, daha dokunaklı arkadaşlar; nur çehreli ihtiyarlar, coşkun suya benzeyen berrak gözlü gençler, mahzun sevdalılar, mütebessim sevgililer, Dante'nin Beatrice'i, Petrarque'ın Leonora'sı, Romeo'lar, Juliette'ler ve daha birçok tatlı hayaller..

Yakup Kadri'nin yapıtlarında görülen özelliklerden biri de romanlarına dönük olan bir yöndür. Bu yön, onun romanlarının büyük bir zaman parçasını dilim dilim önümüze koymasıdır. *Kiralık Konak*'tan başlayan bu durum *Panorama* ile son bulur. *Bir Sürgün* ile *Yaban* da bu zaman sıralaması içinde pek uzağa düşmezler. Bu iki roman, aynı zaman süresi içinde başka yerlerdeki olayların bir eklentisi olarak belirtilebilir; ya da romancının, bir an durup projektörü-

nü başka yönlerde biraz fazlaca tutması olarak nitelendirilebilir. Bu romanlarla, Osmanlı döneminin son yılları ile Cumhuriyet döneminin 1937 yıllarına kadar uzanan dönemini bütün yönleriyle, bir romanın gerçeği içinde, izleme olanağını buluruz. Belki de bu özelliği yüzünden, onun romanları bir bütünün birer parçaları, bağımsız birer bölümleri olarak değerlendirilebilir.

Karaosmanoğlu'nun yapıtlarındaki önemli bir özellik de, ilk yapıtlarındaki öznelliğe karşılık sonraki yapıtlarındaki nesnelliktir. İlk dönemdeki "sanat, sanat içindir" anlayışı içinde kişiselliğe de önem veren yapıtlar ortaya koymuştur. Gelenek ve görenek gibi toplumsal baskılara karşı kişi özgürlüğünü savunur; *Bir Serencam* adlı kitabında toplanan öykülerinde ve özellikle de "Baskın", "Şapka" adlı öykülerde bunu görmekteyiz. Zaman içinde gelişen olaylar karşısında Yakup Kadri'nin görüşünde bir değişiklik olmuş ve böylece "Sanat, topluma dönük olmalıdır," anlayışı içinde yapıtlar yazmıştır. 1916 yılından sonra başlayan bu dönemde yazılan birçok öykü yanında romanlarını anmak isteriz. Bu anlayış içinde yazdığı öyküleri *Rahmet, Millî Savaş Hikâyeleri* adlı kitaplarında toplamıştır. Her öyküsünde gözleme büyük önem vermiş ve bunların çoğunun konularını da Anadolu'dan seçmiştir. Bu özelliği ile, onu, Anadolu'ya dönük konuları işleyen yazarlar arasında anmamız ve bu geleneğin ilk yazarlarından biri olarak belirtmemiz gerekiyor.

Belirtilmesi gereken bir özellik de, çeşitli yazarların etkisinde kalması ve çeşitli yapıtlarının bu etkilerle yazılmasıdır. Bu etkiler, elbette bir

kopyecilik değildir ve Karaosmanoğlu, bütün bu yapıtlarında kendi kişiliğini ortaya koyabilmiştir.

Yakup Kadri'nin yapıtlarında belirtmemiz gereken bir husus da onun, okuduğu yazarlar ve kitaplar nedeniyle, daha çok yabancı kültürün etkisinde kalmasıdır.

3) Karaosmanoğlu'nun dili: Yakup Kadri'nin dil ile ilgili görüşlerini daha önce belirtmiştik. O, dilin kendiliğinden bir gelişimle Türkçeleşeceğine inanmıştır. Bu nedenle Ataç'ın karşısında olmuştur. Türk Dil Kurumu kurucuları arasında bulunmuş ve ölümüne kadar da üyesi olarak kalmış olmasına karşın, yapıtlarında Türkçe olmayan birçok sözcük kullandığı gibi yabancı öğelere de fazlaca açık kalmıştır. Yabancı öğeler, yabancı kültüre bağlanabilir; ama, sözcükler konusundaki davranışı üzerinde durulmalıdır. O, yabancı sözcüklere karşı değildir; yabancı dilbilim kurallarına karşıdır. Bu anlayış içinde, kaleminin ucuna gelen sözcüğü kullanmış ve sonradan da bu sözcükler üzerinde durmamıştır. Ancak, bazı romanları sonradan elden geçirilmiş ve bazı sözcükler değiştirilmiştir.

Karaosmanoğlu'nun yapıtlarında halktan gelen sözcük ve deyimler de görülür elbette. Bu arada şunu da belirtelim ki, dilimizde pek az ve yerel olarak kullanılan ve geniş zamanın süreklilik durumunu gösteren "batır" fiil eki de kullanılmıştır. *Panorama*'nın II. cildinde, hemşire Gertrude, iki jandarmanın eşliğinde bir pikapla götürülürken köpeği de arkadan gelmektedir. Bu durumda, jandarmanın biri, köpeğin bir yerlerde kalıp kalmadığını sorunca, öbürü "işte gelip ba-

tır" der. *Panorama*'larda, Yakup Kadri, halk kaynağına çok yakın görülür. Bu romanında halk sözcükleri ve deyimleri çok kullanılmıştır. Sözgelişi, üzüm üzüme baka baka kararır, ya bu deveyi gütmeli ya bu diyardan gitmeli (s. 95 ve 89) gibi atasözleri ile kel başa şimşir tarak (s. 2) gibi deyimler, yeme de yanında yat gibi argoya yaslanan deyimler, kırk katır mı kırk satır mı gibi masal tekerlemeleri bu arada sayılabilir. Yakup Kadri'nin öbür yapıtlarında da halk deyimleri ("künyesi gelmek" "baş göz etmek" gibi), masal dilinden gelen öğeler ("yedi gün yedi gece şenlik" "kırklara karışmak") ve argo sözcükler (papel, vardakosta, ödlek, iş kesmek vb.), yerel ağızlardan bazı sözcükler (ağarıp batıyor, pahal gibi, betelmek), tekke ve gizemcilik terimleri (canan, bâde, ihvan, şeyh, lokma, sırra kadem basma vb.) ve halk şiirinden bazı örnekler (derviş gönlü taş gerek/Gözü dolu yaş gerek) de onun sözcük kaynağıdır.

Yakup Kadri'nin yapıtlarını okuduğumuzda görüyoruz ki pek çok da yabancı kelime kullanılmıştır. Akı'ya göre, bunlar üç yüz kadar sözcük ve otuz kadar Fransızca tümcedir. Yirmi beş kadar İngilizce sözcük ve tümce ile başka yabancı dillerden de sözcükler görülür. Hatta bazen Türkçe sözcüklerin yerine bile Fransızcalarını kullanmıştır: taslak yerine eboş (èbauche), dönerkapı yerine turnan (tournant) kapı (*Hüküm Gecesi*, s. 145 ve 277). *Bir Sürgün* adlı romanında, içinde bulunulan ortam bakımından gerekli de olsa, Fransızca tümceler kullanarak epeyce ileri gitmiştir.

Diliyle ilgili sözlerimizi bitirmeden önce, tümce kuruluşuna ilişkin uygulamalarını da görmekte yarar olduğunu belirtmeliyiz. Şunu hemen belirtelim ki, Fransızca tümce kuruluşunun birçok izleri görülür onun yapıtlarında. Bu arada, Fransızca bazı deyimleri de Türkçeleştirerek tümceler kurar, ya da tümcelerinde asal öğe olarak yer verir. Akı'nın saptamalarına göre, "bir hülyayı okşamak ("caresser une espérance" Yalnız Kalmak Korkusu), "elini vermek" (donner la main à quelqu'un", Şapka), "kendine bir vaziyet vermek" (Se donner une contenance", Bir Sürgün) gibi örnekler bu arada anılabilir.

4) Yakup Kadri'de imgeler: Bilindiği gibi imge *(image),* bir duyuşu başka bir duyuş biçimiyle anlatmaktır, canlandırmaktır. Gerçek bir dünyanın içinde yaşayan, doğanın ve toplumsal çevrenin içinde oluşan kendi iç dünyası ile karışan dış olayların ve görüngülerin sonunda her sanatçı kendine özgü imgeler yaratır ve sanatını bu yolla besler ve güçlendirir. İmgeler, bir bakıma, her sanatçının duygulanımlarını ve bu duygulanımlar sonundaki bilinçaltı çalışmalarını yansıtır. Her insan gibi sanatçılar da beş duyguları ile dünyayı ve çevreyi algılar, sezişleriyle bazı yeni algılanmalara yönelir. Yakup Kadri de bunlardan uzak bir sanatçı değildir elbette.

Niyazi Akı, onun imgeler dünyasını iyice incelemiş ve bine yakın imge saptamıştır. Bu çalışması sonunda da bazı ayırımlar yaparak imgelerini vermiştir. Ortak öğeleri bakımından "tam benzerlik", "nitelik benzerliği", "ilgi benzerliği"

"izlenim benzerliği", "algılama benzerliği ve uygunluğu" gibi bir sınıflama yapmıştır.

Yaban'dan alınan "Sağ tarafımda bir boş torba gibi sallanan kolum"; "Çayın suyu akar bir balçıktır" gibi imgeler, "tam benzerlik" öğeleri olarak belirtilebilir. Buna karşılık, "nitelik benzerliği"ne örnek olarak da (bunlar duyumların benzerliği üzerine kurulmuştur) *Hüküm Gecesi*'nden alınan "Deniz, çiçek açmış bir keten tarlası" Siyah gözler birer akik" ile *Sodom ve Gomore*'den alınan "Leylâ, beyaz robu içinde bir iri manolyayı andırıyordu" imgeleri verilebilir. "İlgi benzerliği" için de *Ankara*'dan alınan "Yüreği iftihardan bir deniz gibi kabardı" imgesini örnek gösterebiliriz. *Sodom ve Gomore*'deki "İstanbul'un sükkânı coşkun bir sel halinde" imgesi de "izlenim benzerliği"ne örnektir. "Algılama benzerliği" için, "Sisler ve buzlar ikliminin kadifelenmiş tatlı adem rengi" (İstimdat öyküsü) ile "Bütün pırlantaların, ipeklerin, parıltıları ruhunun rengini soldurmuş, değiştirmiştir" (Bir Serencam öyküsü) imgelerini anmalıyız.

5) Yakup Kadri'de konular: Çocukluk günlerinde okuduğu (önceleri dinlediği) kitapların konularından ve çevresindeki olaylardan esinlenerek ilk ürünlerine konu bulmuştur. Sözgelişi, İskenderiye'den İzmir'e gelirken Pire Limanı'nda beş on gün kalan vapurda içine düştüğü yalnızlık korkusunu işleyen "Yalnız Kalmak Korkusu" adlı öyküsünde, bu duygusunu yazarken Maupassant'ın "O" (Lui) adlı öyküsündeki konuyu temel almış ve böylece ruhsal bir bunalımı anlatan bu öykü, bir yanıyla doğrudan doğru-

ya kendisinin, bir başka yanıyla da yabancı bir yazarın konusu olarak ele alınabilir. Birçok düzyazı-şiirlerinde yabancı konulara eğilmiştir. Özellikle Akdeniz Uygarlığı'nın izleri ve sözcükleri ile görüngüleri böyledir. Buna karşılık, bazı efsanelerimizi de ("Ses Veren Kız" gibi) öykülerine konu olarak seçmiştir. "Bir Serencam" adlı öyküsünde, eski yazarlarımızdan bazılarının çokça işlediği tutsaklık konusunu işlemiştir. Daha sonraki öykülerinde ise yerli konular ağırlık kazanır ve özellikle *Milli Savaş Hikâyeleri* adlı kitabında yer alan öykülerinin tümü yerlidir.

Romanlarında ise tümüyle yerli konuların işlendiğini ve özellikle de uzunca bir dönemin toplumsal değişikliklerini ele aldığını görüyoruz. Sözgelişi, son yıllarda yayımladığı *Hep O Şarkı* adlı romanında Abdülaziz döneminin yaşamını, *Bir Sürgün*'de Abdülhamid'in baskı yönetimiyle savaşan ve bu yüzden Fransa'ya ve Avrupa'nın çeşitli yerlerine kaçan Jöntürklerin dramını konu olarak seçmiştir. *Kiralık Konak*'ta Tanzimattan sonraki yıllarda yetişen bir kuşağın Birinci Dünya Savaşına kadar geçen dönemdeki anlayış farklarını ve çatışmalarını; *Hüküm Gecesi*'nde ise Meşrutiyet döneminin kısır parti çekişmelerini anlatmıştır. Toplumsal yaşamdaki çekişmelerden bunalıp gizemciliğe sığındığı yılların gözlemlerinden oluşan *Nur Baba*'da, bir yandan bu gizemcilik dünyası anlatılırken bir yandan da toplumun durumu yansıtılmıştır. O yılların İstanbul'undaki yaşamı bütün çirkinliği ile *Sodom ve Gomore*'de, Ankara'da oluşan yeni devleti ve onun çevresinde oluşan yeni insanları, onların

kişiliklerini de *Ankara* adlı romanında ele almış; bunun devamı niteliğindeki *Panorama*'da ise 1937 yılına kadar geçen sürenin insanlarını ve toplumsal yaşamını dile getirmiştir. *Yaban* ise, Kurtuluş Savaşı yıllarında bir Anadolu köyünün durumunu, insanlarını, doğasını yansıtan bir romandır.

Görülüyor ki, romanlarındaki konular katıksız olarak yerlidir. Bazı romanlarında görülen yabancı çevreler ve insanlar *(Bir Sürgün* ile *Sodom ve Gomore)* konuların doğal bir sonucudur.

Yakup Kadri, *Miss Chalfrin'in Albümünden* adındaki yapıtında da konu olarak belirli bir zaman parçası içindeki Türk toplumunu ele almıştır. Yazılarının çoğunda yansıttığı konular (olaylar) da bizim konularımız olmuştur. Günlük yaşamın içindeki olgulara ve olaylara değinen bu yazılarında, toplumumuz içindeki çalkantılar ve eğilimler, çatışmalar, acılar ve sevinçler dile getirilmiştir. Sözgelişi, Ulusal Savaş ile ilgili yazılardan oluşan *Ergenekon*, bu gibi toplumsal olayları yansıtan en güzel örnektir.

Bazı romanlarının konularını, daha sonraki bölümlerde vermeye çalışacağız.

6) Yapıtlardaki tipler, insanlar: Yakup Kadri, uzun bir zaman dilimi içindeki Türk toplumunun romanını yazdığı için, bu toplum içindeki birçok tabakadan birçok kişi yaşatılmıştır onun romanlarında. Bu nedenle değişik tipte insanı buluruz bu romanlarında. *Varlık* dergisinde yayımlanan (sayı 382) "Roman Üzerine Mektup" adlı bir yazısında "Roman tiplerinin şu veya bu mahiyeti alışları, her şeyden evvel, romancı-

nın dünya görüşü ile alâkalı bir keyfiyettir" demiştir. Daha eski yıllarda ise, bir konuşmasında (*Yücel* dergisi, sayı 77) "Romancı, insani unsurları hayattan alıp kendi benliğinin potasında bir nevi kimyevi tahlil ve terkipten geçirerek kalıplara döker" diyen Karaosmanoğlu, gerçekten de sağlam ve derin gözlemlerinden yararlanmış ve kişilerinin birçoğunu bu gözlemlerine dayanarak yaratmıştır. Bunların bazılarında kendi yaşamından izler görülür; çoğu ise çevresindeki insanlardır. Ama, bu insanlar "kendi benliğinin potasında" yeniden biçimlenmiş, yaratılmıştır.

Onun bazı kişileri, kendisi gibi, düşündükleri yaşamın dıştaki yaşama uymamasından doğan bir düş kırıklığı içine yuvarlanır, dünyaya da küserler çoğunlukla. Düşlerle gerçek yaşamı bağdaştıramayan bu kişilerden bazılarında Karaosmanoğlu vardır diyebiliriz. Sözgelişi *Kiralık Konak*'taki Hakkı Celis, *Hüküm Gecesi*'ndeki Ahmet Kerim, *Yaban*'daki Celâl, *Bir Sürgün*'deki Dr. Hikmet, *Sodom ve Gomore*'deki Necdet böyledir ve aşağı yukarı bu kişilerin birçok davranışında benzerlikler de görülür. Aynı durumda olan kadın kişiler de vardır onun romanlarında: *Kiralık Konak*'taki Seniha, *Sodom ve Gomore*'deki Leylâ böyledir.

Yakup Kadri, uzun ve ince bir gözlemden yola çıkar. Kişilerinin dış görünüşlerini (kıyafetleri, vücut yapıları, hareketleri), günlük yaşamlarını ve bu yaşam içinde alışkanlıklarını, düşüncelerini, duygularını ve duygulanımlarını, isteklerini ve mizaçlarını inceler; bunları yapıtlarına koyarken ayrıntılardan arındırır, en çok üzerinde du-

racağı noktaları seçer ve oralarda yoğunluğa gider. Diyebiliriz ki, kişiler böylece tipleştirilir. Bu tipleri, birden ortaya koymaz; onları, yeri geldikçe parça parça ele alarak bütünleştirir.

Köylü tiplerinde pek fazla değişiklik görülmez; onlar, hemen hemen birbirinin aynı özellikleri gösterir ve çoğu da yalnızca içgüdüleri ile varolurlar. Kadınların köy topluluğu içindeki ekonomik görevleri, erkeklere göre daha ileridir; fakat erkekler de iç yaşamları bakımından kadınlardan daha ileri bir düzeyde çizilmiştir.

Diyebiliriz ki onun tipleri idealize değildir. Onlar yaşamın içindeki olaylara ve dalganışlara bağlıdır ve çok kez de çevreyle insan yaşamı arasında bir bağ kurar. Çevre betimlemeleri de bu nedenle insanla ilişkilidir. Özellikle, insansız doğanın olmaması karşısında, onun insanı ön planda bulundurduğunu belirtebiliriz.

Karaosmanoğlu'nun romanlarında ve öykülerinde daha çok erkekler görülür. Sözgelişi, önemli romanlarında durum böyledir ve kadınlar, genel tiplerin dörtte biri kadar ise de baş yeri alırlar. Erkekler, çeşitli görüşleri ortaya koymak ve toplum içindeki görevlerini yerine getirmek için seçilir ve o karakteri gösterirler. Erkek tiplerinin başlıcaları Naim Efendi, Faik, Hakkı Celis *(Kiralık Konak)*; Nur Baba *(Nur Baba)*; Necdet, J.J. Ride *(Sodom ve Gomore)*; Ahmet Kerim *(Hüküm Gecesi)*; Dr. Hikmet *(Bir Sürgün)*; Celâl, Mehmet Ali *(Yaban)*; Binbaşı Hakkı *(Ankara)*; Halil Ramiz, Neşet Sâbit, Ahmet Nazmi, Tahincizade Hacı Emin Efendi, Cahit Halit, Servet Bey, Sırrı Beydir *(Panorama)*.

Karaosmanoğlu'nun romanlarındaki kişiler arasında yer alan kadınlara, yukarıda da belirttiğimiz üzere, önem verilmiştir; onlar başköşelerde görülür. Seniha *(Kiralık Konak)*, Nigâr *(Nur Baba)*, Leylâ *(Sodom ve Gomore)*, Selma *(Ankara)*, Münire *(Hep O Şarkı)*, Samiye *(Bir Sürgün)*, Emine, Zeynep Kadın *(Yaban)* bunlar arasında anılabilir. *Ankara* ile *Panorama*'da ise birçok kadın vardır; fakat bunların durumu pek bir tip olmaktan uzaktır ve toplum içindeki kadınlardan o anda projektör ışığında görülebilenlerdir. Yakup Kadri romanlarında, bazen yabancı kadınlar da yer alır; Arlette *(Bir Sürgün)* ile Hemşire Gertrude *(Panorama)* bunlardan hemen akla gelenlerdir.

Yakup Kadri, gerek romanlarında ve gerekse öykülerindeki tiplerle bir şeyi tanıtlamak niyetinde değildir. Sözgelişi, Zola, tiplerde aileden gelen kan ve karakter üzerinde durur. Karaosmanoğlu ise, nasıl gerçek yaşamda birçok etken kişilerin mizacını ve karakterini yönlendiriyorsa kendi roman kişilerini de öyle kabul eder. Bu nedenle kişide her tür etki (aile, okul, çevre, öğrenim durumu vb.) görülebilir.

Bazı kişilerinde yabancı roman kişilerinin etkileri olduğu üzerinde durulmuştur. Sözgelişi, Akı, *Kiralık Konak*'taki Seniha ile Madame Bovary'deki Emma arasında böyle bir yakınlığa değinir. Akı'ya göre, "Madame Bovary'nin tesiri Yakup Kadri'nin *Kiralık Konak*'ını çok aşar; onun bütün şehirli kadın tiplerinde bir parça Emma'yı bulmak mümkündür."

Yakup Kadri'nin kadın tipleri, genellikle iyi

eğitim görmüştür, toplumsal durumları iyidir. Bazıları, zaman içinde olumlu bir yola yönelir; bazıları da toplumsal dalgalanmalar içinde küsüp bir kıyıya çekilir. *Ankara*'nın kadın kişilerinden Selma, Ulusal Kurtuluş'a gönül verince bir savaşıma girişir ve böylece içinde bulunduğu kötü durumdan, kararsızlıklardan kurtulur. Halbuki *Kiralık Konak*'ın Seniha'sı ile *Sodom ve Gomore*'nin Leylâ'sı İstanbul'un monden çevresi içinde aradıklarını bulamayıp sinir bunalımlarına sürüklenirler. İkisi de bilgili ve zeki, iyi eğitim görmüş oldukları halde bir boşluktan kurtulamazlar. *Hüküm Gecesi*'nin Samiye'si ise bir hatanın kurbanıdır; atak ve cesurdur. Sonunda intihar ederek boşluktan ve hastanın günahından kurtulur. *Nur Baba*'nın Nigâr adlı kadını ise durgun ruhlu, rahatını seven, sevilmekten hoşlanan, cesaretsiz, azimsiz, müteredditbir kişi olarak çizilmiştir romanda. Uyuklayan bir cinsel duygunun tutsağı da sayılabilir. *Panorama*'daki Sevim de, düzensiz bir toplum yaşamının kurbanı olur ve o da sonunda, Seniha ve Leylâ gibi, bir kaçışa yönelir.

Yakup Kadri'nin bütün kadınları, dışardan gelen etkilerin altındadır. Gustave Flaubert'in kişileri de aynı etkiler altındadır. Bu durumun erkek tiplerde de sürüp gittiği söylenebilir.

7) Öykülerine bir bakış: Yakup Kadri'nin öyküleri topluca okunduğunda bazı ana konular görülür. Bunların başında, Anadolu insanının yaşamı ile ilgili olan cahillik, boş inançlar, kadın ve namus gibi birbirine bağlı konular gelir. İkinci kümede ise insan ilişkileri (dostluk,

sevi, sapıklıklar, mutluluk vb.) görülür. Üçüncü bir kümede ise savaşların birer yıkıntı durumuna soktuğu Anadolu ve Anadolu insanına dönük sorunlar yer alır.

Yakup Kadri'nin öykülerinde görülen bir özellik de, bazı durumlarda topluluğun aldığı davranıştır. Böylece, diyebiliriz ki, onun öykülerinde topluluğa bir yöneliş başlamıştır. Bu anlayışın da Maupassant'dan geldiği inancındayız. Onun insanları da, Maupassant'ın insanları gibi haşindir, ruhsal bakımdan oldukça değişiktir ve basit kişilerdir. Öykülerinin konuları ve kahramanları, kendi gözlemlerinden çıkarılmıştır. Savaş sürerken gezdiği Anadolu'da gördükleri, Tetkik-i Mezalim Heyeti üyesi olarak dolaştığı yerlerde saptadıkları hep konu olarak öykülerine girmiştir.

Yakup Kadri'nin öykülerinin girişleri oldukça değişiktir. Bunları, gene de bazı kümelerde toplayabiliriz. Sözgelişi, bazı öykülerine kişilerin portrelerini çizerek başlar. Bu çizimde ya dış görünüş ya da "moral" portre ya da ikisi birden ele alınır ("Perili Köşk", "Masum Katiller" vb.). Bazılarında, öykünün geçtiği yer betimlenir ("Ses Veren Kız" "Bir Serencam" vb.). Bazılarında, öykünün özünü açıklayan birtakım tümcelerle işe girişir ("Güvercin Avı"), ya da bazı geleneklere dönük bir anlatımla girer ("Talih" gibi). Bazı öykülerine ise doğrudan doğruya giriverir ("Teslim Teslim!" "Bir Kadın Meselesi" gibi).

Öykülerinin çoğunda dar çerçeve seçilmiştir (oda, ev, bahçe, salon, mezarlık, vapur, otobüs, tren, araba). Geniş bir çevrenin seçildiği yerler

ise oldukça azdır ("Güvercin Avı", "Ses Veren Kız" "Teslim Teslim!" gibi). Hareket duygusunu ise, gerçek olan hareket olayları ile vermeye, anlatmaya çalışmıştır (Döğüşler, oyunlar, koşmalar gibi).

Öykülerin bitişinde ya kendi duygularını ve düşüncelerini belirten tümceler görülür, ya eski geleneğe bağlı olarak "kıssadan hisse" çıkarmaya dönük bir tümce kullanır ya da ağır ve hüzünlü havayı dağıtmak gereksinmesini duyarak tuhaf tümcelere yer verir.

8) Romanlarına özet olarak bakış: Yakup Kadri'nin ilk romanı, 1920 yılında *İkdam* gazetesinde bölünlü olarak yayımlanan ve sonra da kitap haline getirilen *Kiralık Konak*'dır. Demek oluyor ki, ilk yazılarının yayımlandığı 1909 tarihinden 11 yıl sonra ilk romanı yazılmıştır. Bunu belirtmemizin nedeni, dil yönünden bir aşamaya varmış olmasını noktalamaktır. Gerçekten de, bu ilk romanında kullandığı dil, daha önceki yıllarda yazdıklarına göre oldukça yalınlaşmıştır.

Kiralık Konak'ta, batının etkisiyle kuşaklar arasındaki ayrılıklar ve ailedeki çöküş ele alınmıştır. Bu, toplumu çok iyi gözlemlemenin ve bu gözlemleri romanın kendine özgü tekniği içinde, roman gerçeği içinde anlatılması gibi önemli bir hususu belirtir. Bunu izleyen ikinci romanı da 1921 yılında *İkdam*'da yayımlanan *Nur Baba*'dır ve bu bir bektaşi tekkesi içindeki gözlemlere, insanlar arasındaki ilişkilere dayanır. Böylece, birincisi çözülen aileyi, ikincisi ise bir kültür ve din kurumu olan tekkelerdeki çözülmeyi anlatır.

Görülüyor ki, Yakup Kadri, daha ilk romanlarında topluma dönüktür ve toplumun içinde yaptığı gözlemlere dayanarak onun bazı sorunlarını ortaya koymaktadır. Bu romanlarında gerçekçi anlayış içindedir. Bundan sonraki romanlarında da aynı anlayışını sürdürür ve gerek *Ankara*'da ve gerekse onu izleyen *Panorama*'da daha geniş bir topluluğu ele alır, Kurtuluş Savaşı yıllarında birbirine kenetlenen toplumun sonradan çeşitli etkenler ve nedenler ile bozulup dağılışa yüz tutmasını anlatır. Bu romanlarda da gerçekci bir yaklaşım içindedir ve gerek olaylar, gerekse kişiler bakımından güçlü bir gözlemcidir.

Yakup Kadri'nin roman tekniğinde Fransız romancılarının etkisi vardır. Kendisinden çok önce romanımızda uygulanmaya başlanan bölümleme ve bölümlere numara ya da ad konulması gibi hususlar onda da görülür. Bu çerçeve içinde, yaşamı olduğu gibi vermek, olayları birbirine karıştırıp heyecanlı sahneler yaratmamak bu roman anlayışının başında gelir. Onun romanları da yaşamı olduğu gibi vermeye dönüktür ve heyecan öğesi, olayların karmaşıklığı görülmez. Gerçek yaşamda bir karmaşıklık varsa o yansıtılır romanlarında. Olayların akışındaki durum ve mantık onun romanlarında da görülür. Romanlarında, ilkin kişiler tanıtılır, önemli olaylara çevrilen projektör, sonra da yaşamın akışını aydınlatacak biçimde kullanılır.

Yakup Kadri, daha sonraki dönemde, ırmak roman denilen bir anlayış içine girer ve yaşam dilimini hep zaman yönünde uzunluğuna kesen doğacılardan ayrılarak bunun genişliğine ve de-

rinliğine de kesilebileceğinin mümkün olduğunu düşünmeye yönelmiş; Gide gibi "Bir biçimde kesmek" yoluna gitmeden yapıt vermeye yönelmiş ve bunun tek örneği olarak da *Panorama*'yı yazmıştır. Bu roman, zaman, yer, olay ve kişiler bakımından geniş ve bütündür. Bu romanı, Romain Rolland'ın *Jean Christophe,* Jules Romains'in *Les Hommes de Bonne Volonté,* Roger Martin du Gard'ın *Les Thibaults* ve *L'été* ile Gide'in *Faux Monnayeurs* adlı romanlarına bağlanabilir.

Yakup Kadri, romanlarında kullandığı dil bakımından sürekli olarak yalınlaşmaya doğru gitmiş ve *Panorama* ile *Hep O Şarkı*'da en iyi örneklerini vermiştir.

Romanlarındaki kişiler, daha önce belirtildiği gibi uzun bir dönemin içinde toplumumuzda yaşayan kişilerdir. Bunların bazılarını yukarıda göstermiştik. Her türden insan, toplumumuzda görülen ve onun romanına almak istedikleri, bu romanlarda yaşamıştır. En çok kişi olan romanı *Panorama*'dır. Bu, toplumun tam bir sergisi niteliğindedir, toplumun gerçekten bir panoraması gibidir. Bu romanda her türlü mizaçta politikacılar (Mebus Neşet Sâbit, Halil Ramiz), vurguncu büyük devlet memuru (Banka yönetim kurulu üyesi Servet Bey, yüklenici Sırrı Bey), snop ve tembel (at yarışlarına ve kumara düşkün Nedim), gericiler (Tahincizade Emin Efendi), içgüdüleri ile yaşayan evsiz barksız insanlar (Kevser, Pertev ve Ziver), patalojik tipler (Komiser Hamdi), batıda öğrenim görmüş kişiler (Cahit Halit, Nazmi,

Fuat), devlet düşkünü kişiler (Osman Nuri Bey) görülmektedir.

9) Gazeteciliği: Yakup Kadri, 1913 yılında sürekli olarak gazete yazarlığına başlamıştır.

Yakup Kadri, günlük olaylara değindiği bu yazılarında herkesin anlayabileceği bir anlatım ile karşımızdadır. Sözcükleri ve tümce yapısı ile halkın anlayacağı bir dille yazmıştır. Bunların içinde, çok güncel konulara değinen ve tarihsel değeri dışında değeri olmayan yazılar yanında konuları bakımından kalıcı olanları da vardır. Belki bir gün bunlar da derlenip toplanır. Daha başka dergi ve gazete sütunlarındaki yazıları böylece meraklıların eline topluca verilmiş olur.

10) Şiir düzyazılar: Yakup Kadri "mensur şiir" denilen türün başarılı örneklerini vermiştir. *Serveti Fünun* dergisinde 1909 yılında başlayan bu tür yazıları daha sonra *Nevsal-i Milli, Yeni Mecmua, Dergâh, Peyam-ı Edebî* gibi dergilerde sürmüştür. Bazılarını *Erenlerin Bağından, Okun Ucundan* adlı kitaplarında toplamış ise de çoğu henüz kitaplarına girmemiştir.

YAPITLARI

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, şiir dışında kalan yazın alanında yapıtlar vermiş bir yazarımızdır. Onun yazdıkları arasında oyunlar, öyküler, gazete yazıları, romanlar ve şiir-düzyazılar bulunmaktadır. Ayrıca, anı türüne giren çeşitli kitaplar da yayımlamıştır. Gazetelerde yayımlanan yazılarının pek azı sonradan kitap olarak basılmış olduğu halde romanlarının tümü kitap olarak yayımlanmıştır. Öykülerinin de çoğu kitap olarak yayımlanmıştır. Bu arada, bazı çeviriler de yaptığını biliyoruz. Buna göre, yapıtlarını türlere ayırarak belirtmek istiyoruz.

Şunu da belirtmek gerekir ki, bazı genel başlıklar altında yayımlanan ve bugünkü deyimiyle dizi yazılarının bazıları da kitaplarına alınmamıştır.

A) ŞİİR-DÜZYAZILAR

Yakup Kadri'nin ilk yazıları arasında şiir-düzyazılar önemli bir yer alır. 1909 yılında başlayan yazarlığının bu ilk döneminde, *Servet-i Fünun* dergisinde "Yıldızların Bikesliği" (sayı: 996),

"Bâdıbânım Bir Mendil Oldu" (sayı: 1007) ve "Eylül" (sayı: 1009) adlı yazıları ilk örneklerdir. Daha sonraki yıllarda da *Yeni Mecmua* ile *Dergâh* dergilerinde bazı yazıları yayımlanmıştır.

1) Erenlerin Bağından (1922, 1923, 1946)

Yeni Mecmua (1918 yıllarında) ve *Dergâh* (1921-22 yıllarında) adlı dergilerde yayımlanan ve mektup biçimindeki yazılardan oluşan bu kitapta on dört parça bulunmaktadır. Kitaptaki yazılarında, Yakup Kadri, gizemciliğin etkisinde kalarak tümüyle öznel bir davranış içinde duygularını ve düşüncelerini belirtmiştir. Bu yazılarda, Yakup Kadri, duygusal yönü ağır basan, kafadan çok yüreğe yönelik bir anlatım içindedir; dili de şiirlidir, çok süslüdür.

2) Okun Ucundan (1940, 1946)

1922 yılında *Dergâh* dergisinde yayımlanan üç parça ile daha sonraki yıllarda gene aynı dergide yayımlanan iki parça olmak üzere beş parçadan oluşan bu kitap, ilkin 1940 yılında basılmış, sonra da 1946 yılında *Erenlerin Bağından*'ın başına konularak iki kitap bir arada basılmıştır.

Yakup Kadri, bu yazılarında da daha çok duygulara dönüktür. Şiirli ve süslü bir dil kullan-

mıştır. İlk yazılarındaki kutsal kitapların dilinden biraz uzaklaşmış görülmekle birlikte tam bir sadeleşme de görülemez.

3) Kadınlık ve Kadınlarımız
(1923, 1946)

1913-1915 yıllarında *Peyam-ı Edebî*'de yayımlanan 6 parça ile, yayımlanmamış 3 parçadan oluşan bu kitabın ilk baskısı 1923 yılında yapılmış ve sonradan 1946 yılında yayımlanan *Okun Ucundan* adlı kitapla bir arada basılmıştır. Yakup Kadri, mektuplar biçiminde yazdığı bu yazılarında, o yıllardaki kadın sorunu ile ilgili düşüncelerini ortaya koymuştur. Bu yazılardaki dili oldukça yalındır. Herkesin anlamasını düşündüğü için bu yola girdiği söylenebilir.

Yakup Kadri, bu yazılarında oldukça gelenekçi ve hatta tutucu bir davranış içinde görünmektedir.

4) Miss Chalfrin'in Albümünden
(1942)

Bu kitabın şiir-düzyazı bölümünde ele alınmaması gerekirdi. Ancak, mektup biçiminde olması ve bol şiirli bir dil kullanması bakımından öncekilerle ilintili görülmüş, bu yüzden de burada ele alınmıştır.

Yakup Kadri, *Kadınlık ve Kadınlarımız* adlı

kitabında toplanan yazılarında kadınlık yönünden toplumsal bir konuya değinmişti. Bu kitabında toplanan yazılarında ise, bir İngiliz kadının gözüyle 1911 yılında, İstanbul'un yapmacık yaşamını eleştirir. Kitap, o yılların toplumsal yaşamını, birçok vurdumduymazlığı ve doğulu anlayışı her yönüyle eleştiren mektuplardan oluşmaktadır.

5) Alp Dağlarından (1942)

Yakup Kadri, tedavi amacıyla ikinci kez gittiği İsviçre'de bulunduğu sırada yazdığı çeşitli konulardaki yazılarını uzun süre bir araya getirmemişti. 1942 yılında, bir kitabevi *Miss Chalfri'nin Albümünden* adlı ve 14 mektuptan oluşan kitapla birlikte bunları da bir arada yayımladı. Bu kitaptaki yazılar, bir bakıma, bir doğu insanının İsviçre toplumuna bakışını yansıtır ve o toplum içinde kendi toplumunu eleştirmeye dönüktür. Bu kitapta toplanan yazılarında, Yakup Kadri'nin dili iyice yalınlaşmıştır.

B) GAZETE YAZILARI

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, çeşitli dergilerde bazı yazın dışı konulara değinen yazılar yayımladığı gibi *İkdam* gazetesinde 1913 yılında başlayan gazetecilik yaşamı başka gazetelerde de sürmüştür. Bu yaşam süresince yazdıkları kitap olarak bir araya toplanmış değildir. Ancak 59 yazısı *Ergenekon* adlı kitabında toplanmıştır.

1) Ergenekon I (1928, 1964)

1920 yılı Ocak ayı içinde başladığı Anadolu gezisi izlenimlerinden oluşan 29 yazının toplandığı bu kitap İnebolu'ya çıkışla başlayan ilk izlenimlerden sonraki dönemdeki gözlemleri içerir. Yakup Kadri, İnebolu'dan Ankara'ya kadar olan yol boyunca, Ankara'da ve Ankara yöresinde dolaştığı yerlerde gördüklerini Kurtuluş Savaşı'nın ulusallığı ve ulusun durumu açısından değerlendirir; ulusal gücün şahlanışının betimlemesini yapar.

2) Ergenekon II (1928, 1964)

Önceki kitapta yer alan yazıların devamı olan 30 yazıdan oluşan bu kitapta ise Kurtuluş Savaşı yılları çok yakından izlenir ve ordumuzun İzmir'e doğru yola çıktığı ilk günlerin izlenimleri yer alır. Son yazının tarihi 31 Ağustos 1922'dir ve "İzmir'de Görüşeceğiz" adını taşır. Bu yazının altbaşlığı "Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa'ya Açık Mektup"tur. Yakup Kadri, çok güzel bir dille Kurtuluş Savaşımızın en değişik yönlerini, cephede çok yakından izlediği olaylarla anlatır. Onun için Kurtuluş Savaşımız ikinci bir Ergenekon'dur ve kitabına da bu nedenle bu adı vermiştir.

Kitap, 1964 yılında bir cilt olarak yayımlanmıştır. Yakup Kadri yeni bir önsöz yazmıştır. İlk baskısına yazdığı "Son Söz" de sonraki baskılarda aynen yer almıştır.

C) OYUNLARI

Bazı yazarlara göre, Yakup Kadri'nin oyunlarının sayısı dörttür. Onlar, *Nirvana* ile *Veda*'yı da oyunları arasında sayarlar. Konuşma biçiminde yazılan bu uzun yapıtlar, tiyatro anlayışına pek uygun değildir. Bu nedenle, onun oyunları arasında yalnızca *Sağanak* ve *Mağara* sayılmalıdır. Ne var ki, bunlar da kitap olarak yayımlanamamıştır bugüne dek.

1. Bunlardan *Nirvana*, onun yayımlanmış ilk yazısı ve ilk yapıtıdır. *Resimli Kitap* dergisinin Haziran 1909 tarihli 9'uncu sayısında yayımlanmıştır. Tek perdelik bir konuşmadır diyebiliriz buna. Kırık, bitmemiş tümceler, hitaplar ve sorular, noktalama işaretlerine aşırı dikkat ve özen anlayışı içinde yazılan bu ilk üründe Norveçli yazar Henrik İbsen'in etkisi görülmektedir. Varlıkla yokluğun çetin bir savaşını yansıtan bu yapıt yazarının ruhundaki ve yaşamındaki savaşımı ortaya koymuştur.

2. *Veda* da konuşma biçiminde yazılmış bir yazıdır ve üçüncü yazısı olarak *Resimli Kitap*'ın 11'inci sayısında (Mart 1910) yayımlanmıştır. Bu da bir perdelik bir oyun olarak nitelenmektedir. Kişileri ise Ziya, Tevfik ve Kristin'dir. Toplumsal bir konuyu işlemekte, Paris'ten getirilen yabancı kadın çerçevesinde toplumun durumu ele alınmaktadır. Çıkarlara ve fuhşa dayanan bir evlilik Yakup Kadri için yadırganan bir durumdur; oyundaki Tevfik, biraz kendisini yansıtır. Onun gözüyle o devir züppeliğini eleştirir ve

züppe olarak gördüğü Ziya'ya ölüm cezası verecek kadar katıdır.

3. *Sağanak,* 1929 yılında İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda oynanmış; zararlı görülerek, bir iki temsil sonra da kaldırılmıştır. 1929 yılı Aralık ayında halka 4 gece oynanan bu oyunda, dört perdelik bir düzen içinde, eski ve yeni kuşaklarla ilgili ayrı ayrı görüşlerin savaşımı anlatılmıştır. Devrimlere karşı girişilen sinsi girişimleri bütün açıklığı ve çıplaklığı ile sergilemiştir. Tekmilden kaldırılmasında da eskileri çok sert bir dille eleştirmesinin neden olduğu sanılmaktadır. Bu oyun da İbsen'e ve Fransız doğacı yazarlarına bağlıdır denilebilir.

4. 1934 yılında *Varlık* dergisinde bölük bölük yayımlanan *Mağara*'da ise Belçikalı yazar Maurice Maeterlinck'in duyuşu ve işleyişi görülür. Zaman ve yerin açıklıkla belirlenmediği bu oyunda masalların büyülü havası vardır. Burada, sevi, kaderin bir oyunu olarak değerlendirilmiştir. Bu yönüyle de Maeterlinck'in *La Mort des Tintagilles* ("Tintagil'lerin Ölümü") adlı oyunu ile her bakımdan benzerlik gösterir. Sahneler arasında da yakınlık görülmektedir. Kadercilik ve gizemcilik bu oyunun başta gelen örgüsüdür.

D) KİŞİ TANITMALARI (MONOGRAFİLER)

Yakup Kadri, çok yakından tanıdığı Ahmet Haşim ile Atatürk'ün yaşamöykülerini de yazmıştır. Ancak, bu yaşamöyküleri bilimsel bir incelemeye dayalı olmaktan çok izlenimlerine ve göz-

lemlerine bağlıdır ve duygusal bir değerlendirmedir. Her iki kitapta da Yakup Kadri, çok uzun ve biraz da çetrefil tümceler kullanmıştır. Anlatımı, çok süslü ve biraz da abartılıdır.

1) Ahmet Haşim (1934)

Genç yaşında iken İzmir'de tanıyıp sevdiği Ahmet Haşim'in ölümü üzerine duygulandığı sıralarda kaleme aldığı bu kitabında, Yakup Kadri, değerli ozanımızı dostluğun yakınlığı ile ele almıştır. Ahmet Haşim, onun duygulu ve dost kalemi ile, bilimsel bir yönden, nesnel açıdan olmasa da hemen hemen her yönüyle değerlendirilmiştir.

2) Atatürk (1946)

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Atatürk'ü de yakından tanımış ve onun düşüncelerine ve eylemlerine yakından katılmıştır. Atatürk öldükten sonra yazdığı bu kitabında, Atatürk'ü kendi yaşamı çevresinde ele almakta ve daha geniş bir ortam içinde değerlendirmektedir. Kitabın başında, "Atatürk'ün mânevi şahsiyetine dair bu küçük tahlil tecrübesinde ne Kurtuluş Mücadelemizin, ne de Büyük Türk İnkılâbının tarihini veya ideolojik tefsirini yapmak iddiası vardır" demekte ise de Atatürk'ü anlatırken bu konulara değinmiş ve düşüncelerini açıklamıştır. Duygusal bir yakla-

şım da olsa, Atatürk'ü anlatan kitaplar arasında önemli bir yeri vardır.

E) ANILAR

Yakup Kadri, emekli olarak Türkiye'ye döndükten sonra anılarını yazıp yayımlamaya başlamıştır. Bugüne kadar bu konuda yazdıkları 5 kitap olarak yayımlanmıştır. Anılar, günü gününe tutulmuş notlara dayanmamakta ve özellikle tarihler yönünden gerçekleri yansıtmamaktadır. Sonradan, belleğe dayanılarak yazılmış olduklarından, olayların geçtiği tarihler bakımından denetlenerek yararlanabilme olanağı vardır. Burada, tarihsel dizin yönünden değil de kitapların yayımlanış tarihi göz önünde tutularak yapılan bir sıralama ile belirtilecektir.

1) Zoraki Diplomat (1955, 1967)

1934 yılı sonbaharının serince bir günü başlayan diplomatlık görevi ile ilgili içe ve dışa dönük anıların yer aldığı bu kitapta yalnızca olaylar ve bunları yorumlaması ilginçtir. Kitapta, tarihler bakımından kesin dayanaklar yoktur. Tiran, Prag, La Haye, Tahran, Bern gibi merkezlerde yaptığı elçiliklere atanması ile ilgili tarihleri bile kesinlikle bulmak olanağı yoktur. Kitap, olaylara bakış açısı yönünden önemlidir. Dili yalındır.

2) Anamın Kitabı (1957)

Yaşamının çocukluk dönemini anlattığı bu kitapta annesi ön planda bulunduğu içi kitabına da bu adı vermiştir. Bu kitabında da olayların tarihsel dizini ve tarihlerle bağlantısı pek azdır. Fakat, çocukluk günlerinin içinde bulunduğu ortam, toplumsal çevre iyi değerlendirilmiştir denilebilir.

3) Vatan Yolunda (1958)

1918 yılında İsviçre'den dönüşünden sonraki yılları içine alan bu kitap, Anadolu'daki Kurtuluş Savaşı ile ilgili olaylar bakımından ilginçtir. Bu kitapta da olaylarla tarihleri arasında bir bağlantı kurulması olanak dışıdır. Fakat, olayların anlatımı ve yorumu yönünden üzerinde durulması gereken bir kitaptır.

4) Gençlik ve Edebiyat Hatıraları (1969)

İlkin *Hayat* dergisinde bölük bölük yayımlanan bu anılar daha sonra Bilgi Yayınları arasında çıkmıştır. Kitap, *Anamın Kitabı* ile *Vatan Yolunda* adlı kitabın arasındaki dönemi kapsamaktadır. Bu kitaptaki anılar, kişiler odak alınarak düzenlenmiştir. Sırasıyla Mehmet Rauf, Şahabettin Süleyman, Refik Halit, Ahmet Haşim, Yahya Kemal, Cenap Şahabettin, Süleyman Nazif, Abdülhak Hâmid, Tevfik Fikret, Abdülhak

Şinasi Hisar ve Halide Edib Adıvar bu odak kişilerdir. Yazınımızın belirli bir kesitini ortaya koyan bu anılar, bu yönden olduğu gibi adları sayılan sanatçılarımız bakımından da önemlidir.

5) Politikada 45 Yıl (1968)

Yakup Kadri, 1922 yılının, "İzmir'e girişimizin ya ikinci ya üçüncü günü"ndeki olaylarla başlayan bu anılarında milletvekili, 1960 yılındaki Kurucular Meclisi üyeliği ve daha sonraki yıllardaki milletvekilliği, CHP içindeki yaşamı ile ilgili anılarını bu kitabında yazmıştır. Bu kitapta da olayların tarihleri yoktur. Ama, siyasal yaşamımızın bilinmeyen yönleri dile getirilmiş ve siyasal yaşamımızın bir betimlemesi yapılmıştır.

F) ÖYKÜ KİTAPLARI

Yakup Kadri, roman yazmadan önce öyküler yazmış ve yayımlamıştır. İlk öyküleri *Servet-i Fünun* dergisinde çıkmıştır. "Bir Kadın Meselesi" adlı ilk öyküsü bu derginin 8 Temmuz 1326 (1910) tarihli 998'inci sayısında yer almıştır. Öykücülükte en verimli yılları 1921 ve 1922'dir. Niyazi Akı'nın saptamalarına göre, yayımlanan öykülerinin sayısı 54 olup bunlar üç kitabı ile ortak olan başka bir kitapta toplanmıştır. Kitaplarındaki öykülerin sayısı 38'dir. Öbürlerinin de bir araya getirilmesi ve daha başkaları varsa bunların da yayımlanması beklenebilir.

Bu arada, *Baskın* adlı öyküsü ile *Yalnız Kalmak Korkusu*'nun 1914 yılında birer kitap olarak da Hilâl Matbaasında basılıp yayımlandığı anlaşılmaktadır.

1) Bir Serencam (1914, 1943)

Bu ilk öyküler kitabında 8 öykü ve 4 yazı yer almıştı. Bu öykülerin adları şöyledir: Bir Serencam, Baskın, Şapka, Bir Ölünün Mektupları, Yalnız Kalmak Korkusu, Bir Tercüme-i Hal, Nebbaş, Bir Kadın Meselesi. Kitaba alınmış bulunan yazılar ise Yıldızların Bikesliği, Eylül, İstimdat, Bahara Dair adlarını taşımaktadır. 1943 yılında yapılan ikinci baskıda ise yazılar çıkarılmış ve Rahmet adlı kitabındaki 4 öykü de buraya alınmıştır.

Yakup Kadri, genç yaşlarında birçok toplumsal sorunu ele alıp öyküleştirmiştir. Anlaşıldığına göre, bunların konuları gözlemlerine ve dinlediği olaylara dayanmaktadır. Öyküler, dil ve anlatım tekniği yönünden başarılıdır. Dış görüntüleri öznelleştirerek betimlemiş; iç duyguları da nesnelleştirerek çözümlemiştir. Fakat gene de coşkun bir romantizmin izlerini, Guy de Maupassant'ın tekniğini buluyoruz bu ilk öykülerde.

2) Rahmet (1922, 1943)

İlk baskısı 1922 yılında yapılan bu kitabında "Rahmet" "Hasretten Hasrete" "Hicap" ve "Kör

Göz, Kör Gönül" adlı dört öykü yer almıştır. 1943 yılında ise, bu öyküler *Bir Serencam* adlı kitabına alınmış bulunmaktadır. Bu öykülerde de dil ve anlatım, toplumsal olaylara dönük gözlemler devam etmiştir. Fakat, dilde biraz daha yalınlaşma görülür.

1943 baskısında, her iki kitapta yer alan öykülerin dili biraz daha değiştirilmiş ve özellikle birçok eski sözcüğün yerine o gün kullanılan sözcükler konulmuştur. Bunları yukarıda biraz belirtmiştik.

3) İzmir'den Bursa'ya (1922)

Halide Edib Adıvar, Falih Rıfkı Atay ve Mehmet Asım Us ile ortak bir yapıt olan bu kitapta Yakup Kadri'nin üç öyküsü ile bir yazısı yer almıştır. Sonradan *Milli Savaş Hikâyeleri* adlı kitabına alınan öyküler "Dünya Gözü ve Ahret Sesleri", "Teslim! Teslim!" ve "Issız Köy ve Dilsiz Kız"dır. Yazının adı ise "Yunan Barbarlarının Yaktığı Köyler Ahalisine"dir ve coşkun bir dille yazılmıştır.

Yakup Kadri'nin bu üç öyküdeki dili çok yalındır. "Dünya Gözü ve Ahret Sesleri", yıllar boyu Türk ordusunun kenti almasını özlemle bekleyen Ârif Efendi'nin Yunan askerleri tarafından öldüresiye dövülmesi ve son deminde Türk askerlerini görmesi olayını duygusallıktan kurtulmaya çalışan bir anlatım içinde önümüze serer. "Teslim! Teslim!" adlı öyküde, bir çocuğun süngülerle öldürülüşü duygusal bir anlatım içinde,

ama değişik bir teknikle verilmiştir. "Issız Köy ve Dilsiz Kız" öyküsü ise, gene değişik bir teknik içinde, yapılan Yunan zulümleri karşısında korkudan dilini yitiren, konuşamayan bir kızın, bir köyde tek canlı olarak görülebilen kızın öyküsüdür. Bu öykü, elbette, birçok olayın bir özetidir.

4) Milli Savaş Hikâyeleri (1947)

Yakup Kadri'nin sayıca en çok öyküsünü bir araya getiren bu kitaptaki öykülerin sayısı 26'dır. Bunların beşi önceki kitabında da yer aldığına göre bunu 21 olarak da kabul edebiliriz. Çoğu 1921, 1922 yıllarında yazılan bu öykülerdeki öğeler yerlilik gösterir. Özellikle Kurtuluş Savaşı ile ilgili olayları ele alan öykülerinde durum böyledir.

Bu kitaptaki öykülerin adları şunlardır: Ses Duyan Kız, *Dünya Gözü ve Ahret Sesleri, Teslim! Teslim!, Issız Köy ve Dilsiz Kız,* Küçük Neron, Bir Meczup, Hem Katil Hem Müttehim, Güvercin Avı, Utanç, *Hasretten Hasrete,* Hüseyin Çavuş, Muhacir Kerim Ağa, Katmerli Bir Hiyanet, Düşmana İltihak, Ceviz, On Dört Yaşında Bir Adam, Köyünü Kaybeden Kadın, Bir Şehit Mezarı, Garip Bir Benzeyiş, Bir Hastane Koğuşunda, Bir Beyoğlu Dönüşü, Gizli Posta, Bir Yurt Yergisi, Talih, *Bir Kör Göz ve Bir Kör Gönül,* Sikkenin Tersi.

Altı çizili beş öykü önceki kitaplarında yer al-

mıştır. Son yedi öykü, "karışık hikâyeler" adıyla ikinci bir bölümde toplanmıştır. Yakup Kadri, ilk bölümün sonuna şu notu eklemiştir: "Küçük hikâye adı altında neşrettiğim bu yazılar gerçek vakalara müstenittir. Bunlar, açıktan açığa, doğrudan doğruya 'Anadolu hatıraları' serlevhasıyla çıkabilirdi. Fakat, ben, onların bazılarını kendi arzu ve muhayyeleme göre değiştirmek ve canlandırmak zorunda kaldığım için hepsinin birden tamamıyla edebiyata malolmalarını müreccah buldum.

Yakup Kadri, bu öykülerinin birçoğunda ağırlığı olaylara vermiş ve anlatım ikinci planda kalmıştır. Bu öyküleme tekniğinin zayıflığına karşın, öykülerin önemli yanı, Kurtuluş Savaşımız içinden gelen birçok olayı öyküleştirmeleridir.

Kitaplarına girmemiş öykülerinin de toplanması yararlı olacaktır. Bu kitapta yer alan ve üç bölümden oluşan "Gizli Posta"yı biz tek öykü olarak sayıyoruz. Öykülerinin sayısı bakımından bunu açıklamayı yararlı buluyoruz.

G) ROMANLARI

Yakup Kadri'nin bugüne dek yayımlanmış romanlarının sayısı 9'dur. 1922 yılında yayımlanan *Kiralık Konak* ile 1956 yılında yayımlanan *Hep O Şarkı*, romancılık yaşamının başı ve sonudur. Onun romanları, toplumumuzun uzun bir döneminin saptanmasıdır. Yayımlanmalarında bu zaman sırası güdülmemiştir. Burada, yayım tarihlerine göre kısaca tanıtmaya çalışacağız.

1) Kiralık Konak (1922)

Bu romanda Yakup Kadri, Tanzimat sonrası yıllarında, Çanakkale Savaşı'na (1918) kadar geçen dönem içinde Osmanlı toplumundaki yaşayışın değişmesini, görüş ve anlayışların yabancılaşmasını anlatır. Bunu da, üç kuşağın yaşadığı bir konak çatısı altında ele alır. Birinci kuşağın temsilcisi olan Naim Efendi, II. Abdülhamid döneminin ağırbaşlı insanlarından biridir. Damadı Servet Bey ise, daha sonraki yılların ortaya çıkardığı ve tümüyle alafrangalığa düşkün bir kimsedir. Seniha ile Cemil ise, iyi eğitilmemiş, züppe olan son çağın insanlarıdır. Geçen zaman içinde, toplumunu beğenmeyen Seniha Avrupa'ya kaçar; konak yaşamına ve toplumun o kesitine yabancılaşan Servet Bey de "asri" bir apartmana göçer. Yalnız kalan Naim Efendi de konağı kiraya vermek düşüncesi içinde kız kardeşinin yanına gider ve böylece artık eski konak yaşamı bitmiş olur. Konağa da kolay kolay kiracı bulunamaz.

Yakup Kadri, romanın çatısı ve seçtiği kişilerle zaman içindeki yaşam ve düşünce değişimini iyi vermiştir. Roman, başarılı bir yapıt olarak değerlendirilebilir.

2) Nur Baba (1922)

Tekke yaşamını ve geleneklerini ortaya koyan ve betimleyen bu romanında, Yakup Kadri, tekkenin iyi ve kötü yönlerini belirtirken o çevre-

nin insanlarının toplumsal ve ruhsal yaşamını da anlatmıştır. Çok küçük yaşta tekkeye giren ve rastlantıların da yardımı ile genç yaşta şeyhlik postuna oturan Nur Baba, çeşitli sevi ilişkileri içindedir. Önce Celile Bacı ile evlenmiş; sonra da Ziba Hanım, onu bir sevi "mürşidi" haline getiren, taşkın ve sergüzeştçi davranışları ile onu kendine çeker. Daha sonra da Ziba'nın amcasının kızı, saf bir insan olan Nigâr'ın sevisine kapılır. Bir elçinin eşi olan Nigâr, bu çevrede kendine uygun bir ortam bulur ve bir olgunluğa erişir. Ama, Nur Baba, bir zaman sonra onu da unutur.

Yakup Kadri, Nur Baba'nın kişiliğinde, tekkelerin nasıl bozulduğunu ve bir tür kadınlarla hoş vakit geçirme yuvası durumuna geldiğini gösterir ve onların bu bozulmuş durumunu eleştirir.

3) Hüküm Gecesi (1927)

Yakup Kadri, bu romanı ile, içinde yaşadığı olayları, birlikte bulunduğu kişileri ele alarak roman yazma yoluna girmiştir diyebiliriz. İttihat ve Terakki ile Hürriyet ve İtilâf Partilerinin birbiriyle kıyasıya savaşım içinde bulunduğu Meşrutiyet sonrası olaylarını, düşünce gelişimlerini, iki partinin kısır çekişmelerini, gerçek kişileri ve olayları ele alarak anlatmıştır. Kendisinin yakından tanıdığı basın yaşamı da geniş olarak değerlendirilmiş ve o çağın siyasal ve toplumsal durumu açıklanmıştır. Romanın kahramanı Ahmet Kerim, bir gazetecidir.

Gerçek kişileri ve olayları ilk kez romanlaştırmayı deneyen Yakup Kadri, bu ilk denemesinde daha çok bir röportaja yakın anlatım içinde görünmektedir.

4) Sodom ve Gomore (1928)

Mütareke yıllarının İstanbul yaşamını anlatan bu romanda, yabancı askerlerin işgali altındaki kozmopolit çevreleri ve bu çevrelerin ulusal benliklerini gitgide yitirişi üzerinde durulmuştur. Sami Bey ailesi odak alınarak anlatılan olaylarda, kişisel çıkarları uğruna her şeyi yapabilen yerli ve yabancı birçok kişi yer almıştır. Bu çürümüş insan yığını arasında,. Sami Beyin kızını, Leylâ'yı seven Necdet olumlu bir tip olarak yer alır romanda. O, bu kokuşmuş toplum içinde, kurtuluşu arayan ve bekleyen bir kişidir. Kurtuluşu da Anadolu'dan bekler; sonunda da bu bekleyişi gerçekleşir ve Türk ordusu İstanbul'a girer. Böylece, ruh sapıklıkları ve huzursuzluklar son bulur.

Yakup Kadri, bu romanında, bir tür idealizm ardındadır ve Necdet bu idealizmin temsilcisidir; belki de Yakup Kadri'nin kendisidir. Romanın iyi bir kurgusu ve sağlam bir anlatımı vardır. Dili de oldukça yalındır.

5) Yaban (1932)

Türk romanında köye dönük romanların başında yer alan ve en önemlisi ve başarılısı sayı-

lan *Yaban,* olumlu ve olumsuz birçok eleştirilerden geçmiştir. Bulunmuş bir anı defterinin aktarılması biçiminde anlatılan bu romandaki olaylar, bir köyün, Sakarya boylarındaki çıplak bir Anadolu köyünün içinde oluşur. Ahmet Celâl adlı, bir kolunu Çanakkale savaşlarında yitiren İstanbullu bir aydın kişinin gözüyle Türk köyünü anlatan romanda, köylüye yabancı kalan bir aydının günlük yaşamı yanında köyün yaşamı dile getirilmiştir. Üç yıllık bir dönemi kapsayan roman, Türk gerçek romanının bütün öğelerini taşır. Yakup Kadri, bu gerçekçilik anlayışı içinde, her şeyi acımasızca anlatmıştır.

Anılar defteri tekniğine dayanan romanda bazı kusurlar bulunduğu söylenmiştir. Son yıllarda daha nesnel değerlendirmelerden geçirilen romanda kusurlar kadar gerçek yaşamı saptayan öğeler de bulunduğu belirtilmiştir.

Yaban, her şeye karşın, Türk romanında en çok sözü edilen bir yapıttır.

6) Ankara (1934)

Yakup Kadri, uzun süre içinde yaşadığı Ankara'yı yakından görmüş ve birlikte yaşadığı insanların düşünce ve tutkularını yakından saptamıştır. *Ankara* adlı romanı, Kurtuluş yıllarındaki Ankara'yı ve o günlerin ülkücü ve yurdun kurtuluşu için karşılıksız çalışan insanlarını ele alır; bunları, Cumhuriyetin ilk yılları içinde yakından izler ve sonra da gelecek yılların Ankara'sına idealist bir bakış içinde değerlendirir. Kişiler, bu

üç dönemi yaşamış ve değişen yaşama ayak uydurmuştur. Yepyeni kavramların ortaya çıktığı bu dönem içinde yanlış değerlendirmeler üzerinde duran Karaosmanoğlu, toplumu gerçekçi ve doğacı sanat anlayışı içinde eleştirmiş; insanların çıkarları için ülküyü nasıl bir yana bıraktıklarını ortaya koymuştur. Bir bakıma, çıkarları için zamana uyan kişileri acı bir dille taşlamıştır.

7) Bir Sürgün (1938)

Bir zamanlar saygınlık gören, sonradan bu saygınlığı yitiren ve gözden düşen bir ailenin oğlu olan Dr. Hikmet, fazla okuduğu ve yabancılarla da fazlaca görüştüğü için, o dönemin yönetimince İzmir'e sürgün olarak gönderilir. Bir kolayını bulup oradan Paris'e kaçar. Orada bir Türk ile karşılaşır. İş bulma güçlüğü bunaltır. Bu sırada, Arlette adlı bir kızla tanışır; kızın ailesi, onu zengin sandığı için kızlarının evlenmesini isterler. Dr. Hikmet bunu anlar; ama, Arlette'e de sevgi duymaya başlar. Parasızlıktan iyice bunaldığı sıralarda bir gün hastalanır. Yapılan muayenede verem olduğu anlaşılır. Hastalık hızla gelişir ve sonunda her şey biter.

Yakup Kadri, bir dönemdeki yönetimin, insanlar üzerindeki baskısını ve onları nasıl ölüme sürüklediğini anlatmıştır bu romanında. Bu roman da gerçekçi ve doğacı bir anlayış içinde, gözlemlere ve edintilere dayanılarak yazılmıştır. Dr. Hikmet, Jöntürklerin bir temsilcisi olarak değerlendirilebilir.

8) Panorama (1953, 1954)

İlkin iki cilt olarak yayımlanan, sonradan bir cilt olarak basılan bu romanında Yakup Kadri, yenileşen Fransız roman tekniğini uygulamış ve olayları geniş bir görüş açısından almış ve olayların içindeki kişileri de birçok ilişkiler içinde değerlendirmiştir. Roman hem uzun bir zaman parçasını kapsamakta, hem de kişilerinin sayısı bakımından dikkati çekmektedir. Yakup Kadri, Ankara'daki Kurtuluş Savaşı sırasında yer alan insanların değişimini *Ankara*'da ele almıştı. *Panorama* ise bu romandan sonraki süreyi içermekte ve 1947 yıllarına kadar uzanmaktadır. Bu romanda olayların akışı yapmacık bir düzen ve hız anlayışından uzak, kendi akışları içindedir. Roman, Cumhuriyet yönetimi altındaki günlerin yaşamını, yaşam ve toplum değişmelerini, değer yargılarındaki değişmeleri, ülkücülüğün yerini çıkarcılığın alışını ayrıntılı olarak anlatmaktadır. Roman, toplumsal değişmelerimizi, yönetim içindeki savaşımı ve siyasal kavgaları ve çıkarları gerçek boyutları ile ve roman gerçekçiliği içinde ortaya koymuştur. Sanıyoruz ki, bu roman, hem romancılığımızda ve hem de Yakup Kadri'nin romanları arasında önemli bir romandır; ama, bugüne kadar gerçekten bir değerlendirmeden geçirilmemiştir. Dili yalındır, anlatımı yalındır. Kişileri çok olsa da izlenmesinde güçlük çekilmemektedir.

9) Hep O Şarkı (1956)

Son yayımlanan bu romanında Yakup Kad-

ri, romanlarında ele aldığı zamanın en eskisine uzanmakta ve geçen yüzyıl ortalarındaki toplumsal yaşamın üzerinde durarak kadınlarımızın bahtsız, acı, nasipsiz ve tutsak yaşamlarını önümüze sermektedir. Tanımadığı bir zamanın yaşamını ele alarak, gerçekçilik görüşünden uzak düşmüş sayılabilirse de, Yakup Kadri, bu romanında da başarılı bir anlatım içindedir.

H) ÇEVİRİLER

Yakup Kadri, iki çeviri kitap yayımlamıştır.

1) Horatius (1929 ve 1931)

2) Swanların Semtinden (1942)

Fransız romancısı Marcel Proust'un bir dizi romanlarının birincisi olan bu roman, *Panorama*'daki tekniğin kaynağıdır denilebilir. Bu romanın sonraki ciltleri yayımlanamamıştır. Bilindiği gibi bu romanın bir adı da *Geçmiş Zaman Peşinde*'dir.

I) ÇEŞİTLİ KİTAPLAR

1928 yılında Falih Rıfkı ve Ruşen Eşref ile birlikte *Seçme Yazılar* adlı bir kitap yayımlamıştır. Çeşitli seçmeleri içeren bu kitap antolojidir.

BASILMIŞ KİTAPLARININ ABECESEL DİZİNİ

Ahmet Haşim, inceleme, 1934.

Alp Dağlarından, düzyazı, 1942.

Anamın Kitabı, anılar, 1957, 1965, 1980.

Ankara, roman, 1936, 1954, 1964, 1972, 1981, 1987.

Atatürk, inceleme, 1946, 1954, 1961, 1971, 1981.

Atatürk'ün Gerçek Siması, inceleme, 1953.

Atatürk'ün İnsanlığı, inceleme, 1964.

Bir Serencam, yazılar, 1943, 1983.

Bir Sürgün, roman, 1938, 1945, 1980, 1987.

CHP ve Genel Başkanı, inceleme, 1963.

Erenlerin Bağından, yazılar, 1928, 1946, 1961, 1970.

Ergenekon, yazılar, 1929, 1964, 1973, 1981, 1990.

Geçmiş Zaman Peşinde Swanların Semtinden, Marcel Proust'dan çeviri, 1942, 1945.

Gençlik ve Edebiyat Hatıraları, anılar, 1969.

Hep O Şarkı, roman, 1956, 1965, 1980, 1987

Hikâyeler, öyküler, hazırlayan: Niyazi Akı, 1985.

Hüküm Gecesi, roman, 1927, 1966, 1978, 1982, 1987.

Horas, Horatius'dan çeviri, 1931.

İzmir'den Bursa'ya, öyküler, ortak kitap, 1922.

Kadınlık ve Kadınlarımız, inceleme, 1923, 1946.

Kiralık Konak, roman, 1922, 1929, 1939, 1947, 1966, 1970, 1974, 1983, 1986.

Milli Savaş Hikâyeleri, öyküler, 1947, 1965, 1972, 1984, 1990.

Nur Baba, roman, 1922, 1939, 1948, 1977, 1981, 1983, 1987.

Odeler, Epodlar, Hicviyeler, Nameler; Horatius'dan çeviri, 1931.

Okun Ucundan, yazılar, 1940, 1946.

Panorama, roman, I-1953, II-1954, 1971, 1987

Politikada 45 Yıl, anılar, 1968, 1984.

Rahmet, öyküler, 1923.

Seçme Yazılar, derleme inceleme 1928 (Falih Rıfkı ve Ruşen Eşref ile).

Seçme Yazıları, yazılar, 1938.

Sodom ve Gomore, roman, 1928, 1966, 1972, 1981, 1987.

Tiyatro Eserleri, oyunlar; Veda, Sağanak, Mağara, Nirvana, hazırlayan: Niyazi Akı, 1983.

Türk Milleti ve Atatürk, inceleme, 1956.

Vatan Yolunda, anılar, 1958, 1980.

Yaban, roman, 1932, 1942, 1945, 1955, 1956, 1965, 1968, 1970, 1972, 1977, 1978, 1981, 1984, 1985.

Zoraki Diplomat, anılar, 1955, 1967, 1984.

HAKKINDA YAZILANLAR

A) Kitaplar

Dr. Necdet Bingöl – Yakup Kadri'nin Beş Romanında Fransız Realist ve Natüralistlerinin Tesirleri, 1944.

A. Ferhan Oğuzkan – Yakup Kadri Karaosmanoğlu, 1954.

Niyazi Akı – Yakup Kadri Karaosmanoğlu, yaşamı, eserleri, 1960.

B) Tezler

Aziz Birinci – Yaban, İst. Ün. Ed. Fak., 1974.

Ergun Şahin – Yaban'ın Endeksi, İst. Ün. Ed. Fak. 1975.

Muazzez Alpbek – Yakup Kadri'de İçtimaî Meseleler, İst. Ün. Ed. Fak. 1950.

Ayten Onat – Yakup Kadri'nin Nur Baba Romanında Eşya Mefhumu, İst. Ün. Ed. Fak. 1955.

Ali Ferhan Oğuzkan – Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Hayatı ve Eseri, İs. Ün. Ed. Fak. 1943.

Hakkı Gürel – Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Edebi Makaleleri, İst. Ün. Ed. Fak. 1969.

C) Bazı Yazılar

Çağatay Uluçay – Karaosmanoğullarına ait bazı vesikalar, Türk Tarih Vesikaları, sayı: 9, 10, 12.

Süleyman Saip – Yakup Kadri Bey, Nevsal-i Milli, s. 116, 117, 1914.

Hakkı Süha Gezgin – Yakup Kadri, Yeni Mecmua, sayı: 12.

Vedat Nedim Tör – Y K. Karaosmanoğlu ile mülâkat, Dergâh, sayı: 77

Yaşar Nabi – Yakup Kadri ile mülâkat, Varlık, sayı: 184.

Yaşar Nabi – Yakup Kadri ile konuşma, Varlık, sayı: 150.

Baki Süha Ediboğlu – Yakup Kadri ile konuşma, Vatan, 19 Ocak 1941.

Hüseyin Cahit Yalçın – Bir Serencam, Fikir Hareketleri, sayı: 41.

Mehmet Rauf – Bir Serencam, Şehbal, sayı: 39.

Nurullah Ataç – Erenlerin Bağından münasebetiyle, Dergâh, sayı: 22.

Hüseyin Cahit Yalçın – Kiralık Konak, Fikir Hareketleri, sayı: 54.

Hüseyin Cahit Yalçın – Nur Baba, Fikir Hareketleri, sayı: 42-43.

Falih Rıfkı – Nur Baba münasebetiyle, Akşam, 4 Haziran 1922.

Ahmet Haşim – Yakup Kadri, Akşam, 9 Mayıs 1922.

Fevzi Lütfi – Nur Baba hakkında, Dergâh, sayı: 26.

Halide Edib – Nur Baba, İkdam, 1922, sayı: 9096, 9126.

Şevket Süreyya – Yaban, Kadro, sayı: 18.

Burhan Ümit – Yaban münasebetiyle, Varlık, sayı: 58.

Şerif Aktaş – "Kiralık Konak" üzerine bir tahlil, Hareket, sayı: 25.

Doç. Dr. İnci Enginün – "Ankara" romanında batılaşma meselesi, Milli Kültür, Mart 1977, Nisan 1977

Muhtar Körükçü – Yakup Kadri'nin Atatürk'ü, Varlık, sayı: 324.

Mansur Tekin – Ankara romanı hakkında, Kadro, Nisan 1934.

Vecdi Bürün – Yaban, Çınaraltı, sayı: 49.

Nasuhi Baydar – Yaban, Yücel, sayı: 85, 86, 87

Kâzım Nami Duru – Yaban hakkında, Ülkü, sayı: 3.

İsmail Habip Sevük – Bir Sürgün, Cumhuriyet, 18 Mayıs 1942.

Prof. Dr. Niyazi Akı – "Yaban" üzerine düşünceler. Çerçeve s. 38, Kasım 1988.

Muzaffer Uyguner – Yakup Kadri'nin "Atatürk"ü, Türk Dili, 1982.

Mustafa Baydar – Zoraki Diplomat'ın dedikleri, Cumhuriyet, 5 Aralık 1970 16 Aralık 1970.

Dr. Ali Kaş – Yakup Kadri'de öykü yapısı ve Maupassant tekniği, FDE s. 6, Güz 1980.

Ziya Somar – Karaosmanoğlu Yakup Kadri ve İzmir, Fikirler s. 246-247, 15 Nisan 1943.

Nezahat Sokar – Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Atatürk eseri münasebetiyle, Fikirler s. 326-327. Aralık 1946.
Önay Sözer – 50. Yılında "Yaban", Somut s. 40 (14), 6 Mayıs 1983.
Önder Şenyapılı – Ankara, Türkiye Yazıları s. 47, Şubat 1981.
Selâhattin Güngör – Yakup Kadri, Yeni Mecmua s. 67. 9 Ağustos 1940.
Hasan Lâtif Sarıyüce – Yakup Kadri Karaosman-oğlu, Türkiye Yazıları.
İlhami Soysal – Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Milliyet, 11 Ekim 1983 15 Ekim 1983.
H. Fethi Gözler – Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Sesimiz, s. 46, Haziran 1973.
H. Fethi Gözler – Yakup Kadri Karaosmanoğlu üslubunun özellikleri, Sesimiz, s. 47-48, Temmuz-Ağustos 1973.
Afşar Timuçin – Zoraki Diplomat Gönüllü Edebiyatçı.
Faruk Şüyun – Kiralık Konak, Güneş, 8 Şubat 1987

YAPITLARINDAN SEÇMELER

SES DUYAN KIZ

Taşlık bir patikadan aşağı inen hayvanlarımızın dizleri titremeye başlamıştı. Söğüt ağaçlarını ve serin kaynağı görünce bir parça durup dinlenmek ihtiyacını hissettik. İndiğimiz yamacın eteğinde küçük ve eski bir köy var, kuş bakışı, siyah damlarını görüyoruz. Yoldaşıma:

– Garipler köyü burası mıdır? dedim.

Garipler köyü az çok çıplak ve kayalık bir yar ortasında sıkışmış, ıssız ve melul duruyor. Biz biraz sonra oradan geçip karşıki sırta çıkacağız. Yoldaşım, yorgun hayvanını kendi haline bıraktı ve suyun başına çöküp ellerini, yüzünü yıkamaya koyuldu. Ben, kendi hayvanımı ne olur, ne olmaz diye söğüt ağaçlarından birinin kütüğüne bağlamak lüzumunu gördüm ve onu söğütlüğe doğru çektim. Yoldaşım çömeldiği yerden kalkarak bana seslendi:

– Aman beyefendi, oraya bağlamayın; altında bir türbe var.

Etrafıma bakındım; türbeye benzer bir şey yok; yalnız, tam benim yaklaştığım söğüdün altında yeşile boyanmış birkaç kaya parçası gözüküyor ve bu yeşil kaya parçalarının üstüne doğru uzanan dalların birinden kırık dökük bir kandil

sarkıyor, bu kandilin sarktığı dalda rengârenk yüzlerce bez parçaları, biraz ötede, ayakta, bir taraftan mendili ile sıvanmış kollarını silen ve bir taraftan beni gözetleyen yoldaşım, eliyle bulunduğum noktayı işaret etti:

– Hah, tamam orası; dedi.

Yoldaşım bu havalinin adamlarındandır. Her tarafı karış karış bilir. Kendisine sordum ki burası nasıl bir türbe ve kimin türbesidir ve bir türbenin ağacına hayvan bağlamakta ne gibi mahzur vardır? Gülerek yanına yaklaştım. O, ciddi bir tavırla mühim bir şey anlatmaya hazırlanmış gibiydi; kuşağının arasından bir iri tütün tabakası çıkarıp bana uzattıktan sonra:

– Dinle söyleyim beyefendi, dedi ve şöyle hikâye etti:

"Bu türbe Ses Duyan Kız'ın türbesidir. Yabancıları hiç sevmez de onun için sana yaklaşma, dedim. Ben bu Ses Duyan Kız'ı gördüm beyefendi, çünkü öleli ancak üç, üç buçuk yıl oluyor. Kendisi bu köyün kızlarındandı, fakat, değme şehir kızlarından daha güzel, daha malûmatlı ve daha akıllıydı; kendi başına köyün hocasından hıfzetti, birçok ilâhiler öğrendi; sesi de çok güzelmiş, haftada bir defa köyün kadınlarına mevlûd okurdu. Yaşı da ya on altı, ya on yedi idi. Topuklarına kadar uzun saçları vardı; gözlerine her bakan tir tir titrer, kalırdı. Asıl adı Emine idi.

Emine bundan dört beş yıl evvel Garipler köyünün en zengin ve en namuslu bir genciyle nişanlandı idi; günahı söyleyenlerin boynuna, derlerdi ki bu iki genç birbirleriyle küçükten beri

sevişmişler de öyle nişanlanmışlar. Nişanın haftasına harp çıktı, o menhus Rumeli harbi... ve delikanlı kalktı, askere gitti. Vakıa variyetli idi, bedel verebilirdi, hem kendi istemedi, hem de babası gitsin, dedi; gitti ve bir daha dönmedi. Evvela düşmanlar eline esir düşmüş diye duyduk; sonra Sırplara karşı Manastır'da mı nerede bilmem, Sırplara karşı dövüşürken şehit düştü haberi geldi. Bu kara haber, bütün köyü yas içinde bıraktı; yedi yaşındaki çocuktan yetmiş yaşındaki ihtiyara kadar kadın, erkek ağladı durdu. Köyde, hatta bütün civar köylerde onu sevmeyen yoktu. Gariptir ki bu haber Emine'ye fazla bir keder vermedi; hatta ağlatmadı, haykırtmadı bile... yalnız bikaç gün yemedi, içmedi, kimseye söz söylemedi, elini hiçbir işe sürmedi, mahzun mahzun dolaştı; bu kadarı da gayet tabii idi, çünkü...

Yoldaşım sustu; ve tâ sonuna kadar içtiği sigarasını, kalın ağızlığının içinden yere doğru üfledikten sonra, daha ciddileşen, daha sofulaşan bir tavırla hikâyesine devam etti:

"Fakat, dedi, günün birinde Emine'ye bir hal oldu: Benzi limon gibi sararmaya ve gözleri ateş gibi parlamaya başladı. İkide birde boynunu öne doğru uzatıyor, etrafındakilere, 'Susun susun!' diyor ve hiç kimsenin işitemediği bir sese kulak veriyordu. 'Ne dinliyorsun, Emine?' diye sordular, cevap vermedi. Böyle, günler geçti; Emine hep sustu ve dinledi. Fakat çok sürmedi, bir zaman geldi ki Emine işittiği sözü hecelemeye başladı: 'Kalk Emine! Memleketi düşman basıyor; kalk Emine! Memleketi düşman sarıyor!' diyor-

du. 'İlk defa, dedi, bu sesi uykumun içinde duydum; gözlerimi açtım, dinledim, gene duydum; şimdi, gittikçe sık sık duymaya başlıyorum; derinden, uzaklardan geliyor gibi!' Ses ona, kâh 'ne duruyorsun?', kâh 'kalk!' dermiş. 'Kalk Emine, memleketi düşman basıyor. Ne duruyorsun? Memleketi düşman sarıyor!' Çok geçmedi; bu sözün manası anlaşıldı; bütün köylere, Rumeli'nin elden gittiği haberi yayıldı. Ama, bu haberi Emine işitmedi, işittiyse bile anlamadı. O sesten başka bir şey işitmiyor, o sesten başka bir şey anlamıyordu: 'Emine, düşman basıyor, Emine düşman sarıyor!'

Derken, Emine, bir gece sokağa fırladı; koşarak ve şu sözleri haykırarak köyü baştan aşağıya dolaştı: 'Yol göründü, yol göründü; haydi, hazır olun! Yol göründü!' 'Nereye? Kimler gidiyor?' diye sordular. 'Kadın, kız ne kadar genç varsa... düşmana karşı, cenge, cenge, cenge!...' diye bağırdı. Köyü bir heyecan sardı. Emine aklını oynattı sandılar ve evine kapattılar, kapısını kilitlediler. Ses Duyan Kız: 'Bırakın beni; ben yalnız giderim. Kara Fatma gitmedi mi? Ben de giderim. Vâcib oldu! Vâcib oldu!' diyordu; sonra birden susup, gözleri dışarıya fırlamış, boynu öne uzanmış, sesi, uzaktan ve derinden gelen sesi dinliyordu. Sesi dinlediği müddetçe sakin ve uslu duruyordu; fakat, kendi söylemeye başlayınca, onu kimse zaptedemiyordu. Köyün hocası dedi ki: 'Dokunmayın, o hepimizden daha akıllı, o bizim eremeyeceğimiz mertebeye erdi!' Ve herkes Emine'yi kendi haline bıraktı. Bunun üstünden beş altı gün ya geçti ya geçmedi, Ses

Duyan Kız, günün birinde ortadan kayboldu. Anası: 'Gece yarısı hepimiz rahat rahat uyuyorduk, dedi, Emine kalkmış, babasının duvarda asılı palasını kavramış ve çıkıp gitmiş!' Çıkıp gitmiş; fakat nereye? Dağ, dere, tepe arayan arayana... günlerce Emine yok, Emine sırra kadem basmış."

Yoldaşım, hikâyesinin bu noktasında gene bir müddet sustu ve bir sigara daha sarıp mahzun mahzun çekerek:

"Bir sabaha karşı, dedi, köylülerden Çoban Mehmed isminde biri, onu şu kaynağın başına yüzü koyun uzanmış buldu. Dürttü, kaldırmak istedi; baktı ki ölmüş. Üstü başı parça parça, vücudu yara bere içinde, fakat gözleri bakıyor ve ağzı gülüyor gibi. Çoban Mehmed hemen koşar, köye haber verir; gelirler, bakarlar, bir türlü nasıl öldüğünü anlayamazlar. Kasabadan adliye memurları, doktorlar gelir. Sözde sol memesinin altından büyük bir bıçakla vurulmuş derler. Derler ama köyden hiç kimse, ne anası, ne babası, ne de ölüyü yıkayanlar bu yarayı göremediklerini söylüyorlar... Ne ise burası bize lâzım değil; nihayet, getirdiler, onu buraya gömdüler; üç gece üst üste kabrine nur indi. Şimdi köylüler ona hep 'Ses Duyan Kız' diyorlar. Asıl ismi unutuldu.

Yalnız Garipler'den değil, bütün civar köylerden onu ziyarete gelirler. Fakat, onun en gedikli ziyaretçileri genç kızlarla genç kadınlardır. Askere giden delikanlılar da bir defa buraya uğramadan geçmezler ve sağ salim dönmek için kendisine adaklar adarlar. Şimdi son muharebe

çıktığı zamandan beri, iki yıldır, âdet oldu, kocaları veya nişanlıları harpte bulunan genç kadınlarla genç kızlar, akşam üzerleri karşıki yamaca çıkarlar ve yüzlerini Ses Duyan Kız'ın türbesine doğru çevirip şöyle haykırırlar: 'Şehit mi? Gazi mi?' Ses Duyan Kız, derinden derine, uzaktan uzağa onlara cevap verir. Bazen 'şehit', bazen 'gazi' diye bağırır.

Yoldaşıma:

– Niçin yakınına gelip sormazlar da uzaktan bağırırlar? dedim.

– Çünkü yakından ses vermiyormuş dedi.

– O halde biz de karşıki yamaca geçince bağıralım, olmaz mı? diye sordum.

– Muharebede bir yakının var mı? Yoksa nafile! dedi.

Bununla beraber atlarımıza binip, Garipler köyünün içinden geçerek karşıki yamaca çıktığımız zaman, fena bir tecessüs, köy kadınlarının masum itikadını bozan bir tecessüs sevkiyle, Ses Duyan Kız'ı bir kere olsun çağırmaktan kendimi alamadım ve iki kere, üst üste: "Ses Duyan Kız, Ses Duyan Kız!" diye bağırdım; karşıki kayalar benim sesimi bana iade ettiler.

1915

KİRALIK KONAK'tan

Naim Efendiler bu yaz Kanlıca'ya taşınmadılar. Zaman artık eski zamanlar değil, iki sene içinde pek çok âdetler değişti, kışın konaklarda, yazın yalılarda oturan aileler gittikçe azalmaktadır. Hususiyle Mısırlıların tehacümünden sonra Boğaziçinde yalısı, köşkü olup da kiraya vermekten sakınanlara ya çok zengin, ya çok hesapsız nazariyle bakılıyor. Naim Efendi ise ne çok zengin, ne de çok hesapsızdır. Pederinden kalmış bir serveti gençliğinden beri oldukça büyük bir ihtimamla idare ve muhafaza ediyor. Kendisi Abdülhamid-i sâni [İkinci Abdülhamit] ricalinden olmakla beraber bu servete hiçbir şey ilâve etmedi. İlâve edebilirdi. Çünkü senelerce devletin mühim mevkilerinde bulundu. Gençliğinde pederi gibi Mabeyin-i Hümayun'a mensuptu, sonra müteaddit defalar valiliklerde dolaştı, Şurây-ı Devlet azâsı, Rüsûmat [gümrük] Müdür-ü Umumîsi oldu ve nihayet Defter-i Hakanî [Tapu] ve Evkaf nezaretlerini ihraz etti. İnkılâptan iki sene evveldi, dolaşık bir tevliyet [bir vakfı idare etme] davası yüzünden istifasını verdi ve günden güne bulanan hükûmet işlerinden müteneffir, bir köşeye çekildi.

Bununla beraber hiçbir zaman menkûb [gözden düşmüş] bir memur menzilesine [derecesine] düşmedi, devrin ricaliyle münasebette bulunur ve muayede [bayramlaşma] merasiminde hiç değilse defter-i mahsusuna [özel defterine] imzasını atmaya giderdi. Memuriyet hayatında yakından gördüğü resmî ve gayri resmî bütün levslere [pisliklere] rağmen devlete ve devlet adamlarına karşı hâlâ derin bir hürmeti vardı. Naim Efendi o terbiyeyi görmüş kimselerdendir ki evliya ve enbiya [peygamberler] isimlerinin sonunda "Radıyallâhü anh" demeyi hiç unutmazlar ve "paşa" kelimesini med ile [uzatarak] telâffuz edip mutlaka "hazretleri" ile nihayetlendirirler; bu gibi kimselerin başlıca fazileti itaat ve hürmettir; bütün terbiye ve ahlâk düstûrları onlar için yalnız bu iki kelimenin ifade ettiği mânadan ibarettir. Bununla beraber Naim Efendinin iki esaslı fazileti daha vardı, bir valide kadar müşfik ve bir dul kadın kadar titizdi. Fakat titizliği asla bir huysuzluk derecesine varmazdı; bu, temiz ruhunun ve temiz vücudunun maddî ve mânevi pislikler önünde bir nevi tiksinmesinden ibaretti. Göğüs üstünde bir yağ lekesi, bir kaba söz, mübalâtsız [saygısız] bir hareket onu müsavi derecede kederlendiren şeylerdendir; fakat, pek içli, pek nazik bir adam olduğu için kederlendiğinin farkına kimse varmazdı.

İstanbul'da iki devir oldu, biri istanbulin; diğeri redingot devri... Osmanlılar hiçbir zaman bu istanbulin devrindeki kadar zarif, temiz ve kibar olamadılar. Tanzimat-ı Hayriyenin en büyük eseri istanbulinli İstanbul efendisidir. Bu kıyafet

dünyaya yeni bir insan tipi çıkardı ve Türkler bu kıyafet içinde ilk defa olarak vahşi Asya ile, haşin Avrupa'nın arasında gayet hususî yeni bir millet gibi göründü. Yaşayış ve giyiniş itibarıyla şimal akvamından daha sade ve daha temiz olan bu millet duyuş ve düşünüş itibarıyla Akdeniz kıyılarındaki medeniyetlerin bir hülâsası şeklinde tecelli ediyordu. Ağır kavuklu, alacalı, kesif yeniçerilerin demir çarıklarının çiğnediği bu toprakta hangi tohum, hangi hava bu çiçeği veriyordu? Zira bu beyaz pantolonlu, beyaz yelekli ve lustrin [parlak] galoşlu Türkler ince bir hattan ibaret endamlarıyla kendilerinden biraz evvelki, boğum boğum adamlara hiç benzemiyorlardı. Sultan Mecit devri ricalinin, Halet Efendi muasırlarının çocukları olduğuna kim ihtimal verebilir? Bunlar, boyunlarından bir ipekli mendille boğulmuş solgun benizleriyle onların cebir ve huşunetinden ürkmüş kimseler gibi idiler. Hepsi de umumî işlerden çekinir, hiddetlerinde ve hazlarında ölçülü, namuslu aile babaları ve kibar kızlık reisleri idiler.

Bizde çerkes halayıkları harem ağaları, boşnak bahçıvanlarıyla büyük ev hayatı asıl bu devirden başlar. Yüksek rütbeli devlet adamlarının tesis ettikleri Osmanlı asâletzâdeliğinin kundağı canfes astarlı ve serâpâ ipekli istanbulin idi.

Sonra redingot devri geldi ve redingot içinden yarı uşak yarı memur, riyakâr, âdi bir nesil türedi, bu neslin en yüksek, en kibar simalarında bile bir saray hademesi hali vardı. Çoğu İkinci Abdülhamit Han ricalinden olan bu adamların her biri bir hile ile efendilerinin arabasına bin-

miş seyisleri andırıyorlardı. Bunların elinde, İstanbul'da konak hayatı birdenbire köşk hayatına intikal ediverdi. Ne yaşayışın, ne düşünüşün, ne giyinişin üslûbu kaldı; her şey ananenin haricine çıktı; her beyni tatsız ve esassız bir arnöv ve bir rokoko merakı sardı; binalarımız, eşyalarımız, elbiselerimiz gibi ahlâkımız, terbiyemiz de rokokolaştı. Abdülmecit devrinin o ağır, zarif ve için için ananevî Osmanlılığından eser kalmadı. Naim Efendi, aşağı yukarı bu redingotlu zürriyete mensup olmakla beraber vücudu henüz körpe iken istanbulin içinde teşekkül ve tekemmül etmiş kimselerdendi.

Maziden bize yâdigâr kalmış bu gibi şahsiyetler aramızda el'an mevcuttur. Bunlar pek eski zamanlarda bile eski adamlardandı. Ruhları sanki bir merhalede durmuş gibidir. Nitekim Naim Efendinin bütün hatıraları, bütün zevkleri, bütün muhabbetleri kendisini güldüren ve ağlatan her şey mutlaka bundan kırk sene evveline aittir. Onu dinleyen ve onu yakından gören bir kimse zanneder ki Naim Efendi, yarım asırlık bir letarjiden [derin uykudan] henüz gözlerini açıyor ve şaşkın şaşkın etrafına bakınıyor. Vakıa o, yirmi beş yaşından beri daima şaşan, tiksinen, ürken ve kaybolmuş bir ömrün daüssılası [özlemini] çeken bir adamdır. Onu merdümgiriz [insandan kaçar] ve huysuz zannedenler yanılıyorlar. Bütün çocukluğu ve bütün gençliği İstanbul'un en kalabalık bir konağında geçen Naim Efendi, eğlenceli meclisleri, ahbap arasında sohbetleri, misafirleri, ziyafetleri pek severdi. Fakat öyle bir zamanda yaşadı ki, bunların hepsi memnu idi; ol-

masa bile eski devrin meclislerini, sohbetlerini, ziyafetlerini, misafirlerini bulmak ne mümkündü? Naim Efendi, yeni sazdan, yeni şarkılardan zevk almak şöyle dursun son senelerde artık yazılan ve konuşulan Türkçeyi de anlamıyordu.

NUR BABA'dan

Nur Baba dergâhının emektar ve işgüzar aşçısı Derviş Çınarî, bugün, şafaktanberi, iki dakikacık olsun, rahat yüzü görmedi: Tek başına üç kurban tığladı, bir araba dolusu zahireyi tekkenin bahçe kapısından tâ mutbağa kadar sırtında taşıdı, onları birer birer kilerin dolaplarına yerleştirdi, sonra ocağın başına geçti, tamam dört kazan yemek pişirdi ve akşama doğru da neş'eli bir gayretle sofranın mezelerini tertip ve hazırlamaya koyuldu. Bir gün içinde bu kadar işin üstesinden gelmek, cidden, haydarane [aslanca] bir mecale bağlıdır. Fakat asıl tuhafı şudur ki, Derviş Çınarî hiç yorgunluk âsârı göstermez, asla şikâyet etmez, bilâkis işi arttıkça gayret ve sevinci artar, bir yük taşırken nefes söyler, ocağın başında gazel okur. Mutbağı, bahusus böyle işin baştan aştığı günlerde âhenkle dolar.

Yanına asla muavin kabul etmez; vazifesini pek kıskanır; böyle olmasa tabiidir ki dergâhta kendisine yardım edecek kimseler bulunurdu. Zira Nur Baba dergâhına sığınmış kaç tane yersiz yurtsuz bacılar, muhibbeler vardır ki sabahtan akşama kadar işsizlikten, iç sıkıntısından fasılasız dem [içki] içerler ve uyku uyurlar. Bunların ekse-

risi, filvaki tekkede bulunmaz, fakat, âyin-i cem günlerinde muhakkak tâ sabahtan ispat-ı vücut eder [hazır bulunur]. İnsanlara karşı pek çekingen ve pek az sevgi gösteren Derviş Çınarî hasseten bu gibileri hiç çekemezdi. Zira onun için dergâha hizmeti dokunmayanlar insandan sayılmaz ve dergâha hizmet ancak paraca kabildir. Bedenen vuku bulacak hizmetler, ona göre hiç yok hükmündedir, çünkü o da meşhur bir bektaşi fıkrasındaki gibi altına "yuvarlak olmasaydı Allah!" diyeceklerden biridir! Hem onun için altının Cenab-ı Hakka iki cihetten benzerliği vardır: Biri elle tutulmaz, gözle görülmez oluşu, ikincisi de füsun ve kudretini her şeyde belli edişi...

Tâ on sekiz yaşından beri, –işte nerede ise kırk beş senedir– kulağında mücerretlere mahsus o iri halkalı bekâret [bekârlık] küpesini taşımaktan hâli kalmayan bu adam, ömründe ne baba muhabbeti, ne evlât şefkati, ne de kadın aşkı tanıdı; bütün gençliği sarhoş ve kayıtsız bir behimiyet [hayvanlık] içinde geçti. Gerçi kendisi, çok şey görüp çok şey işittiğine kanidir ve arasıra herkesi de buna inandırmaya çabalar. Derviş Çınarî belki pek çok yer dolaştı, belki efendisi merhum Afi Baba ile Hint ve Çin'e kadar gitti. Her tekkede biraz hizmet etti; fakat ömründe bir kerecik olsun ayılmadı ki etrafını görmüş ve işitmiş olabilsin. Çünkü onun dem şişesinden ayrıldığı zamanlar ancak uyku saatleridir; bu şiddetli alışma yüzünden Derviş Çınarî senelerce uyanmayan bir uyku hastası haline girmiştir. Her hareketi bitmez tükenmez bir rüyanın saiklarından doğmuş gibidir. Hayatında açık ve doğruluk yap-

tığı şeyler yalnız tekkenin onda hayvanî birer alışkanlık halini almış ağır işlerinden ibarettir. Onun içindir ki bugün, bütün manasiyle vaşadığını hissediyor ve faaliyetine bir türlü nihayet veremiyordu. Zaten iş de başından aşkındı, çünkü bu akşam dergâhta emsali görülmemiş bir âyin-i cem vardı; bu akşam Şerif Paşanın haremi ve Ziba Hanımefendinin biraderzâdesi Nigâr Hanım, nasip alacaktı.*

Nur Babanın bin endişe, bin dert, bin zahmet içinde aylarca beklediği bugün, nihayet bütün haşmeti ve bütün debdebesiyle yaklaştı. Genç mürşit hayatında bu kadar mühim bir gün hatırlayamıyor; o, bu akşam kendi dergâhında yalnız güzellikte ve zenginlikte yektâ bir kadının şerefine bir şehrâyin hazırlamakla kalmıyor, aynı zamanda kendi kudretinin bu nâdir ve güzîde muzafferiyeti namına da şenlikler yapıyordu. Vakıa bu muvaffakıyet doğrudan doğruya onun kudretinin eseri değildi; beyaz ve korkak bir pervane olan Nigâr Hanımı, yalnız onun nûru değildi ki, bu akşam, bu cuşişli aşk mahfeline çekiyor. Hayır, Nigâr Hanımı buraya çeken kuvvetler büsbütün başka, yüzlerce kuvvetlerdi. O kadar ki genç kadın bile kendini iten sebepleri tefrikten âcizdi. Vakıa kendi üzerinde tesir icra eden kuvvetlerden birinin Nasip Hanım olduğunu pek iyi biliyordu. Bu kadın tâ geçen yazdan beri sevimli ve muzır bir şeytan gibi onu teşvik etmek ve kandırmaktan bir an hâlî kalmamıştı. Son zamanlarda muhibbelerden birçoğu da ona

* Nasip almak: Bektaşilikte tarikata girme töreni yapılmak; tarikata girmek.

bu hususta yardıma geldi. Öyle ki, Kanlıca'daki yalı âdeta bu acayip kimselerin ikinci bir içtima yeri şekline girdi ve Nigâr Hanım günün birinde eski dostlarının birer birer etrafından çekilip tek başına bunların içinde kaldığını hissetti. Tabiatı munis, kalbi vücudu gibi nermin olduğu için mahremiyetinin maruz kaldığı bu istilâyı mukadder ve dayanılması imkânsız buldu ve kendini herhangi bir cereyana bırakıverdi. Bereket versin ki hayatının bu âni değişikliğine yabancı kalmayan annesiyle onu sessizce kıskanan muhibbi, genç Macit, yalının havasını büsbütün fesada uğratmaktan ve gitgide boğucu bir şekil almaktan hiç olmazsa bir müddet için menetmeyi kendilerine bir vazife bildiler. Aksi takdirde Nigâr Hanımın salonu bir şene zarfında âdeta Ziba Hanımefendinin Çamlıca'daki sofalarına ve taraçalarına dönecekti; o kadar altüst olacaktı.

Buraya bir akşamüstü, alaca karanlıkta geldik. Mehmet Ali arabanın içinden kolunu dışarıya uzatıp:

– Deha bizim köy...

diye bağırdığı vakit, bir müddet boş yere etrafı araştırdım. Hiçbir şey görmedim. Neden sonra, Mehmet Ali'nin işaret ettiği tarafta bir karaltı seçer gibi oldum. Tek bir ışık yoktu. Yalnız uzaktan uzağa köpekler havlıyordu. Bu sesler, ıssız Anadolu ovalarının ortasında, yegâne hayat alâmetidir. Biraz daha sonra saman ve tezek kokularını duyacağım. İşte, duymaya başladım.

Mehmet Ali, artık benimle konuşmuyor. Yarı belinden öte, arabadan sarkmış, köyé doğru uzanıyor. Sakın köye girdikten sonra beni büsbütün unutmasın! Şimdiden, içimde ona karşı bir güceniklik peydah oluyor. Onu, köyünden kıskanır gibi idim. Daha doğrusu, dört yıllık bir ayrılıktan sonra köyüne kavuşan bu neferin yanında kendimi fazla buluyordum. Buraya ne yapmaya geldim? Kendi kendimi bu gurbet eline sürmekten maksadım nedir?

Gurbet eli mi? Henüz hiçbir düşman ayağının basmadığı bu arı vatan toprakları bir gurbet

eli mi? Ne kadar inkâr edecek olsam gene bu hissimi saklamayacağım: Mehmet Ali'nin köyüne yaklaştıkça bir şeyden, aziz bir şeyden ayrıldığımı seziyordum. Yüreğime bir ağır hüzün çöküyordu.

Arkamda ne bırakmıştım ki, böyle hüzünleniyordum? Bir yurt mu? Bir ana mı? Bir sevgili mi? Hayır, hiçbir şey. Hiçbir kimse.

Bütün kaybettiğim şeyleri burada bulmaya gidiyordum.

Araba bir taşa çarpmış gibi sarsılarak durdu. Mehmet Ali, bana hiçbir söz söylemeden, aşağıya atladı. Karanlığın içinde kaybolup gitti. Ben, bu dakikadan itibaren iradesi başkalarının iradesine tâbi bir insandım. Arabanın içinde büzülmüş oturuyordum. Bavullarımın, çantalarımın arasında, ben de bir bavul, bir çanta gibiydim. Arabacıya: "Geldik mi?" diye sormaya cesaret edemiyordum. Lâkin o bana sordu:

– Nereye gideceğiz?

– Bilmem. Arkadaşımı bekleyelim.

Nihayet, Mehmet Ali geldi. Yanında, bir metre yirmi santim boyunda bir gölge ile Mehmet Ali ve bu gölge arabanın içine doğru uzanıyorlar. Sessiz, eşyaları birer birer indirmeye koyuluyorlar. Ben de onlarla beraber, aynı sessizlik içinde yere iniyorum.

Mehmet Ali, beni buraya getirdiğine şimdiden pişman mı? Acaba evde annesiyle kardeşleri, onun bir misafirle geldiğini haber alır almaz kendisine çıkıştılar mı? Eşyanın arkasından acayip bir sıkılganlıkla yürüyorum. Ayaklarım, kâh bir çukura giriyor, kâh bir taşa çarpıyor, kâh

karpuz kavun kabuklarını andıran birtakım zıypak şeyler üzerinden kayıyor. Ve köy, bataklıkta bir uyuz manda gibi kokuyor.

Mehmet Ali'nin sesi:

– Gir, beyim

diye, seslendiği vakit, nihayet, ameliyat masasının başına getirilen bir hasta gibi teslimiyetle eğildim, bir delikten içeriye girdim. Tabanı kaba bir hasırla örtülü bir oda. Kenarda bir ihtiyar kadın, elinde bir fenerle duruyor. Mehmet Ali:

– Beyim hele şuraya bir otur, dedi. Ve, bana, odanın köşesinde bir şilte gösterdi. Kapıdan girdiğim zamanki teslimiyetle şiltenin üstüne çöktüm. Kadın feneri yere koyup çekildi. Yarı aydınlık içinde, gölgesi tavana vuran Mehmet Ali'nin yüzüne bakıyorum. Memnun mu? Canı sıkılmış gibi mi? Hayır, ne o, ne bu... Mehmet Ali, sadece dalgındır.

Demin, kendisiyle beraber eşyaları taşıyan küçük adam, on on bir yaşlarında bir erkek çocuğu, şimdi, odanın ortasında durmuş, dikkatli dikkatli bana bakıyor.. Mehmet Ali, bavullarımı sıra sıra duvar dibine koydu ve sonra dışarıya çıktı. Çocuk aynı noktadan gene bana bakıyor. Bu, çocuktan ziyade bir cüceye benziyor. Bakışlarının bir büyük adam bakışlarından farkı olmamak şöyle dursun yüzü şimdiden yıpranmış, vücudu katılaşmış, hareketleri ağırlaşmıştır.

Soruyorum:

– Sen, Mehmet Ali'nin kardeşi misin?

Başıyla, "Evet" işareti veriyor.

– Kaç yaşındasın, sen bakayım?

– On dört.

– Adın ne?

– İsmail.

– Mektebe gidiyor musun?

Yarı öfke, yarı hayretle omuzlarını kaldırıyor:

– Ne mektebi be. Ben mektebe gideyim de burada işe kim baksın? Hem bu köyde mektep yok. Dee, imamın evinde okurlar.

Gene gözlerini yüzüme dikip baktı. Fenerin yerden vuran aydınlığı, ona acayip bir şekil veriyor. Bostan korkuluklarının en biçimsizine benziyor. Onu yerinden kımıldatmak için devam ediyorum.

– Haydi bakalım, bana yardım et. Şu eşyaları açalım.

Mehmet Ali'nin bana verilen odasında yerleşmem epeyce uzun sürdü. Bu, ovaya nazır, iki küçük pencereli, kavak ağaçlarıyla tutturulmuş tavanından kuru otlar sarkan, zemini toprak bir hücredir. Evvela yatak takımımı ve seyyar karyolamı saran iki harar beziyle bu tavanı örtmek, sonra, şehirden getirttiğim tahta ve muşambalarla bu toprak zemini kaplatmak, döşemek lâzım geldi. Ceviz kitap sandığımı bir masa haline soktum, kapağından da bir nevi raf yaptım. Yatağım, İstanbul'da ne ise, gene odur. Zira, muharebeden beri seyyar karyolamı hiç bırakmadım. O, benim vücudumun bir parçası gibi oldu. Daha rahat bir yatakta, asla uyuyamıyorum.

Köylülük hayatımın bir türlü katlanamadığım ve hâlâ halledemediğim en zor tarafı temiz-

lik meselesidir. Burada, suyu bulmak için her gün tâ çaya kadar gitmek icap ediyor. Çayın suyu ise bir akar balçıktır.

Gerçi köyün içinde su yok değildir. Fakat, gerek kuyunun, gerek çeşmenin başı, her gün sabahtan akşama kadar doludur. Abdest alan ihtiyorlar, evlerine su taşıyan kadınlar, kızlar ve akla sığmayacak derecede pis oyunlarla oynayan çocuklar hep oradadır. Bazı, çaya kadar gitmekten üşenen kadınların da çamaşırlarını çeşmenin yalağında yıkadıkları olur.

Hasat mevsimlerinden sonra haftalarca her nevi hububat aynı yalakta yıkanıp ayıklanır. Hatta, çok kere, yenilecek şeylerin çocuk bezleri ve kirli don ve gömleklerle bir arada çalkalandığı da olur. Bu levsi [pisliği] onlara anlatmak bir türlü mümkün değildir.

Bu gibi iddialarımı yalnız Mehmet Ali tasdik eder görünür. Lâkin, bu pisliğin köylülükten o kadar ayrılmaz bir vasıf olduğuna kanidir ki, bununla uğraşmaya hiç istek göstermez.

Zaten, buraya geldiği günden beri, Mehmet Ali, benim hükmümden büsbütün sıyrılmış, tamamıyla, asker olmazdan evvelki haline avdet etmiştir.

Dünkü neferimin hüviyetinde müşahede ettiğim bu geriye doğru istihale, ilk zamanlar, beni çok hayrete düşürüyordu. Sonra, ben de, yavaş yavaş köylüleşmeye başlayınca, bu hâdiseyi, muhitin fert üzerindeki tesirine atfetmekte güçlük çekmedim.

Talim, terbiye, iyi misal, bunların hepsi geçici şeylerdir. Ve muhit değişmeyince, ferdin de-

ğişmesine imkân yoktur. Bu küçük mülâhazadan, Türkiye'deki yenilik ve garpçılık hareketlerinin, neden akamete uğradığı meselesine kadar çıkabiliriz.

Fakat ben, buraya, yalnız düşman zulmünden masun kalmaya [korunmaya] gelmedim. Kendi kafamın cevrinden [eziyetinden] kurtulmak için de geldim.

Yaban, 1942

ATİKLER KÖYÜNDEN KASABAYA

Atikler köyünün ileri gelenleri, aralarında uzun müşaverelerden sonra, nihayet, Muhtarın sözüne uyarak bir heyet halinde, Kozak Çiftliğinin sahibiyle görüşmek üzere kasabaya gitmeye karar verdiler. Karar verdiler ama, bir türlü toplanıp yola çıkamadılar ki... Bir gün Hasan'ın tarlada işi vardı; öbür gün "Hüseyin"in sıtması tuttu; daha öbür gün "Kasım"ın eşeğinin ayağı kırıldı veya "Asım"gillerin damı çöktü; yahut da heyete reislik edecek Muhtarın karısı doğurdu. Hulâsa, böylece, günler, haftalar geçip verilen o mühim karar yerine getirilemedi. Zaten otlama mevsimi de sona ermek üzereydi; gelecek yıla Allah kerimdi! Herkesin işi gücü başından aşmış olduğu şu sırada, sanki, birkaç vakit daha beklense nolurdu? Buradan kasabaya altı saatlik yoldu. Bir gün gidip gelmeye; bir gün de orada görüşüp danışmaya verdin mi; tam iki gün her şeyi yüzüstü bırakmak lâzım gelecekti.

İşte, Atikler köylüsü, bu tereddütler, bu ne yapacağını bilmemezlikler içinde bocalayıp durduğu bir sırada idi ki, mer'ada o vaka çıktı:

Kozak Çiftliğinin adamlarından beş on kişi ellerinde sopalarla Ali'nin üstüne hücum etmiş-

ler; zavallı çocuğu başından gözünden yaralamışlar; omuzundan sakatlamışlar, hayvanları da zorla sürüp çıkarmaya kalkışmışlardı. Bu esnada Karabaş da onlara saldırmış; kimini bacağından, kimini kalçasından ısırmış; kimini yere yuvarlayıp kımıldanamayacak bir hale sokmuş ve hepsinin üstünü başını öyle paramparça etmişti ki, herifler avret yerlerini bile örtmeye vakit bulamadan, her taraflarından kanlar akarak soluğu Kozak'da almışlardı.

Öbür taraftan, Ali ile Karabaş'ın da perişan bir sürünün ardında, köye dönüşleri bundan daha parlak olmadı. Çocukcağızın kafası birkaç yerinden yarılmıştı; omuz başından çıkmış olan sol kolunu sağ eliyle boş yere desteklemeye çalışıyor ve çektiği sancıdan bağırıp ağlamamak için kendini öyle bir zorluyordu ki, bütün vücudu zangır zangır titriyordu. Karabaş ise adamakıllı topallıyordu; yalnız topallamakla kalsa iyi, hayvancağız, kimbilir kafasına kaç sopa yemiş olacaktı ki, o tatlı insan bakışları, göz kapaklarının şişleri altında kaybolup ona bir kör köpek hali gelmişti. Burnundan, ağzının kenarlarından da durmadan pembe bir köpük sızıyordu.

"– Ülen; ne oldu size? Ne ettiler size? diyiver bakayım.

Ali, Karabaş'la birlikte mescit meydanlığına vardığı zaman köylüler, bir bir etraflarını sarmış bulunuyordu ve bunların her biri zaten canından bezmiş ve yüzü gözü kan ter içinde görülmez olmuş çocukcağızı bu gibi yersiz ahret sualleriyle bunaltmaya başlamıştı.

Ali, sağ eliyle çıkık kolunu tutarak, dişleri kenetli, gözleri toprağa dikili, sanki, etrafını alan bütün bu insanları görmüyor; sanki onların ne sorduklarını işitmiyor gibi kısa bir şehpanın iki ön kaidesini andıran bacaklarının üstünde sessiz ve hareketsiz duruyordu. Fakat, bir an geldi; ıstırabı kimbilir, ne dayanılmaz bir raddeye varmış ve kimbilir ne kadar kan kaybetmiş olacak ki, dimdik duran o gergin dizlerinin bağı birden çözülüp yere yığılıverdi. Bunun üzerine herkes elleri böğründe, şaşkın şaşkın birbirinin yüzüne bakakaldı, tam bu esnada idi ki köylülerin bu şaşkınlığını arttıran iki acayip hâdise oldu: Hemen bir çeyrek saatten beri, on on beş adım ötede mescidin duvarı dibine kıvrılıp yatmış ve bir yandan sakat ayağını yalayan, öbür yandan bereli gözlerini sağlam kalan bacağına sürte sürte açmaya çalışan Karabaş büyük bir zahmetle yerinden kalkıp topallaya topallaya; âdeta sürüklenircesine Ali'ye yaklaştı ve onu heyecanla koklamaya başladı.

Köylüler, ağızları bir karış açılmış ve gözleri yuvalarından fırlamış halde bu manzaraya bakıp dururlarken bir de ne görsünler! Emeti Nine tâ karşıki evin dirseğinden sökün ederek ve bir şeyler bağırıp çağırarak koşa koşa onların bulundukları yere doğru geliyor.

"– Bebem; bebem! Söyleyin bebem nerde; noldu bebeme?"

Köylülerde ne bir teessür, ne bir merhamet alâmeti! Birbirlerine fısıldıyorlar:

"– Yahu, nasıl koşup gelir! Elinde çomağı da yok, kocakarının...

Âmâ kadın, Ali'nin nerede olduğunu, tıpkı Karabaş gibi kokusundan anlamışçasına hüngür hüngür ağlayarak üzerine kapandı. Bir yandan ağlıyor, bir yandan da; kısık, boğuk bir sesle:

"– Nefise yetiş; yetiş Nefise!.. diye bağırıyordu. Fakat, bu, bir bağırış değil, bir tüyler ürpertici ulumaydı.

Seyirciler arasından biri, kır sakallı bir adam:

"– Fazla geciktirmeye gelmez gayrik; dedi. Yarın mutlak kasabaya gidip münazaaya son vermeliyiz."

Bu mer'a davasını, Kozak Çiftliği sahibiyle anlaşarak halletmek isteyenlerin elebaşılarından Ahmet Ağa idi. Nitekim, onun dediği gibi ertesi gün, Atikler köyünün "Murahhas Heyeti" –kendisi de dahil olmak üzere– kağnı ile yaylı ortası bir acayip arabanın içinde erkenden yola çıktı. Muhtarla beraber altı kişiydiler. Hep susuyorlar ve başları önlerine eğik, tasalı tasalı düşünüyorlardı. Bilen bilmeyen bunları, bir küme zavallı sürgünden ayırt edemezdi; arabayı süren adamın da bir kürek mahkûmundan farkı yoktu; ne âdet olduğu üzere arasıra kamçısını şaklatmasını, ne ata deh! diye seslenmesini biliyordu ve atın, –bu, kaburga kemikleri çıkmış, kulakları şimdiden sarkmış bir sıska hayvandı;– ayakları hep geri geri basıyordu.

Böyle, ne kadar yol aldılarsa aldılar. Bir saat mi, iki saat mi? –Zaten Muhtarla Ahmet Ağa'dan başka kimsenin saati yoktu– İçlerinden bir tanesi yanındakinin kulağına eğilip:

"– Acaba, dedi. Bu işi birkaç gün sonraya bıraksaydık, daha iyi olmaz mıydı?"

Öbürü, cevap vermeye lüzum görmeden başını salladı. Zira, o da aynı fikirdeydi. Öyle ya, dünkü vakanın dumanı daha üstünde tütüp dururken ve bunun "tevatir"i kasabaya –kim bilir– ne şekilde aksettiği bir sırada "anlaşmaya" gitmek hiç de akıl kârı değildi. Çiftlik sahibi, dün, adamlarının başına gelenlerden mutlaka haber almış ve küplere binmiştir. Belki Atiklilerin yüzünü bile görmek istemeyecek, belki onları kapısından kovacaktır. Bundan daha beteri de olabilirdi: Meselâ Karabaş'ın üstlerini başlarını paramparça ettiği ve her yanlarını ısırıp daladığı adamlar onlardan evvel kasabaya varıp karşılarına çıkabilirdi. O vakit sen, gel de gayrik, derdini anlat!

HAM MADDE VE HALKLA SANATKÂR

Bütün fikrî istihalelerin saiki aşktır. Onun için değil mi ki, fikrin en halis mahsulü olan edebiyat, herkese, kalbin yanık ve divane bir feryadı gibi gelir. Verlaine, "Ben, sembolisma, romantisma nedir, bilmem. Bir kuş nasıl öterse, öyle öterim, demiş. Lâkin, biz, bu söze bir şakadan fazla ehemmiyet vermeyeceğiz. Paul Verlaine'in şiirleri, mevsim ateşiyle ötüşen kuşların cıvıltısından büsbütün başka bir şeydir.

Kuşun sesi hançereden, şairinki kafadan çıkar.

Evet, bizce, şiir aşkın evlâdıdır. Fakat, ona gebe olan bir dişi cinsiyet uzvu değil bir er beyninin müteaddi [aktif] hücreleridir. İnsandaki, his, havas [duyular] ve instenkt [içgüdü] cihazının bütün unsurları, karışık ve bulanık bir madde halinde buradan geçip süzülür. Kâh, musaffa [saf] altın suyu, kâh, büyülü, iksir olup buradan dışarı akar.

Bizim gözlerimizi kamaştırıp başımızı döndüren şarkılar, cümleler ve âhenkler. İşte, bu süzgecin sızıntılarıdır.

Bunlar, kişinin mizacına ve bünyesine göre muhtelif şekillere ve derecelere ayrılabilir. Fakat,

ruhta gömülü ham maddelerin nev'i ve miktarı ne olursa olsun bunların hiçbiri, zekâ denilen ince ve dolaşık makinede işlenmeden evvel, bedîî ve edebî kıymetini alamaz.

Beynelmilel edebiyat pazarında, Türk metasının sürümden o kadar mahrum oluşunun başlıca sebebini burada aramak lâzım gelir.

Biz, her hususta olduğu gibi, fikir sahasında da ham maddeciyiz. Hislerimizi, heyecanlarımızı hiçbir süzgeçten, hiçbir elekten geçirmeksizin, hiçbir kontrole, hiçbir disipline tâbi tutmadan, tıpkı tabiatın verdiği gibi meydana atıyoruz.

Halbuki, sınaatçı kadar sanatkârın işi de tabiatı kendi hükmüne almak, tabiatı terbiye etmek, tabiatı düzeltmek, yontmak ve onun anarşik kudretlerini tabiî bir nizam altına sokmaktır.

Sanatkârın sınaatçıdan farkı şudur ki, birinin iş âletleri objektif, öbürününki sübjektiftir.

Sınaatçı, tabiatla teknik ve makine arasında bir vasıtadır. Lâkin sanatkâr hem tabiatın, hem teknik ve makinenin bizzat kendisidir. Ruhun tarlasından kendi mahsulünü kendi biçer, kendi toplar. Onları, kendi ölçüsüyle tertip ve tasnif eder. Kendi bünyesinin muhtelif cihazlarında eleyip öğütür; pişirip işler.

Sınaatçı gibi sanatkâr da, mevcut olmak ve vazifesini yapabilmek için bir içtimaî muhite muhtaçtır. Kendim için yapıyorum, diyen bir sınaatçı tasavvur etmek ne derece imkânsızsa, kendim için yazıyorum, diyen bir sanatkârın sözüne inanmak o derece müşküldür.

Sanatkâr herkesten ziyade, cemiyet ve kalabalık adamıdır. Boş bir sal (salon) önünde Ham-

let'in tiratlarını okuyan aktöre hakikî bir deli nazariyle bakmamak mümkün müdür?

Sanatkârın yegâne gayesi, gıdası, mükâfatı halkın alkışı, yani, kabul ve tasdikidir.

Halk, neyi kabul ve tasdik eder?

Yalnız kollektif olan duyguları, heyecanları...

Filân veya filânın, cılız bir saz üstünde mırıldandığı birtakım şahsî ve hususî neşvelerden, hazlardan, öfke veya ıstıraplardan; filân kadınla filân erkek arasında geçen gönül maceralarından ona ne?

Edebî mahsulâtın anası aşktır. Fakat, aşk, edebiyat değildir.

Kadro, sayı 3, Mart 1932

ALP DAĞLARINDAN

- VII -

İlkkânun, 1926

Kış denilen billûr gözlü sihirbaz gümüşten asâsiyle beni ihata eden [çeviren] şeylere dokunur dokunmaz, birdenbire somaki mermerden bir kasır [saray] içine girmiş oldum. O andan beri, başım üstünde sema zebercedden daha donuk ve daha sert bir kubbedir.

Ah, bu sarayın duvarları ne yüksek ve bu kubbe ne kadar alçak duruyor! Her dakika, sanıyorum ki elimi uzatsam ona temas edeceğim. Bu iğva [aldanış] kalbimin daimî ve yegâne azabıdır.

Bağırmak istiyorum, fakat, sesim bu camdan maddeyi çatlatır diye korkuyorum. Bu somaki kasır içinde, en hafif bir gürültü bile uzun ve derin bir uğultu halini alıyor. Aksisedayı bu kadar büyülten yerler tekin değildir, susalım. Ancak sükût denilen derunî erganun [org] ki, ziyanın bile donduğu bu âlemde bize en uygun musiki yerine geçer.

Şair, senin kitabın bana, böyle bir anda geldi. Bu kitabın başında, gafillere şiirin ne olduğunu anlatmak istiyorsun!

Ne beyhude zahmet! Sana bahsettiğim bu derunî erganunu ömürlerinde bir kerecik işitmemiş olanlara şiiri tarif etmenin imkânı var mıdır? Dünya yüzünde, hâlâ birkaç insan Beethoven'in hem o kadar duymaz sağır, hem de bu kadar büyük bestekâr oluşuna taaccüp etmekte veyahut kendi yarattığı ölümsüz eserleri bizzat dinlemek saadetinden mahrum kaldı diye, ona, acımaktadır. Şimdi bunlara desek ki Beethoven'in[1] dinlemek için kulağa ihtiyacı yoktu ve beşeriyeti bu deniz gibi cûş ü huruşa getiren [kaynayıp coşturan] o rebbanî elhan [ezgiler] fırtınası dışarıya çıkmazdan çok evvel onun içinde esmişti; mutlaka bize güleceklerdir.

Lâkin, onlar bize gülmezden evvel, biz onlara merhamet edelim. Zira onlar, ilâhi sanatların sırrına erebilmek, bir şiiri duymak veya bir kemanı dinlemek için insanda mevcut olması lâzım gelen "altıncı his"ten mahrumdurlar. Bir ferdi kesif, muzlim ve battal sürünün fevkine çıkaran ve ona, hayatın öbür tarafındaki hayatı mekşuf kılan [meydana çıkaran] bu "altıncı his"sin intikal vasıtası hangi uzuvdur? Bu, ne kulak, ne göz, ne burun, ne damak ve ne de eldir; hatta ne de zekâdır. Fakat kulaktan daha iyi işiten, gözden daha iyi gören, burundan daha iyi koklayan, damaktan daha iyi tadan ve zekâdan daha iyi anlayan bir nevi hassadır ki, köklerini benliğimizin ruh, şuur, gönül, muhayyele denilen derinliklerinde ancak sezebiliriz.

---

1) Beethoven: (1770 - 1827) Dünyanın en büyük müzisyenlerinden. Hayatı türlü elemler içinde geçen bu Alman müzik üstadı en olgun çağında duyma hassasını kaybetmişti.

Paul Claudel'in[2] asıl "Kitab-ı mukaddes" namını verdiği maveraî ve ilâhi kâinat ile temasımız yalnız bu hassa vasıtasiyledir ve şark mutasavvıflarının "zahirî âlem" tâbir ettikleri şeylerle muarefemizi temin eden "beş his"sin bu âlemde vazifesi yoktur. Bu havas, o âlem ile bizim aramızdaki müstesna ve esirî münasebeti ihlâlden [bozmaktan] başka bir şeye yaramayan kaba ve aykırı unsurlardır. Biz, bunlardan tecerrüt ettiğimiz [sıyrıldığımız] nisbettedir ki rahip Brémond'un[3] aradığı ve ondan otuz sene evvel Stéphane Mallarmé'nin[4] yaptığı halis ve musaffa [tasfiye edilmiş] şiire yaklaşmış oluruz.

Ruhun mukaddes bir raksa başladığı bu mıntakada [bölgede] renkler delidir; şekiller sarhoştur ve mantık bizim serkeş [dikbaşlı] cuşişimizin esiridir. İşte, şiirde manâ ahvalin [durumun] bu yüksek ve fevkalâde [olağanüstü] mahiyetine girişi demektir.

"Göl Saatleri" şairi, küçük Piyalesini çok iyi bir tesadüf eseri olarak, bize, tam "Mallarmé" sarhoşluğunun tazelendiği bir anda uzattı. Filvaki, otuz senelik bir gaflet ve dalâlet [doğru yoldan sapma] devrinden sonra, "Roma sokağı" mürşidinin [yol göstericisinin] nefhası [soluğu], yeniden, bütün şiir muhitlerinde [çevrelerinde] esmeye başlamıştır. Bu rüzgârın temasını alınları

2) Paul Claudel: (1868 - 1955) Tiyatro eserleri ve orijinal şiirleriyle tanınan Fransız edibi. Başlıca eserleri: L'Otage, L'Annonce Faite à Marie, Les Grandes Odes.

3) Brémond: (1855 - 1933) Fransız tenkitçi ve tarihçisi.

4) Stéphane Mallarmé: (1842-1898) Sembolizmin kurucularından sayılan ünlü Fransız şairi. Tanınmış eserleri: L'Après-midi d'un Faune, Poésies complètes, Vers et Proses.

üstünde hissedenler, yalnız Fransa'da değildir; yalnız İngiltere'de değildir. Bu rüzgâr, Okyanusu aşıp Charlie Chaplin'in[5] vatanında bile harekete getirecek şeyler bulmuştur! Edgard Poe'nin[6] kemikleri bile harekete gelmiştir... Amerika'nın muasır [çağdaş] muharrirlerinden biri, garp edebiyatında bir nevi "Basübadelmevt" [öldükten sonra dirilme] sırrına mazhar olan [kavuşan] Stéphane Mallarmé'den bahsederken, bununla Poe arasında birtakım müşterek [ortaklaşa] vasıflar bulmaktadır. Bu muharrire göre, Mallarmé de Poe kadar anlaşılmaz ve esrarengiz bir şairdir. Anlaşılmaz ve esrarengizdirler. Zira, her ikisi de, bize elle tutulabilir âlemin öbür tarafındaki "Hayaletler iklimi"nden tıpkı bu hayaletler gibi etsiz ve kemiksiz bir lisanla hitap etmişlerdir. İşte bu bakımdan, o muharrir, Poe ile Mallarmé'ye "Mabadüttabiat" [metafizik] şairleri unvanını [adını] veriyor. Fakat, bu kelimeyi felsefî bir manâya almamak lâzım gelir. Burada "Mabadüttabiat" havassımızın bize haber verdiği ve ilmin bize izah eylediği şeylerin ötesi demektir. Filozof bu sahaya girdiği vakit, bizi faraziyattan [hipotezlerden] faraziyata sürükler ve dimağımızın üstüne gittikçe koyulaşan bir zulmet, mühlik [öldürücü] ve endişe verici [tasalandırıcı] bir karanlık tabakası yığar. Halbuki aynı sahaya Mallarmé'nin veyahut Poe'nin, yani hakikî şairin refakatinde [arkadaşlığında] girdiğimiz zaman, ilk

5) Charlie Chaplin: Zamanımızın en tanınmış sinema komiği. Uzun müddet Amerika'da oturmuştu.

6) Edgard Poe: (1809-1849) Şiirleri ve garip, hayali, esrarlı hikâyeleri ile Amerikan edebiyatının en dikkate değer simalarından biri.

adımdan itibaren, bu karanlıkta âdeta istinas [alışkanlık] peyda eyleriz. Bu karanlığı âdeta severiz. Bunda bir yaz gecesinin tatlı nüvazişlerini [okşayışlarını] buluruz. Zira, şiirdeki karanlık, ilimdeki karanlık gibi ziyanın yokluğuna değil, Dante'nin[7] cennetindeki geceler gibi ancak ziyanın sustuğuna alâmettir [işarettir]. İşte böylece şair, bize karanlığı sevdirmek, bizi karanlığa alıştırmak suretiyle –karanlığı dağıtmak isteyen âlemden ziyade– onda gizlenmiş olan hakikatleri görebilmemize yardım eder.

7) Dante: (1265 - 1321) İtalyan edebiyatının en büyük şairlerinden biri. Hayatı çok maceralı geçmiş, İlâhi Komedya isimli eseriyle büyük bir şöhret temin etmiştir.

ZORAKİ DİPLOMAT'dan

DİPLOMATLIK MESLEĞİNE NASIL GİRDİM?

Hiç unutmam; 1934 yılı sonbaharının serince bir akşam üstü idi.

Yarı tedavi için, yarı milletlerarası bir kongrede bulunmak vazifesiyle memleket dışında geçirdiğim uzun bir tatil devresinden sonra Ankara'ya döner dönmez, ilk işim, o zamanın İçişleri Vekili Şükrü Kaya'yı ziyaret etmek olmuştu. Şükrü Kaya, Meclis arkadaşlarım arasında sohbetinden en çok hoşlandığım ve kendisiyle basmakalıp politika bahislerinin, harcıâlem parti lafazanlıklarının üstüne yükselerek geniş fikir hasbihallerinde bulunabildiğim üç beş kişiden biriydi.

Lâkin, ben, bu sefer, onunla böyle bir hasbihalde bulunmaya değil, tam tersine, politika ve parti hayatının en demagojik, en seviyesiz bir meselesini deşelemeye gidiyordum. İşin daha kötü tarafı, deşelemek istediğim meselenin doğrudan doğruya benim şahsımla ilgili olmasıydı. Şöyle ki, beş on gün evvel İstanbul'da rastgeldiğim Vasıf Çınar, bana: "Geçen akşam sarayda idim. Sofrada senin aleyhine epeyce şiddetli bir

yaylım ateşine şâhit oldum" demiş ve ilâve etmişti. "Güya, sen, çıkardığın Kadro mecmuasında iktisadî siyasetimizi baltalayan ve hatta Parti Umumî Kâtibinin iddiasına göre Rejim'in temellerini sarsan (!) neşriyatta bulunuyormuşsun. Bu, böyle giderseymiş Ticaret Vekili tuttuğu yolda emniyetle ilerleyemezmiş. Öte yandan, Cumhuriyet Halk Partisi de hizipleşmek tehlikelerine maruz kalırmış. Sofra kalabalıktı. Biri durdu, öbürü söyledi. Yalnız İsmet Paşa ile Şükrü Kaya söze karışmıyorlar, önlerine bakıyorlardı. Gazi, birdenbire öyle bir parladı ve Dahiliye Vekiline: "Bu işi ne vakit halledeceksin?' diye öyle bir şiddetle çıkıştı ki, senden şikâyet edenlerin bile nutku tutuldu. Şükrü Kaya, başı hâlâ önüne eğik mırıldanıyordu: 'Başvekile söyleyin, Paşam; Başvekile.. Bunun üzerine Gazi ne yaptı bilir misin? İsmet Paşaya döndü: 'Bak, senin üstüne atıyorlar bunun mesuliyetini... dedi. Sonra, kendi kendine söylenir gibi: 'Gerçi hakları da var ya.. Kadro'ya makale bile yazdı. Fikren ve kalben onlarla beraberdir' sözlerini fısıldadı. İsmet Paşa, işitmemezlikten geldi.

Ve Vasıf, kendisini gülümseyerek dinlediğimi görünce:

"– Ne gülüyorsun, be birader? diye gürlemişti. Ben sana tiyatro anlatmıyorum. Başında dolaşan bir tehlikeden bahsediyorum. Gerçi, o sofrada sahne oyunlarına benzer tertipli hâdiseler olur. Birinin kuyusu kazılırken, bir de bakarsın suyun üstüne çıkarılıverilir. Yahut, gene çok defa, Gazi birine kızmış görünür, çıkışır, haşlar da bir saat geçmeden ona etmediği iltifat kal-

maz. Ama, iş, bu sefer öyle değil, seni temin ederim. Bir an evvel ne yapacaksan yap vaziyetini düzeltmeye çalış."

Vasıf'ı hem mert ve arkadaş canlısı bir insan, hem de gayet pişkin bir politikacı olarak tanıyordum. Onun için, söylediklerini asla boşa atmamıştım. Ne de herhangi bir tezvir veya mübalâğaya atfetmiştim. Gülümsüyordum. Zira, Atatürk'ün sofrasında gıyaben sanık sandalyesine oturtuluşumun bu, birincisi değildi. İki yıl önce, bir sabah, Ankara'daki evimde, tıpkı bunun gibi ve hatta bundan daha ehemmiyetli bir sofra başı tezvirine dair Falih Rıfkı'nın bir telefon mesajını almıştım. Falih, yarı uykusuzluktan, yarı telâş ve endişeden kısılan bir sesle bana şöyle demişti: "Dün akşam, Çankaya'da Parti Divanı içtimaını andıran gayet ciddî bir toplantı oldu. Umumî Kâtip, yanında birkaç Merkez Heyeti azasıyla beraber Kadro'da çıkan bir yazıyı saatlerce münakaşa ettiler ve senin hakkında mutlaka bir *Disiplin* kararı verilmesini istediler. Bugün, sanırım akşama doğru, Partiden ültimatomsu bir tebliğ alacaksın. Bizzat Gazi tarafından dikte edilmiş olan bu tebliğde 'Ya vaziyetini tasrih et, ya partiden çekil, denilmektedir. Vakit kaybetmeden hemen gidip Gazi'yi görürsen çok iyi edersin. Fakat, akşama kalayım deme. Öğleden sonra en geç saat üçte dörtte bu işin çaresine bakmalısın.

Ve ben, Falih'in tavsiyesi üzerine o gün saat üçe doğru soluğu Başyaver Celâl'in yanında almıştım. O iyi yürekli adam, bu tepeden inme ziyaretimin sebebini önceden bildiği için: "Geldiğinize çok iyi ettiniz; demişti. Arzunuz üzere sizi

sofra saatinden evvel kabul buyurmalarına gayret edeceğim. Fakat, dün gece pek geç yattılar. Daha uyuyorlar. Ne vakit kalkarlar bilmiyorum... Beni çağırıncaya kadar epey beklememiz lâzımgelecek sanırım.

Kaç saat süreceği belli olmayan bu bekleme müddetini, tabii, Başyaverin odasında geçiremezdim: "Öyle ise, dedim, ben, gidip emirlerine Ruşen Eşref Beyin evinde intizar edeyim.

Zaten, beni yalnız bırakmaya gönlü el vermeyen karımı, beş on dakika evvel, köşke birkaç yüz adım ötedeki bu dost evinde bırakmıştım. Oraya gittiğim vakit, sade karımın değil, Ruşen Eşref'le hanımının da beni büyük bir telâşla karşıladıklarını gördüm. Hiç şüphesiz, bu kadar tez dönüşümü Gazi tarafından kabul olunmadığıma hamletmişlerdi. Keyfiyeti anlayınca biraz nefes aldılar. Fakat, dakikalar, saatler geçmekte ve Başyaverden beklediğim telefon haberi hâlâ gelmemekte devam edince, bu telâş, bana da bulaşarak hepimizin yüreğinde bir nevi ümitsizlik halini almaya başladı. Ruşen, ikide bir, ayağa kalkıp pencereden dışarıya bakıyor, güya beklediğimiz haber bize tatar vasıtasıyla iletilecekmiş gibi yolları gözetliyordu. Saat, altıyı bulmuş; ne telefondan ses çıkıyor, ne de Ruşen'in gözetlediği yollarda bir işaret beliriyordu.

Derken, ta karşıki caddeden bir otomobil ve motosikletler gürültüsüdür kulaklarımıza çarptı. Hepimiz birden pencerelere koşuştuk: Gazi "mutad mevkibi" ile şehre doğru iniyordu. Ruşen, -bana teselli olsun diye mi, yoksa öyle tahmin ettiği için mi, bilmiyorum-:

"– Bu saatte ancak çiftliğe gidebilir. Anlaşılan seni oraya çağırtacak, demeye kalmadı, bir de ne görelim: Otomobil birdenbire durup beş on saniyelik bir tereddütten sonra İsmet Paşa'nın köşkü karşısındaki dirsekten kıvrılarak Ruşenlerin evi önünden geçen caddeye sapıvermesin mi? Bu, bize "cevvi hâdiseler"den bir olay gibi göründü o anda. Hele, bir dakikaya varmadan Gazi, arkasında yaveriyle karşımıza çıkageldiği vakit bir mucizeye şâhit olurcasına hayretten donakaldıktı.

ATATÜRK'ten

ATATÜRK'ÜN İNSANLIĞI

Boğaziçinde bir otelin yemek salonunda... büyük bir masa kurulmuş; etrafında en az kırk elli kişiyiz ve aramızda bazı acayip tipler var. Bu tiplerin hiçbiri insana muhabbet veya hürmet telkin edecek bir gösterişte değildir. Hiçbiri yüksek ve itibarlı insan kategorisine mensup görünmüyor. Bunların hepsini birden Atatürk'ün (o zamanki Gazi Mustafa Kemal) sofrasına kim toplamış (Veyahut her biri nasıl kolayını bulup da araya sokulmuş diye sormayınız)? Mutlaka kendisi müsaade etmiş olacaktır. Çünkü hepsiyle kırk yıllık arkadaşmış gibi gülerek, şakalaşarak ahbapça konuşuyor.

Yanıbaşımdaki zat kulağıma eğilip dedi ki:

– Bu kadar büyük, yüksek bir şahsiyet bu acayip insanlarla temasa nasıl tahammül ediyor?

Bugün gibi hatırlıyorum, verdiğim cevapta:

– O, deniz gibidir, hiç pislik tutmaz; demiştim.

Bu benim kafamda Atatürk'ün hususî simasına dair evvelden yapılmış, uzun mülâhaza ve tahlillerden hâsıl oluş bir hüküm değildi. O gece, ilk defa olarak ağzımdan dökülüvermişti. Öyle

ki, söyledikten sonra ben de sözümün isabetine şaşakaldım. Yüzüne baktıkça onun için bulduğum bu teşbih kendi gözlerim önünde canlı bir "image" gibi tecessüm ediyor; onu, göğsündeki süprüntüleri mavi dalgalarıyla uzak kıyılara doğru iten bir gerçek deniz hey'etinde görüyorum. Gitgide, o, benim için bütün bu insanlar arasında bir insan olmaktan çıkıyor, tabiatın ezelî unsurlarından biri haline giriyor ve insanî küçüklükler, insanî pislikler bunun yanında daha küçük, daha pis görünmekle beraber, onun safiyetine asla halel vermiyor; çünkü onunla karışıp mezc olmuyordu.

Yarın, hepsi bir köşeye atılacaklar, yarın hepsi unutulup gideceklerdi. Hiç deniz hatırlar mı? Denizin üstünde hiçbir şeyin izi kalır mı? Ulu, derin ve engin deniz daima kendi kendine kâfi, daima kendi kendinden çıkıp kendi kendine dönen, kemmiyeti daim kendi kendisine denk, kendi başına münzevî bir unsurdur. Ve kendi varlığının tâbi olduğu kanunlar gene kendi tarafından konulmuştur. Âdeta kâinat içinde bir ayrı kâinat gibidir.

Atatürk de insanlar içinde bir ayrı insandı. Onu, ekseriyetin tâbi olduğu birtakım ahlâkî düstûrlar ve içtimaî göreneklер bakımından teşhise kalkışanlar bunun içindir ki, daima hata ve haksızlığa düşmüşlerdi. Atatürk, siyasî hayatında olduğu gibi hususî yaşayış üslûbunda da Nietzscheen [Nietzsche gibi] idi[1]. Yani devce tavır ve edası vardı. Âdet ve göreneklerden müteessir

1) Nietzsche: Büyük Alman filozofu (1844-1900).

olacağı yerde, bilâkis, âdet ve görenekler üzerinde tesir ika ederdi [bırakırdı]. Tarih boyunca bütün büyük adamlarda cemiyete karşı bu serkeşliğin [dikbaşlılığın] ve bu taaddinin [aktifliğin], bazen tehlikeli olacak derecede şiddetli tezahürleri görülür[2]. Nietzsche, bu 'cins Übermensh'leri [üstün adamları], daima "hayır ve şerrin ötesine" koymuş ve o suretle tetkik edilmelerini istemiştir. Ben de, Atatürk'ün insanlığından bahsederken –hiç Nietzscheen olmamakla beraber– bu ölçüden ayrılamıyorum ve onu bu yüksek zaviyeden daha iyi gördüğüme kani bulunuyorum.

Nitekim, Mustafa Kemal, tâ ilk gençlik demlerinden beri, husûsî hayatı etrafındaki dedikodulara hiç ehemmiyet vermezdi. Kendisini çok içki içmekle mi ittiham ettiler [suçladılar]? İçki sofrasını çıkarıp âlemin gözü önüne serdi. Gece eğlencelerine düşkün mü dediler? Bunları halk ile beraber ve halkın içinde yapmaya başladı. Memleketin her yanını, Anadolu yaylasının ıssız köşelerine kadar, çalgı, şarkı ve şadımanlık [neş'e] sesleriyle doldurdu. Çankaya köşkünün, Dolmabahçe Sarayının ve misafir olduğu bütün evlerin pencereleri tâbesabah [sabaha kadar] elektrik ışıklarıyla yanardı. Her gittiği yerde düğünler düğünleri, eğlentiler eğlentileri takip ederdi. Hiçbir akşam sofrasındaki davetlilerinin sayısı yirmi otuz kişiden aşağıya düşmezdi. Bu

2) Bazı kimseler vardır ki, Mustafa Kemal'i yaşayış tarzında, hatta konuşuşlarında, tavır ve hareketlerinde taklide yeltenirlerdi. Bunlar, benim üzerimde daima birtakım gülünç kuklalar tesirini yapmıştır (Müellif).

sofra ise kâh Trimalkio'nun şölenlerini[3], kâh Sokrat'ın[4] meclislerini andırırdı ve birinde masivaî [bu dünyaya ait] zevkler bir diyonizyak[5] coşkunluk halini alırken, öbüründe manevî ve dimağî hazlar ruhlara sonsuzluğun ürperişini verirdi. Bazen, hele büyük adamın son yıllarında, masa etrafındaki bu akşam toplanışları, bana İncil'de zikri geçen "Cénée"[6]leri hatırlatmaya başlamıştı. Bilirsiniz ki, İsa, dinini –tıpkı Sokrat gibi– Havarilerine[7] bir sofra başında toplanıp hep bir arada yemekler yenir ve şaraplar içilirken telkin etmeyi severdi. Ekmeği gösterip: "Bu, benim etim!" şarabı gösterip: "Bu benim kanım!" derdi. Çünkü, insanları birleştirmek için bir arada yiyip içmekten daha kuvvetli bir vasıta olmadığını bilirdi.

---

3) Trimalkinon'un şölenleri: Lâtin yazarı Petronone'un, I. Yüzyıl Roma âdetlerinden ilham alarak yazdığı "Satirikon" adlı hiciv eserinin tanınmış bölümü. Yazar burada Romalı zenginlerin epeyce gülünç olan sofrabaşı âlemlerini tasvir eder.

4) Sokrat: (M. Ö. 468-400). Ünlü Grek filozofu. Sokrat yazılı bir eser bırakmamış, talebesi Eflâtun onun felsefî düşüncelerini "Dialoglar" isimli bir kitapta toplamıştır. Kendisinden sonra yetişen muhtelif filozoflara tesir eden Sokrat, ahlâkın yaratıcısı sayılır. Onun, kendisini suçlu gören mahkeme karşısında verdiği nutuk, Apologya da, yine Eflâtun tarafından tesbit edilmiştir.

5) Diyonizyak: Romalıların Baküs adını verdikleri içki Tanrısı Dionisos şerefine yapılan eğlencelere mahsus hal.

6) Cénée: Hazret-i İsa'nın havarileri ile yediği son yemek.

7) Havari: İsa Peygamberin İncil'in hükümlerini yaymakla vazifelendirdiği on iki din adamına verilen isim.

GENÇLİK VE EDEBİYAT HATIRALARI'ndan

ABDÜLHAK ŞİNASİ HİSAR

Edebiyat âlemine ilk adımlarımı attığım günden beri tanışıp dost olduğum Abdülhak Şinasi'yi gençlik ve edebiyat hatıralarında bahsi geçen şair ve yazarların en sonuna bırakışımın sebebi bu hatıraları yazdığım sıralarda onun henüz hayatta oluşuydu. Yukarıda da haber verdiğim üzere kişiliklerini her yönden belirtmek için karakterlerinin iyi ve kötü taraflarıyla özel hayatlarını anlatmak mecburiyetinde kaldığım şair ve yazarlar arasına yaşamakta olanları katmaktan çekindim, belki kendileri hakkındaki izlemlerimden ve görüşlerimden memnun olmazlar ya da bir güceniklik ve kırgınlık vesilesi çıkarırlar endişesiyle. Böyle bir tepki, hele Abdülhak Şinasi tarafından, benim için pek büyük üzüntülere yol açabilirdi. Zira, ondaki içliliği ve alınganlığı ne çağdaşlarımda, ne de benden evvelkilerin hiçbirinde görmemişimdir. Ahmet Haşim ki, bu hususta örnek tiplerden biri olarak tanınmıştır, Abdülhak Şinasi'nin yanında bana çok defa tahammüllü bir insan tesiri yapardı. Hem de içerlemeleri, alınmaları pek uzun sürmezdi ve bu yüzden

kalbini tutuşturan öfkelerinin bir saman alevi gibi parlayıp sönmesi bir olurdu. Halbuki, Abdülhak Şinasi bir kere birine kızdı veya gücendi mi, bu, artık yıllarca sürer giderdi.

Öyle sanıyorum ki, rahmetli arkadaşım bu huyunu bildiği için akraba, dost ve akran olarak düşüp kalktığı kimselerle kendi arasında aşılması güç bir resmîlik kordonu germiş ve bu suretle herhangi bir sataşmaya karşı kendini karantina altına almış bulunuyordu. Evet, eski çocukluk ve mektep arkadaşlarına, hatta, –Süleyman Nazif'ten bahsederken anlattığım gibi– küçük kardeşine bile "Siz" diye hitap edişinin sebebi belki de aldığı aile terbiyesinden ziyade herkesi kendine karşı nazik davranmaya mecbur etmek düşüncesiydi.

Yine öyle sanıyorum ki, aramızda en geniş edebî kültür ve en ince edebî zevk sahibi olduğu halde, onu uzun yıllar boyunca tek bir satır yazmaktan, yazdı ise yayınlamaktan ya da bizlere okumaktan meneden şey, ortaya koyacağı eserin herhangi bir tenkide uğraması endişesiydi. Elli yaşını geçe yazdığı ilk eserini, *Fahim Bey ve Biz* romanını baskıya verdiği sırada ne büyük tereddütlere düştüğünü ve ne buhranlar geçirdiğini pek yakından görmüşümdür. Diyebilirim ki, benim ısrarlı teşviklerim olmasaydı, Abdülhak Şinasi, son dakikada bu teşebbüsünden vazgeçmek üzereydi.

Doğrusunu söylemek lâzım gelirse, ben de onu bir yandan teşvik ederken öbür yandan kendimi bazı şüphe ve endişelere kapılmaktan alamıyordum. Zira, *Fahim Bey ve Biz* o zamana

kadar bizde hiç görülmemiş ve alışılmamış yeni bir roman tarzının örneği idi. Bundan başka, yazarının ancak "orijinal" diye vasıflandırılabilecek çok şahsî bir üslûbu vardı. Gerçi, ben ne bu roman tarzını, ne de bu üslûbu yadırgıyordum. Hatta, dostumun bu eserini her iki bakımdan bana hayranı olduğum büyük Fransız romancısı Marcel Proust'tan bir çeşni getirdiği için daha müsvedde halinde iken derin bir zevkle okumuş bulunuyordum. Fakat roman okuyucularımız arasında acaba kaç kişi bu zevkimi paylaşabilecekti? *Fahim Bey ve Biz'e* karşı bu anlayışı gösterecekti? İşte, bütün kuşkularım bu nokta üzerinde toplanıyordu. Kaldı ki, o sıralarda Marcel Proust'u memleketimize tanıtmak için ondan Türkçeye çevirdiğim bir romanın edebiyat âlemimizde nasıl bir yankı uyandırdığını da henüz bilmiyordum.

Meğer, ne kadar boş yere üzülmüşüm. *Fahim Bey ve Biz* yayın alanına çıkar çıkmaz yalnız edebiyat âlemimizde değil, geniş bir okurlar çevresinde dahi beklenmedik bir rağbetle karşılanmış; hatta birkaç ay sonra Halkevleri tarafından tertiplenen bir roman yarışmasında üçüncü gelmişti.

Elli yaşına kadar adı ve sesi işitilmemiş bir yazarın ortaya koyduğu ilk eseriyle böyle bir başarı elde etmesi okurların büyük bir kısmında epeyce hayret uyandırmış olsa gerektir. Fakat, pek iyi hatırlarım ki, bu hâdise edebiyatçılar arasında ne hayrete, ne de herhangi bir menfî tepkiye yol açmış; hatta benim *Fahim Bey ve Biz* hakkında yazdığım baştan başa övgülerle dolu

bir eleştirme, genç ve yaşlı hiçbir meslektaşım tarafından tek itiraza uğramamıştı.

Bunun sebebi bence *Fahim Bey ve Biz*'in her şeyden evvel bir insanî öz taşımasıdır. Eserde, yazı sanatı ve roman tekniği bakımından, belki de, şekle ait birtakım kusurlar bulunabilir. Fakat, "insanî öz" dediğimiz hayat unsuru bunların hepsine o derece hâkimdir ve bizi birdenbire öylesine kavrar, öylesine kendi içine alır ki, "Fahim Bey"in kaderinden "Fahim Bey"in kişiliğinden başka bir şeyle ilgilenmez oluruz. Hatta, yazı sanatı, roman tekniği dediğimiz şeyler birer kaide halinde araya girseydi onu bu kadar yakından tanımaya, onunla bu kadar haşır neşir olmaya imkân bulamazdık diye düşünebiliriz.

ERENLERİN BAĞINDAN'dan

I

Yıllar yârlardan, yârlar yıllardan vefâsız... Kara baht bir kasırga gibi. Bu ne baş döndürücü iş? Geceler günleri, günler geceleri kovalıyor; cefalar cefaları kolluyor. Saçlarımızda aklar akları, alnımızda çizgiler çizgileri doğuruyor. Tevekkül güç, isyan vahim; felek hiç rahmetmeyecek mi? Heyhat, aziz dost, onu döndüren kara bahtın kasırgası...

"Bahçeler bozuldu; yuvalar dağıldı; yollar silindi; cihan virân oldu." Yaşlı gönül, şimdi böyle diyor; her şeyi kendine eş görüyor. Bu da bâtıl hislerden biri... Cihan ne vakit mâmur idi? Bahçelerde ne vakit güller açtı? Ne vakit yuvalarda bülbüller öttü? Yollardan ne vakit yârlar geldi? Umduk, bekledik, düşündük. Hangi şey umduğumuza uygun düştü? Gördüğümüz düşündüğümüze benzedi mi? Gelenler beklediğimize değdi mi? O mesut ve ulvî saatler hangi saatlerdi ki, içinde iken: "Geçme! Dur" diye haykırdık? Hiçbiri, aziz dost, hiçbiri! Belki hepsini geçsin, gitsin diye bekliyorduk, zira onlar, birbirinden çirkin, birbirinden değersiz saatlerdi. Kimi bir damla göz ya-

şıyla, kimi tek bir "Eyvah" ile, kimi bir esnemeyle, kimi yalnız sükûtla dolup gitti. Onlar, birer birer tekrar gelsin ister misin? Hayır, hayır, hayır; değil mi? Nasıl ki en aziz ölülerin bile döndüğünü istemiyoruz. Ademde ezici ve gaspedici bir kudret var. Hepimiz ona yönelmiş bekliyoruz. Ne kadar yaratıcı ve kudretli ruhlar âkıbet ona râm oldu. Dünyâyı idam mahkûmlarıyla dolu bir zindana benzeten hâkim doğru düşünmüş. Hepimiz için âkıbet o meş'um şafak sökecek. İnan ki şimdiden yola çıkan kâfilenin içindeyiz. Biraz ötede siyasetgâh görünüyor. Bu siyasetgâhta yıllarca süren işkencelerle can veriliyor. Doğduğumuz gün, işte, bunun için ağladıktı. Ve "Güldüktü de!" diyeceksin. Evet, o gülüş henüz bıraktığımız cennetin yâdı idi. İlk vatandan o hafif ışık daima yüzümüzde kaldı. Bu hafif ışıktan da mahrum olsaydık, yolumuzun karanlığında, şimdiyedek, kaybolup giderdik; mihnetimiz dayanılmaz bir raddeye varırdı. Şükür Rabbe ki, bunun sâyesinde arasıra iyilikle, güzelliği sezer gibi olduk. Bizi çok defa düşmanların tuzağından bu kurtardı; her yol dönümünde, gece, onlara pusuda rasgelmez miydik?

Bir akşamüstü, gülerek oynayarak, çalarak, şen bir alay dost gibi, nasıl etrafımızı aldılardı. Bir gün de, hatırında mı? Bize, kırlarda pınar perileri şeklinde göründülerdi. Sen, onlarla el ele koşarak, oynayarak kayboldun, bana, tâ içimden o ışık haber verdi ki, pınar perileri tekin değildir ve durdum. Lâkin bir başka gün, pınar perilerinden daha tehlikeli deniz kızlarının sesine koştum. Yerimize döndüğümüz vakit sen de,

ben de solgun ve yorgunduk ve kalbimiz bomboştu ve vücudumuzdaki ter donmuştu. İşte bütün gençliğimiz böyle geçti. Doğduğumuz gün, yüzümüzde gülen ışık söndükçe zâlim tayflar bizi taştan taşa sürüklüyordu.

Nedense hülyamız bize kâfi gelmedi! Bütün güzellik gibi bütün hakikat de onda değil miydi? Bize aşk için kadın, vecd için bâde lâzım mıydı? Biz ki Elest bezminde sevmişler, Elest bezminde mest olmuşlarız. Bu zevâhir âlemindeki her fiilimiz o ulvî sarhoşluğu bozmadan başka bir şeye yaramadı. Şimdi kalbimiz boş, başımız doludur. Ağzımızda zehir, gözlerimizde ateş var; tatsız bir sarhoşluk içindeyiz. Ve artık yolun ortasını geçtik ve saçlarımızda aklar akları ve alnımızda çizgiler çizgileri doğuruyor. Ve ellerimiz, dizlerimiz titriyor ve önümüzdeki ufuklardan fena havası esiyor. Söyle gençliğini ne yaptın? Söyle gençliğimi ne yaptım? Bundan sonra hülyâlara dalmak artık kabil olmayacak mı? Bu tez ve tatsız seyahatte o kadar çirkin şeyler gördükten sonra söyle, artık o sessiz, şefik, rayihalı ve şeffaf hayaletler bizim ruhumuzu ziyaret etmeyecek mi? O ruh ki barbar bir diyârın mezar taşlarında kazılı şeytan ve canavar resimlerine benzeyen biçimsiz, değersiz, kaba izlerle örtüldü, gitti.

BİLGİ YAYINEVİ

BÜYÜK OZANLAR / BÜYÜK YAZARLAR dizisinden

20. KİTAP : YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU

Bu dizideki kitaplar, yazınımıza değişik türlerde ürün vermiş pek çok ozanın, yazarın yaşamıyla sanatına ilişkin bilgileri, yapıtlarından seçmeleri içeriyor. Özellikle ÖĞRETMEN ve ÖĞRENCİLERE sık sık başvurabilecekleri; MEB, TALİM TERBİYE KURULU'nca da önerilen birer kaynak olan bu yapıtlar, bütün yazın meraklılarına da sesleniyor.

pan matbaacılık ankara 220 78 38
kapak baskısı

ISBN 975 - 494 - 406 - 7
93 . 06 . Y . 0105 . 0570

9 789754 944068

KDV dahil 35000 Lira